

Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi Etki Analizi

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Tevfik Erdem (Sosyolog)
Prof. Dr. Erdal Aksoy (Sosyolog)
Prof. Dr. Furkan Emirmahmutoğlu (Ekonometrist)
Prof. Dr. Volkan Öngel (Ekonomist)
Doç. Dr. Banu Metin (Çalışma Hayatı Uzmanı)
Doç. Dr. Zeynep Kurtulmuş (Eğitimci)

Ankara - 2022

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bu alışma, Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği tarafından ortaklaşa finanse edilen ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yürütülmekte olan *Kurumsal ocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi* kapsamında akademik bileşen altında hazırlanmıştır. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun resmi görüşlerini yansıtmemaktadır.

ISBN: 978-605-4844-29-6

Hazırlayanlar

Prof. Dr. Tefvik Erdem (Sosyolog)

Prof. Dr. Erdal Aksoy (Sosyolog)

Prof. Dr. Furkan Emirmahmutoğlu (İstatistikçi)

Prof. Dr. Volkan Öngel (Ekonomist)

Doç. Dr. Banu Metin (alışma Hayatı Uzmanı)

Doç. Dr. Zeynep Kurtulmuş (Eğitimci)

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR	viii
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	ix
<i>Projenin konusu .....</i>	<i>ix</i>
<i>Projenin amacı .....</i>	<i>ix</i>
<i>Projenin yöntemi.....</i>	<i>x</i>
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	5
2.1. <i>Çeşitli OECD Ülkelerinde Kadınların İş gücü Piyasasındaki Durumu .....</i>	<i>5</i>
2.2. <i>Türkiye İş gücü Piyasasında Kadınlar: Mevcut Durum ve Eğilimler .....</i>	<i>7</i>
2.3. <i>Türkiye’de Kadınların İş gücüne Katılma ve İstihdam Oranlarının Düşük Olmasının Nedenleri.....</i>	<i>10</i>
2.4. <i>Kadınların İş gücü Piyasasına Katılımı Üzerinde Etkili Olan Faktörler: Dünyada ve Türkiye’de Gerçekleştirilen Çeşitli Ampirik Çalışmalar .....</i>	<i>11</i>
2.5. <i>Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar .....</i>	<i>14</i>
2.6. <i>Türkiye’de Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar .....</i>	<i>17</i>
2.6.1. <i>İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikaları .....</i>	<i>18</i>
2.6.2. <i>İş-Yaşam Dengesini Sağlamaya Yönelik Politikalar .....</i>	<i>18</i>
2.6.3. <i>Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yürütölen Projeler .....</i>	<i>21</i>
2.7. <i>Okul Öncesi Eğitim.....</i>	<i>21</i>
2.8. <i>Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi ve Yararları.....</i>	<i>22</i>
2.9. <i>Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitimi Hizmetleri .....</i>	<i>25</i>
2.10. <i>Çocuk Bakım Hizmetleri .....</i>	<i>26</i>
2.11. <i>Çocuk Bakım Hizmetleri Konusunda Türkiye’de Verilen Destekler ve Planlamalar .....</i>	<i>31</i>
2.12. <i>Çocuk Bakım Hizmetlerinin Kadın İstihdamına Etkisi .....</i>	<i>32</i>
3. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	37
3.1. <i>Evren/Örnekleme.....</i>	<i>37</i>
3.2. <i>Annelerin Sosyo-Demografik Karakteristikleri .....</i>	<i>37</i>
3.3. <i>Annelerin İş gücüne Katılımı ve Sigortalılık Durumları.....</i>	<i>39</i>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

<i>3.4. Okul Öncesi Çocuğun Bakımı</i>	51
3.4.1. Anaokulu ve kreş yöneticilerine göre kurumsal çocuk bakım hizmeti projesinin en önemli faydaları	60
3.4.2. Kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliği için öneriler	61
3.4.3. Kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin kayıtlı kadın istihdamına katkıları	61
3.4.4. Okul öncesi eğitimin faydaları	62
3.4.5. Proje kapsamında okul yöneticilerinin okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarının ihtiyaçlarına yönelik algıları.....	64
4. ETKİ ANALİZİ SONUÇLARI	67
4.1. <i>Mali Desteğin Annelerin İş gücüne Katılımına Etkisi: Farkların Farkı Yöntemi</i>	67
4.2. <i>Projenin Ülke Ekonomisine Doğrudan Etkisi</i>	70
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	85

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Çeşitli OECD Ülkelerinde Cinsiyetlere Göre İş Gücü Piyasası Göstergeleri, 2021 ..	6
Tablo 2. TÜİK, İş Gücü Piyasası Göstergeleri, 2017-2022.....	7
Tablo 3. Tarım ve Tarım Dışı Sektörlerde Kayıt Dışı İstihdam Oranları.....	8
Tablo 4. Dünya Ekonomik Forumu: Küresel Cinsiyet Açığı Endeksinde Türkiye'nin Yeri, 2021	9
Tablo 5. Annelerin sosyo-demografik karakteristikleri.....	38
Tablo 6. Annelerin eğitim durumu	38
Tablo 7. Annelerin illere göre dağılımı	39
Tablo 8. Annelerin istihdamda kalma süreleri.....	39
Tablo 9. Annelerin sigortalılık durumu	40
Tablo 10. Projeden faydalanan annelerin sigortalılık durumu	40
Tablo 11. Projeden faydalanmayan annelerin sigortalılık durumu.....	41
Tablo 12. Annelerin eğitim durumuna göre ortalama çalışma süreleri (yıl)	42
Tablo 13. Annelerin çalışmasını teşvik eden nedenler	42
Tablo 14. Projeden faydalanan annelerin proje öncesi istihdam durumu ile mali destek bittiğindeki istihdam durumu	44
Tablo 15. Projeden faydalanan annelerin mevcut istihdam durumu ile mali destek almamış olması durumundaki istihdam durumu.....	45
Tablo 16. Projeden faydalanan annelerin mevcut istihdam durumu ile mali destek almamış olması durumundaki istihdam durumu.....	46
Tablo 17. Projeden faydalanan annelerin mevcut istihdam durumu ile mali destek bittiğindeki istihdam durumu.....	46
Tablo 18. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittikten sonra çalışmasını teşvik eden nedenler	47
Tablo 19. Projeden faydalanan annelerin istihdamda kalma süreleri	47
Tablo 20. Projeden faydalanmayan annelerin mevcut istihdam durumu ile (şayet mali destek alsalardı) mali destek bittiğindeki istihdam algısı.....	48
Tablo 21. Şu an çalışan projeden faydalanan annelerin hanede çalışan kişi sayısına göre mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışma durumu.....	48
Tablo 22. Şu an çalışan projeden faydalanmayan annelerin hanede yaşayan kişi sayısına göre (şayet mali destek alsaydı) mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışma algısı.....	49
Tablo 23. Projeden faydalanan annelerin diğer uygulamalarda sigortalı olarak çalışmasını teşvik durumu.....	50
Tablo 24. Projeden faydalanmayan annelerin diğer uygulamalarda sigortalı olarak çalışmasını teşvik durumu.....	50
Tablo 25. Proje öncesi annelerin çocuğunun bakım durumu	51
Tablo 26. Projeden faydalanmayan annelerin şu an çocuğunu kreşe/anaokuluna gönderme durumu	52

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 27. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittiğinde sigortalı çalışma durumu ile mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna gönderme durumu	52
Tablo 28. Projeden faydalanan annelerin şayet mali destek almasaydı yine de çocuğunu okul öncesi eğitim ve bakım kurumuna gönderme durumu	53
Tablo 29. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna gönderme durumu ile projeden faydalanmayan annelerin (şayet mali destek alsaydı), bu mali destek bittiğinde çocuğunuzu kreşe gönderme durumu	54
Tablo 30. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeme nedenleri	54
Tablo 31. Projeden faydalanmayan annelerin şu anda çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeme nedenleri	55
Tablo 32. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışma durumuna göre mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna gönderememe nedenleri...	56
Tablo 33. Projeden faydalanmayan annelerin (şayet mali destek alsaydı) mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna gönderme durumu	57
Tablo 34. şimdiye kadar alınan okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesi	57
Tablo 35. Kurumsal ocuk bakım hizmeti projesinin en önemli faydaları.....	59
Tablo 36. Projeden faydalanan annelerin çocuğunu mali destek kapsamında okul öncesi eğitime göndermesinin faydaları	65
Tablo 37. Projeden faydalanmayan annelerin (şayet mali destek alsaydı) ocuğunun okul öncesi eğitim algısı.....	66
Tablo 38. Proje ncesi ve proje bittikten sonraki dönemde hedef çıktı değerleri ve FF tahmincisi	68
Tablo 39. Lojistik modelin tahmini ve marjinal etkiler sonuçları	68
Tablo 40. Projenin Anneler zerindeki Doğrudan Ekonomik Etkisi.....	76

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Projeden Faydalanan Annelerin Tipolojisi	70
Şekil 2. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin 13 Yıllık Toplam Brüt Geliri.....	71
Şekil 3. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin 14 Aylık Brüt Geliri	72
Şekil 4. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin Doğrudan Ekonomik Etkisi	72
Şekil 5. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerden Alınan Vergi ve Prim Geliri	73
Şekil 6. Proje Öncesi Çalışan Fakat Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Annelerin 9 Yıllık Brüt Geliri	73
Şekil 7. Proje Öncesi Çalışan Fakat Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerin 14 Aylık Brüt Geliri	74
Şekil 8. Proje Öncesi Çalışan Fakat Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etki.....	74
Şekil 9. Proje Öncesi Çalışan Fakat Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerden Alınan Vergi ve Prim	75
Şekil 10. Kamusal Harcama – Devlet Geliri Kaldırıcı	76

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
EÇE	Erken Çocukluk Eğitimi
EÇBOÖE	Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitim
FF	Farkların Farkı
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İŞKUR	Türkiye İŞ Kurumu
KOBİ	Küçük ve Orta Boyutlu İŐletmeler
KVKK	Kişisel Verileri Koruma Kanunu
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İŐbirliđi Örgütü
OÖEB	Okul Öncesi Eğitim ve Bakım
OÖEBK	Okul Öncesi Eğitim ve Bakım Kurumları
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Projenin konusu

Kadınların kayıtlı işgücüne katılımını sağlayarak istihdamlarını desteklemek iş hayatı ile gündelik hayatları arasında bir dengeyi kurularına yardım edecektir. Modernleşme kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet farklılıkları azaltırken benzerliklerini de giderek arttırmaktadır. Kadın artık sadece ev hayatı ile sınırlı bir çalışan değil çalışma hayatının aktif bir aktörüdür aynı zamanda. Ancak çalışma hayatı içinde yer alması annelik rolünün ortadan kaybolması anlamına gelmez. Modern hayat gerçekte geleneksel toplumla mukayese edildiğinde annenin görevini bir yandan ortaya koyduğu teknolojik araçlarla kolaylaştırırken diğer yandan da zorlaştırmaktadır. Çünkü modern hayat, yaşamın hızla aktığı ve bireylerin farklı etkinlikleri bu sınırlı zaman zarfına sığdırmak zorunda oldukları bir hayattı ifade eder. Kadınlar için de bir yandan çalışma hayatı içindeki risk, stres ve tempoyu sürdürmek zorunda kalırken diğer yandan çocuğuna hem biyolojik hem de psikolojik destek sunarak öncelikli büyütme rolüne sahip olduğu görülür.

Kadınların gündelik hayatlarını sürdürürken erkeklere göre karşı karşıya oldukları rollerin ve görevlerin getirdiği örneğin, doğum izinleri ve ücretli izinler gibi çeşitli kısıtlar onların çalışma hayatına erkeklere göre daha az sayıda katılmalarına ya da çalışma hayatında daha az tercih edilmelerine neden olabilir. Bu nedenle onların çalışma hayatına katılmalarını teşvik edecek çeşitli destekleyici unsurların hayata geçirilmesi işlevsel rol oynayabilir.

Kadınların çalışma hayatı içinde erkeklere göre daha az oranda yer almalarının bir diğer nedeni yaşam şansı fırsatlarıyla ilgilidir. Yani onların karşı karşıya kaldıkları fırsatların bir yandan gelir düzeyleriyle, diğer yandan eğitim düzeyleri ve cinsiyetleriyle ilgisi vardır. Kadınların daha az eğitim imkanına sahip olmaları onların iş piyasasında aranan niteliklere daha az sahip olmaları ve dolayısıyla daha az tercih edilen çalışan olmalarına neden olur.

Bu çalışma kayıtlı kadın istihdamını desteklemeye katkı sunarak daha fazla kadının iş piyasasına katılmasını ve bunun sürdürülebilir olmasını hedeflemektedir.

Projenin amacı

Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi, bir yandan kayıtlı kadın istihdamını desteklerken diğer yandan, çalışan kadınların çocuklarını formel-kurumsal bakım hizmetleri içine dahil ederek güvenli bir eğitim ortamında çocukların eğitimine destek olacak ve böylelikle annelerin çalışma hayatlarını devam ettirmelerini sağlamıştır.

Proje, sigortalı bir işte çalışan 0-60 ay yaş aralığında çocuğu olan pilot illerde yaşayan annelere, çocuklarını okul öncesi eğitim ve bakım kurumuna göndermek şartıyla 29 ay boyunca ayda 100 Avro mali destek sağlamayı hedeflemiştir.

Bu bağlamda başlangıçta 10.250 kadının proje kapsamında desteklenmesi hedeflenmişse de toplam 17.959 kadın projeden faydalanmıştır. Projeye başvurup bu yardımdan faydalanamayan

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

kadınlar ile projeden faydalananlar arasındaki farklılıklar ortaya konularak projenin etkililiği, verimliliği ve sürdürülebilirliği ölçülmek istenmektedir. Projenin etkisini ölçmek amacıyla, projenin küçük çocuğu olan annelerin iş gücüne katılımına, iş gücünde kalma ve işe geri dönme sürecine etki yapıp yapmadığı “farkların farkı” yöntemiyle ortaya konulmak istenmektedir.

Projenin etkisi, projeden faydalanan kadınların projeden aldıkları ekonomik desteğin onların günlük hayatına etki düzeyinin ve bunun derecesinin ölçümü ile ortaya konulabilir. Projenin amaçlarından biri de alınan mali desteğin aile bütçesine ne tür bir katkıda bulunduğunu ortaya koymaktır.

Ayrıca projenin mali desteğinden faydalanan annelerin, çocuklarının aldıkları okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinin kalitesinden memnuniyet düzeyleri de ölçülmek istenmektedir.

Projenin yöntemi

Araştırma hem nicel hem de nitel araştırmanın birlikte yapılacağı karma yöntem olarak tasarlanmıştır. Karma yöntemin uygulanacağı bu çalışmada nicel verilere anket formu veri toplama tekniği uygulanarak veriler sahadan derlenecektir. Bu çerçevede proje kapsamında mali destek alan deney grubuna 1000 ve mali destek almayan kontrol grubuna 1000 olmak üzere toplam 2000 örneklem grubuna anket formunun uygulanması hedeflenmiştir ancak çeşitli gerekçelerle bu sayıya ulaşılamamıştır.

Araştırma küme (alan)- tesadüfi örnekleme tekniği ile yapılmıştır. Araştırma 7 il ve 8 bölge (İstanbul nüfus büyüklüğünden dolayı 2 bölge olarak ele alınmıştır) üzerinden kümelere ayrılarak her bir küme üzerindeki katılımcılara tesadüfi yollarla ulaşılmıştır. Araştırmanın tesadüfi bir örneklem üzerine oturması elde edilecek verilerin evreni temsil kapasitesinin daha yüksek olmasını mümkün kılmıştır. Araştırmanın örneklemi 873 projeden faydalanan anne ve 352 projeden faydalanmayan anneden oluşmaktadır.

Araştırma bir yandan nicel bir veri toplama yöntemine sahipken diğer yandan nitel veriler ise sahadan yarı yapılandırılmış görüşme formu toplanmıştır. Bu çerçevede 50 civarında anaokulu/kreş yöneticisine yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma sahasından toplanan hem nicel hem de nitel veriler paket programlar kullanılarak analiz edilip yorumlanmıştır.

Çalışma kapsamı ortakları

Bu çalışma Avrupa Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yürütölen “Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi” kapsamında hazırlanmıştır.

Çalışma ekibinin unvanı ve uzmanlık alanı aşağıda belirtilmiştir.

Prof. Dr. Tefik Erdem (Sosyolog)

Prof. Dr. Erdal Aksoy (Sosyolog)

Prof. Dr. Furkan Emirmahmutoğlu (İstatistikçi)

Prof. Dr. Volkan Öngel (Ekonomist)

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Doç. Dr. Banu Metin (Çalışma Hayatı Uzmanı)

Doç. Dr. Zeynep Kurtulmuş (Eğitimci)

Araştırma soruları

1. Projenin küçük çocuğu olan annelerin işgücüne katılımına, işgücünde kalmasına ve/veya işe geri dönüşüne etkisi nedir? Bu etkinin yönü ve sürdürülebilirliği nedir?
2. Projenin ailelerin sosyo-ekonomik düzeyine katkısı nedir? Bu etkinin yönü ve sürdürülebilirliği nedir?
3. Projenin faydalanıcı annelerin okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinden beklenti ve kalite standartları farkındalık düzeyine etkisi nedir?
4. Proje kapsamında okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarının ihtiyaçlarına ve kayıtlı kadın istihdamının artırılmasına olan etkilerine yönelik algıları nelerdir?

1. BULGULAR

Bu proje kayıtlı kadın istihdamını desteklemeyi hedefleyen bir projedir. Bu kapsamda çocuklu çalışan annelerin istihdamını desteklemek amacıyla çocuklarını kreşe gönderen annelere örneklem kapsamında destek verilerek onların istihdamlarının sürdürülebilirliği desteklenmek istenmiştir. Bu çerçevede hem annelerin sigortalı istihdamlarının sürdürülebilirliği desteklenmiş hem de çocuklarının nitelikli eğitim alma imkanı sağlanarak insan sermayesine yatırım yapmak hedeflenmiştir.

Bu çerçevede projeden mali destek alan annelerle mali destek alamayan annelerin çeşitli değişkenlere bakışı mukayese edilmiş ve ayrıca çocukların gittiği okul öncesi eğitim kurumlarının yöneticilerinin projeye yönelik değerlendirmeleri ortaya konulmak istenmiştir.

Proje öncelikle konuyla ilgili bir literatür taraması üzerine oturmakta ve daha sonra da seçilen örneklem grubu üzerinden hem nicel hem de nitel veri toplama teknikleriyle veri toplamayı ve bu veriler üzerinden bir değerlendirme yapmayı hedeflemektedir.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranları erkeklerle mukayese edildiğinde oldukça düşüktür. Türkiye’de kadınların işgücü piyasasında düşük temsiliyet düzeyleri OECD ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde daha net görülmektedir. OECD ülkeleri arasında kadın işgücüne katılma ve istihdam oranları bakımından Türkiye son sıralarda yer almakta, OECD ortalamasının ise, yaklaşık yarısı düzeyinde kalmaktadır. Her ne kadar kadın işgücüne katılma ve istihdam oranları birçok ülkede erkeklerin gerisinde seyretse de Türkiye istihdamdaki cinsiyet açığının en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum kadınların ekonomik, toplumsal ve siyasi alanlarda yeterince temsil edilmemesini de beraberinde getirmektedir. Nitekim Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2021 yılında yayımlanan Küresel Cinsiyet Açığı Endeksi’nde Türkiye 156 ülke sıralamasında 133. sırada yer almaktadır. Endeksin alt bileşenleri itibariyle değerlendirildiğinde ise özellikle Ekonomik Katılım ve Fırsatlar kategorisinde Türkiye’nin sıralamadaki yerinin 140’a gerilediği görülmektedir. Ekonomik Katılım ve Fırsatlar alt bileşeninde esas alınan kriterlerden biri ise kadınların ve erkeklerin işgücüne katılma oranlarıdır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılma ve istihdam oranlarının düşük olmasında etkili olan sosyal, ekonomik, kültürel birçok faktörden söz etmek mümkündür. Her şeyden önce gelişmekte olan bir ülkenin ekonomik yapısından ve gelişmişlik düzeyinden kaynaklanan talep yönlü sorunlar sadece kadınları değil, tüm bireyleri etkilemektedir. Zira genel nüfusa ait işgücüne katılma oranları da birçok OECD ülkesine göre Türkiye’de daha düşüktür. Bununla birlikte, kadınların Türkiye işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumlarının ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kadınların işgücü piyasasının dışında kalmasında etkili çeşitli nedenlerden söz edilebilir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- Kırdan kente göçle birlikte, kadınların daha önce tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi şeklinde istihdamda yer alırken, kente geldiklerinde işgücü piyasasının dışında kalmaları ya da vasıfsız veya düşük vasıflı olmalarından dolayı ağırlıklı olarak enformel sektöre yönelmek zorunda olmaları.
- Diğer yandan, ilgili ampirik araştırmaların da ortaya koyduğu gibi, eğitim düzeyinin düşük olması, kadınların bakım sorumlulukları başta olmak üzere ev içi sorumlulukları, erkeklerin ise eve gelir getirme görevini üstlendiği cinsiyete dayalı işbölümünün aile modelinde ve buna bağlı olarak ekonomik ve toplumsal yaşamda belirgin biçimde öne çıkması,
- İşverenler tarafından gerçekleştirilen ayrımcı uygulamalar vb. birçok sosyo-ekonomik ve kültürel faktörden söz edilebilir.

Türkiye’de işgücüne dâhil olmayan 21,5 milyon kadının yaklaşık yarısı “ev işleriyle meşgul” oldukları için işgücü piyasasının dışındadır.

Türkiye refah sisteminde ailenin refah sağlayıcı aktör olarak merkezi konumda olması, bir diğer ifadeyle, karşı karşıya kalınması muhtemel riskler karşısında dayanışmacı karakteri ile önemli rol üstlenmesi, kadınların aile içerisinde daha çok bakım ve ev içerisindeki sorumluluklarla ilişkilendirilmesi ve bu durumun da etkisiyle kadınların sosyal güvenlik hakkına erişimlerinin genellikle eşleri ya da babaları üzerinden sağlanması gibi birçok dinamik kadınların işgücü piyasasındaki konumları üzerinde belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, özellikle 2000’li yılların başından itibaren kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduklarını güvence altına alarak kadınların ekonomik ve toplumsal yaşamdaki rollerinin güçlendirilmesini amaçlayan Anayasal ve yasal düzeyde önemli düzenlemelere gidilmiştir. Söz konusu gelişmelerle birlikte, kadınların istihdam oranlarının artırılması amacıyla başta istihdam teşvikleri olmak üzere kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve mesleki eğitim alanlarında önemli aktif istihdam politikaları uygulanagelmiştir. İstihdam teşviklerinin kayıtlı kadın istihdam oranlarının artırılmasında önemli bir role sahip olduğu son yıllarda kadın istihdam oranlarındaki artış eğiliminde de gözlenmektedir.

Türkiye’de özellikle küçük çocuğa sahip olan kadınların işgücü piyasasına dâhil olma kararlarını etkileyen önemli unsurlardan biri hiç şüphesiz çocuk bakım ihtiyaçlarının karşılanması konusunda duydukları kaygılardır. Özellikle söz konusu ihtiyacın büyükanneler ya da diğer aile fertleri tarafından karşılanamadığı veya kreş masraflarının aile tarafından üstlenilemediği durumlarda kadınlar işgücü piyasasına girememektedirler. Modernleşme süreciyle birlikte geniş aile yapısının yerini çekirdek ailelerin alması çocuk bakımı ve eğitimi konusunu modern çekirdek aileler için önemli bir sorun alanı haline getirmiştir. Bu noktada, kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesi yoluyla iş-yaşam dengesinin sağlanmasına

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yönelik tedbirler başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin gündemindedir. Kuzey Avrupa ülkeleri gibi eşitlik temelinde dayalı evrensel nitelikteki ilkelerin refah sisteminin bütünleyici bir parçası olduğu ülkelerde, özellikle üç yaş altı çocuklar için kurumsallaşmış çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlığından söz edilebilir. Belirtilen ülkeler aynı zamanda yüksek refah standartlarının maliyetinin karşılanmasında tam istihdam hedefinin refah sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olarak öne çıktığı ülkelerdir. Bu durum, Kuzey Avrupa ülkelerinde istihdamdaki cinsiyet açığına diğer ülkelerle mukayese edildiğinde sınırlı düzeyde kalmasının nedenini de açıklamaktadır.

Türkiye’de de iş-yaşam dengesinin sağlanmasına ve kayıtlı kadın istihdamının artırılmasına yönelik politika ve uygulamaların önemi giderek artmaktadır. Nitekim son yıllarda bu konuda önemli adımlar atılmış ve çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Belirtilen projelerden biri de “Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi” Projesi’dir.

Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi, bir yandan kayıtlı bir işte çalışan kadın istihdamını desteklerken diğer yandan bu kadınların çocuklarını formel-kurumsal bakım hizmetleri içine dahil ederek hem onların eğitime katkı sağlamış olacak hem de annelerin çalışma hayatlarını devam ettirmelerini sağlayan bir projedir.

Proje sigortalı bir işte çalışan 0-60 ay yaş aralığında çocuğu olan annelerin, çocuklarını okul öncesi eğitim ve bakım kurumuna göndermek şartıyla 10250 kadını, 24 ay boyunca ayda 100 Avro mali destek sağlamayı hedeflemiştir.

Araştırma nicel ve nitel araştırmanın birlikte yapılacağı karma yöntem olarak tasarlanmıştır. Bu çerçevede proje kapsamında mali destek alan deney grubuna 1000 ve mali destek almayan kontrol grubuna 1000 olmak üzere toplam 2000 örneklem grubuna anket formunun uygulanmasını hedeflemiştir ancak çeşitli gerekçelerle bu sayıya ulaşamamıştır.

Araştırma 7 il ve 8 bölge (İstanbul nüfus büyüklüğünden dolayı 2 bölge olarak ele alınmıştır) üzerinden kümelere ayrılarak her bir küme üzerindeki katılımcılara tesadüfi yollarla ulaşılmıştır. Araştırmanın tesadüfi bir örneklem üzerine oturması elde edilecek verilerin evreni temsil kapasitesinin daha yüksek olmasını mümkün kılmıştır. Araştırmanın örnekleme 873 projeden faydalanan anne ve 352 projeden faydalanmayan anneden oluşmaktadır.

Projeden elde edilen saha bilgileri hakkında da şunlar söylenebilir:

- Projeden faydalanan annelerin sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında, anket sonuçlarına göre, projeden faydalanan annelerin yaş ortalaması 35,3; faydalanmayan annelerin ise ortalama yaşı 33,5’dir. Proje başvurusu öncesi projeden faydalanan annelerin ortalama hanehalkı geliri 6.021 TL, projeden faydalanmayan annelerin ortalama hanehalkı geliri 6.305 TL’dir. Hanenin şu anki ortalama geliri faydalanan anneler için 10.651 TL iken faydalanmayan anneler için 10.808 TL dir.
- Annelerin yaşı, proje öncesi ve sonrası ortalama hane geliri ile projeden faydalanıp faydalanamama gibi üç farklı değişken üzerinden yapılacak bir değerlendirmede, projeden faydalanan ve faydalanmayan annelerin yaş, proje öncesi ve sonrası ortalama hane geliri arasında büyük bir fark olmadığı görülmektedir. Öyleyse araştırma boyunca mukayeseleri yapılacak olan annelerin gerçekte demografik özellikler bakımından birbirine benzer oldukları görülmektedir. Böylece iki farklı ama çeşitli demografik özellikler bakımında homojen iki grup üzerinde çalışıldığı belirtilebilir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Proje den faydalanan annelerin ortalama çalışma süresi 13,1 yıl; sigortalı olarak ortalama çalışma süresi 11,7 yıldır. Proje den faydalanmayan anneler için ise ortalama çalışma süresi 9,7 yıl; sigortalı olarak çalışma süresi ise ortalama 8,7 yıldır.
- Proje den faydalanan annelerin toplam çalışma süresi ortalaması ve sigortalı çalışma süresi ortalamasının proje den faydalanmayan annelerin toplam çalışma süresi sigortalı çalışma süresi ortalamasından yaklaşık 3 yıl daha fazla olduğu görülmektedir. Bu süre özel bir değerlendirme yapmak için tek başına yeterli değildir.
- Proje başvurusu öncesi bir işte sigortalı olarak çalışan annelerin oranı proje den faydalanan anneler için %94,73, proje den faydalanmayan anneler için %88,07'dir. Proje den faydalanan annelerin %94,73'ü halihazırda bir işte sigortalı olarak çalışırken, bu oran faydalanmayan annelerde %82,95 olmaktadır.
- Proje den faydalanan annelerin faydalanmayan annelere göre hem proje öncesi sigortalı çalışma durumu hem de halihazırda sigortalı bir işte çalışma oranının 6 ila 12 puan daha yüksektir.
- Proje öncesi bir işte çalışan proje den faydalanan annelerin %94,92'si şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaya devam etmektedir. Projenin hedeflerinden biri, projenin ortaya koymak istediği hedefin sürekliliğidir. Bu kapsamda OECD'nin Kalkınma Değerlendirme Ağı (EvalNet)'in¹ altı değerlendirme kriterinden biri olan sürekliliğin sağlandığı söylenebilir. Proje öncesi bir işte sigortalı olarak çalışmayanların ise %91,30'u şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaktadır. Bu oldukça yüksek oran OECD'nin değerlendirme kriterlerinden bir olan etkililik unsurunu da yerine getirmiş görünmektedir.
- Proje, bağlamı bakımından OECD değerlendirme kriterlerinden uyum/uygunluk (coherence) kriterini sağlamaktadır. Müdahalenin bir ülke, sektör veya kurumdaki diğer müdahalelerle uyumunu ifade eden uyum kriteri iç ve dış uyumdan oluşmaktadır. Projenin aynı kurum tarafından gerçekleştirilen diğer projelerle arasındaki sinerji ve karşılıklı bağlantılar anlamında iç uyum kapsamında, SGK tarafından uygulanmış (NANNY) ve halihazırda uygulanan (EDU-CARE ve Women-Up) projeleri ile de uyumludur.
- Proje öncesi bir işte çalışan proje den faydalanmayan annelerin %85,16'sı şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaya devam etmektedir. Proje öncesi bir işte sigortalı olarak çalışmayanların ise %66,67'si şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaktadır. Çalışan annelerin, proje den faydalanamaları bile sigortalı olarak oldukça yüksek bir oranla (%85) çalışmaya devam ettikleri görülmektedir. Bu durumda çalışma hayatında sigortalı olarak çalışmanın genel bir kabul ve uygulama olduğu sonucuna varılabilir.
- Proje den faydalanan annelerin çalışmasını teşvik eden nedenler arasında sigortalı kalmak (%79,32), aile bütçesine katkıda bulunmak (%79,08) ve ekonomik bağımsızlık (%65,66) en önemli nedenlerdir. Proje den faydalanmayan anneler ise %81,85 oranında aile bütçesine katkıda bulunmak, %73,63 oranında sigortalı kalmak ve %61,30 oranında ekonomik bağımsızlık amacıyla çalışmak istemektedir. Proje den faydalanan annelerin proje den faydalanmayanlara göre çalışmasının teşvik nedenleri arasında sigortalı kalma nedeninin daha yüksek olması, sigortalı kalma bilinci yüksek bir grubun proje kapsamında yer aldığını göstermektedir.

¹ <https://www.oecd.org/dac/evaluation/daccriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Proje başvurusu öncesi bir işte sigortalı olarak çalışan ve projeden faydalanan annelerden %92,62'si mali destek bittiğinde de sigortalı olarak çalışacağını söylemiştir. Projenin hedeflerinden biri, kadın istihdamının kalıcı olmasını, sürekliliğini sağlamaktır. Bu çerçevede proje faydalanıcı annelerin sigortalı çalışmaları yönünde onları motive edici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır yani proje OECD'nin Kalkınma Değerlendirme Ağı (EvalNet) kriterlerinden biri olan "İlgililik" (Relevance) kriteriyle ilişkilidir. İlişkilidir çünkü bu ilke yapılan işin, müdahalenin konuyla-sorunla ilgili olup olmadığını, işe yarar olup olmadığını ortaya koyarak o bağlamda değerlendirme yapmaktadır. Bu durum aynı zamanda, OECD Değerlendirme kriterlerinden biri olan "sürdürülebilirlik" bakımından da önemlidir. Proje bittikten sonra da sigortalı çalışmaya devam edeceğini belirtilenlerin oranı %92,62 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Bu durum projenin kayıtlı istihdamı destekleme konusundaki etkisinin proje sonrasında da devam edeceğini göstermektedir. Ayrıca, proje hedeflerine ulaşılması bakımından ilgili veriler, OECD Değerlendirme kriterlerinden "etkinlik" kriterinin de sağlandığını göstermektedir.
- Mali destek bittikten sonra sigortalı olarak çalışacağını söyleyen projeden faydalanan annelerin çalışmasını teşvik eden nedenler; %92,56 ile aile bütçesine katkıda bulunmak, %89,70 ile sigortalı kalmak, %83 ile ekonomik bağımsızlık şeklindedir.
- Projeden faydalanan annelerden çocuğunu kreş ya da anaokuluna gönderenlerin oranı %26,92 iken bu oran projeden faydalanmayan annelerde %13,92 ile oldukça düşük bir orana sahiptir. Projeden faydalanmayan annelerde oranın neredeyse yarı yarıya ulaşması (%26'dan %13'e düşmesi), proje desteğinin anneleri kreşe ciddi biçimde yönlendirmektedir, denilebilir.
- Deney grubundaki annelerin (yani proje desteğinden faydalananların) %52'si proje desteği bittiğinde çocuklarını kreş/anaokuluna göndermeye devam etmeyeceklerini belirtmişlerdir. %48'i ise göndermeye devam edeceklerini belirtmişlerdir. Annelerin proje desteği kesildiğinde çocuklarını OÖEBK'ya göndermeyeceklerini söylemeleri proje desteğinin bazı aileler için ne kadar hayati olduğunu göstermektedir. Nitekim bu sonuç, bir önceki tabloda belirtilen oranla da (mali destek almasaydı eğer annelerin %40'ının çocuklarını okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarına gönderemeyeceklerini beyan etmeleri ile de) uyumlu görünmektedir.
- Projeden mali destek almayan annelerde ise, şayet mali destek almış olsaydı mali destek bittiğinde çocuklarını kreşe göndermeyeceklerini beyan edenlerin oranı çok yüksek bir orana %85,78'e kadar çıkmaktadır. Böyle bir durumda mali desteğın annelerin çocuklarını OÖEBK'ya göndermeleri için maddi açıdan motive edici bir öneme sahip olduğu görülmektedir.
- Proje desteği alan annelere, proje desteği bittiğinde çocuklarını eğer kreşe gönderemezlerse bunun nedeninin ne olduğu sorulduğunda, proje kapsamında çocuğu kreşe gidecek olanlar için en anlamlı cevap, %32,38 ile ekonomik yetersizlikler cevabı olmuştur. Proje desteği verilen annelerin ekonomik düzeyleri (orta alt tabaka ve alt tabaka) düşünıldüğünde bu oranın oldukça anlamlı olduğu görülecektir.
- Proje desteği alamayan annelere şu anda çocuklarını okul öncesi eğitim bakım kurumlarına gönderememe nedenleri sorulduğunda, çok yüksek bir oranla (%70,07), ekonomik yetersizlik cevabının verildiği görülmektedir.
- Hem deney hem de kontrol gruplarında OÖEBK'ya çocukların gönderilememe nedeni yüksek bir oranla ekonomik neden olarak gösterilmiştir. Görüşme ve anket sürecinde

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

annelerin ve OÖEBK yöneticilerinin projenin devamı yönündeki yüksek beklentinin altında, kendi imkanlarıyla çocuklarını bu kurumlarda göndermekte zorlanan annelere ekonomik destek vermenin ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

- Annelere şimdiye kadar alınan okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesi hakkındaki görüşleri sorulduğunda, şimdiye kadar alınan okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesini projeden faydalanan annelerin %71,59'u çok iyi, %22,22'si iyi ve %5,96'sı orta olarak değerlendirmişken, projeden faydalanmayan annelerin ise %41,15'i çok iyi, %39,23'ü iyi ve %17,22'si orta olarak değerlendirmektedir.
- Projeden faydalanan annelerin faydalanmayan annelere göre okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinin kalitesini yüksek oranda (yaklaşık %94) beğendikleri görülmektedir. Projeden faydalanmayan annelerde bu oran yaklaşık %80'dir. İnce fark ise esas olarak hizmet kalitesini çok iyi olarak değerlendiren annelerin oranının maddi destekten faydalanan annelerde oranın %71,59 iken diğerlerinde bu oranın neredeyse yarı yarıya düştüğü (%41,15) görülür.

Projenin amaçlarından bir diğeri de proje kapsamında verilen mali destek bittiğinde annelerin işgücü piyasasında kalma eğilimlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla projede verilen mali desteğin annelerin işgücüne katılımına etkisi "farkların farkı yöntemi" ile ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Farkların farkı yönteminde Lojistik Regresyon modelinin tahmin sonuçlarına göre; projeden faydalanan annelerin projeden faydalanmayan annelere göre mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam etme eğilimlerinin %11 olasılıkla azalacağı ve bu oranın istatistik olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durum, verilen mali destek sonucunda annelerin sigortalı olarak çalışmaya devam etmeleri üzerinde projenin olumlu bir etkisi olarak görülmelidir.

Araştırma süresince anketlerden elde edilen verileri kontrol etmek amacıyla ve projenin etkisi ve sürdürülebilirliği konusunda farklı aktörlerin görüşlerini almak adına, OÖEBK'ların yöneticileri ile de görüşmeler yapılmıştır.

Projenin yarattığı etkinin ölçülmesi için sunulan kriterlerden biri de projeden faydalanan annelerin okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinden beklenti ve kalite standartları konusundaki farkındalık düzeyine ne yönde etki ettiğinin ortaya konulmasıydı.

Kreş/anaokulu yöneticilerine, proje kapsamında kreş/okulunuza devam eden çocukların ebeveynlerinin okul öncesi eğitimden (kreş/okuldan) beklenti ve kalite standartları konusundaki farkındalık düzeyleri sorulduğunda cevapların kurumlarda verilen eğitimin türü ve içeriği ve kalite algısıyla ilgili olduğu görülmektedir.

Kurum yöneticileri, kurumlarda farklı branşlarda (İngilizce dahil) ve uzman eğitimci tarafından eğitimlerin verildiğini, bu eğitimlerin çocukların kişisel gelişimlerine katkı sağladığını, bu sebeple de ailelerin kurumlardan memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda alınan maddi desteğin devam ettirilerek kurumda çocuklarının eğitim almaya devam etmesini beklendiği ifade edilmektedir.

Velilerin önemli bir beklentisi de kreş ya da anaokullarının çocukların ilkokula hazırlıklı olmaları, sosyalleşmeleri, konuşma eksikliği/zorluğu yaşayan çocukların konuşmalarını artırmaları yönünde sağladığı katkı olarak görülmektedir.

Kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin kayıtlı kadın istihdamına katkıları

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Projenin yarattığı etkiyi ortaya koymak için ortaya konulması gereken verilerden biri de kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin kayıtlı kadın istihdamına katkılarının neler olduğunun ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda anaokulu/kreş yöneticilerine projenin bu yönde nasıl bir katkı ortaya koyduğuna dair soru sorulmuş ve yapılan görüşmeler neticesinde aşağıdaki verilere ulaşılmıştır;

Proje, kayıtlı kadın istihdamını veliler ve kurumlar açısından olumlu etkilemiştir. Kadınlar çocuklarını okula kaydettirdikten sonra hemen işe başlamışlardır. Dolayısıyla proje kadın istihdamına katkı sağlamıştır.

Kurum açısından faydası ise artan öğrenciler için yeni personel (Anaokulu öğretmeni, temizlik görevlisi, İngilizce öğretmeni) ihtiyacı olmuştur. Anaokullarında çalışan personelin hep kadın olduğu düşünüldüğünde her alanda kadın çalışan istihdamı sağlanmıştır.

Bu projeye, işte çalışan anneler çocuğuna bakmak için işinden ayrılmamıştır. Ancak yeni çalışmaya başlayacak annelerin de bu projeden faydalanmaları gerektiği belirtilmiştir.

Yeni istihdam ve yeni okula başlayacak kişilere bu imkân tanınmalıdır.

Projeyi öğrenen kadınlar projeden yararlanabilmek adına işe başlamışlardır.

Eşinden ayrı olup çalışmak zorunda kalan ve nafaka alamayan kadınlar için maddi destek olmuştur.

Ayrıca çocuğuna bakacak kimsesi olmayan anneler bu destek sayesinde çocuğunu okula göndererek çalışma imkânı bulmuşlardır.

Proje hem yöneticilere hem de çocuğunu okula gönderen annelere maddi ve manevi destek olmuştur.

Çocuklar evde kaldıkça telefon, tablet, televizyon gibi uyaranlara maruz kalmaktadırlar. Çocukları okula başlayan aileler bu unsurlarla çocukların arasına mesafe koyabildikleri için memnuniyeti artmıştır.

Sırlanan faydaların büyük kısmını özetleyen bir ifade görüşülen yöneticilerden biri tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

“Proje kayıtlı kadın istihdamını çok artırmaktadır. Çocuklarını OÖEB kurumlarına gönderen aileler zihinleri daha rahat çalışıyorlar çünkü zihinleri çocuklarında kalmıyor, çocuklarının eğitim aldıklarını ve emin ellerde olduğunu biliyorlar ve bu onların iş hayatlarında daha verimli ve sağlıklı olmalarını sağlıyor. Evde bakım olduğunda daha huzursuz oluyorlar.”

2. ÖNERİLER

Projeye katılan annelerin mali destek sona erdiğinde yüksek oranda sigortalı bir işte çalışmaya devam etmeyi düşündükleri görülmektedir. Annelerin % 48’inin mali destek sona erdikten sonra çocuklarını kreş/anaokuluna göndermeyi düşündükleri saptanmıştır. Projeye katılan annelerin maddi destek sona erdiğinde çocuklarını kreş/anaokuluna gönderememe nedenleri sorulduğunda; ekonomik nedenlerden dolayı gönderemeyeceklerini belirttikleri görülmektedir. Benzer şekilde proje katılmayan annelerinde çocuklarını okul öncesi eğitime gönderememe nedenleri incelendiğinde yine ekonomik yetersizliklerin en yüksek nedenler arasında yer aldığı görülmektedir. Bu durum proje kapsamında sağlanan maddi desteğin kurumsal okul öncesi

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

eğitim ve bakım hizmetlerinden faydalanılması açısından çok önemli olduğunu göstermektedir. Araştırma sonucunda annelerin çocuklarını kreş/anaokuluna göndermek istedikleri ancak ekonomik yetersizliklerden dolayı gönderemedikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca projeden faydalanan annelerin projeden faydalanmayan annelere göre okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerini çok daha iyi değerlendirdikleri grlmektedir. Annelerin çocuklarını kreş/anaokuluna gönderememe nedenleri arasında en yüksek neden olarak ekonomik yetersizlikler olduğu dşnldğnde maddi destek alan annelerin çocuklarını daha iyi eğitim ve bakım veren kurumlara gönderebilmeleri nedeni ile aldıkları bakım ve eğitim hizmetlerinin daha nitelikli olduğu dşnlebilir. Anneler sigortalı bir işte çalışmaya devam edebilmeleri için onlara destek olacak en önemli uygulama olarak devletin kreş/anaokuluna maddi destek sağlamasını istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca maddi destek alan anneler projenin en önemli katkısının çocuklarının daha güvenli ve niteliği yüksek eğitim ve bakım hizmeti alması olduğu görüşündedirler. Bu anlamda “Kurumsal ocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi” projesinin çok olumlu etkileri olduğu grlmektedir.

Proje sonucunda elde edilen bulgular ışığında;

- Kurumsal okul öncesi eğitimi ve bakım hizmetlerinin artırılması,
- Kurumsal okul öncesi eğitim ve bakımın ücretleri ile ilgili düzenlemelerin yapılması,
- Kurumsal eğitim ve bakım hizmetleri ile ilgili devlet desteğinin artırılması,
- Ekonomik açıdan yetersiz ailelerin çocuklarına kurumsal bakım ve eğitim hizmetleri ile ilgili desteğin sağlanması,
- ocuk bakımı ve eğitimini destekleyen projelerin teşvik edilmesi ve devamlılığının sağlanması önerilebilir.

Kurumsal ocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliği için neriler

Kreş/anaokulu yöneticilerine kurumsal ocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliği için önerilerinin neler olduğu sorulduğunda şu cevaplar alınmıştır:

- Projenin kapsamı ve detayları ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı'nın teşvikiyle kurumlarda bilgilendirme programları yapılabilir. Yetkili makamlardan gönderilecek mesajlar yoluyla aileler bilgilendirilebilir. Ayrıca sosyal medya yoluyla bilgilendirmeler yapılabilir.
- Projenin sürdürülebilmesi için maddi açıdan zorluk çeken ailelere öncelik verilerek eğitim alma imkânı olmayan çocukların okullara devam etmesi sağlanabilir. Bu noktada somut örnek veren bazı okul yöneticileri, “Bu projeden iki dükkân sahibi iş kadını olan veliler de yararlanmıştı. Anne- babaların gelir durumlarına bakılmalıdır” şeklinde eleştiriler yapmışlardır.
- Mevcut alışanlara veya anaokuluna kayıtlı öğrenciler yerine; işe yeni başlayacak olan kadınlara veya anaokuluna yeni başlayacak olan çocuklara bu imkanlar verilmelidir.
- Proje çok fazla kişi tarafından öğrenilmiştir ve idarecilere konuyla ilgili çok fazla soru gelmektedir. Projenin kapsamıyla ilgili bilgilendirmeler yapılabilir. Proje desteği bittikten sonra okuldan ayrılan öğrenciler olmuştur. Destek devam ettirilerek öğrencilerin okula devam etmesi sağlanabilir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- İhtiyacı olmayan ailelere destek verilmemelidir. Gelir düzeyi yüksek olan ailelere de destek verildiği belirtildikten sonra, gelir seviyesi araştırılarak maddi durumu iyi olmayan ailelere destek verilmesi sürdürülmelidir, denilmiştir Bu sayede maddi açıdan rahatlayan aileler çocuklarını okula göndermeye devam edebileceklerdir.
- Projenin devam etmesi, yaygınlaşması ve desteğin artması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

1. GİRİŞ

Projenin konusu

Kadınların iş gücüne katılımını sağlayarak kayıtlı istihdamlarını desteklemek iş hayatı ile gündelik hayatları arasında bir dengenin kurulmasına yardım edecektir. Modernleşme kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet farklılıklarını azaltırken benzerliklerini de giderek artırmaktadır. Kadın, günümüzde sadece ev hayatı ile sınırlı bir çalışan değil, aynı zamanda çalışma hayatının aktif bir aktörüdür. Kadının çalışma hayatı içinde yer alması annelik rolünün ortadan kaybolması anlamına gelmemektedir. Modern hayat geleneksel toplumla mukayese edildiğinde, annenin görevini bir yandan ortaya koyduğu teknolojik araçlarla kolaylaştırırken diğer yandan da zorlaştırmaktadır. Çünkü modern hayat, yaşamın hızla aktığı ve bireylerin farklı etkinlikleri bu sınırlı zaman zarfına sığdırmak zorunda oldukları bir hayatı-ifade etmektedir. Kadınlar bir yandan çalışma hayatı içindeki risklerle ve stresle baş etmeye çalışıp çalışma temposunu sürdürmek zorunda kalırken diğer yandan hem biyolojik hem de psikolojik destek sunarak çocuklarını büyütme rolünü üstlenmektedirler.

Kadınların doğum izinleri ve ücretli izinler gibi annelik rolleriyle ilişkili çeşitli kısıtlar çalışma hayatında işverenler tarafından daha az tercih edilmelerine neden olabilmektedir. Arz yönlü düşünüldüğünde de kadınların bakım sorumlulukları nedeniyle iş gücü piyasasına girme konusunda çeşitli kaygılar yaşadıkları görülmektedir. Bu nedenle, kadınların çalışma hayatına katılmalarını teşvik edecek çeşitli destekleyici unsurların hayata geçirilmesi işlevsel rol oynayabilmektedir.

Kadınların çalışma hayatı içinde erkeklere göre daha az oranda yer almalarının bir diğer nedeni de yaşam fırsatlarıyla ilgilidir. Bir diğer ifadeyle, onların karşı karşıya kaldıkları fırsatların bir yandan gelir düzeyleriyle, diğer yandan eğitim düzeyleri ve cinsiyetleriyle ilgisi bulunmaktadır. Kadınların daha az eğitim imkânına sahip olmaları iş gücü piyasasında aranan niteliklere daha az sahip olmaları ve dolayısıyla daha az tercih edilen çalışan olmalarına neden olmaktadır.

Bu çalışma, kayıtlı kadın istihdamını desteklemeye katkı sunarak daha fazla kadının iş gücü piyasasına katılmasını ve bunun sürdürülebilir olmasını hedeflemektedir.

Projenin amacı

Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi, bir yandan kayıtlı kadın istihdamını desteklerken diğer yandan, çalışan kadınların çocuklarını formel-kurumsal bakım hizmetleri içine dahil ederek güvenli bir eğitim ortamında çocukların eğitimine destek olacak ve böylelikle annelerin çalışma hayatlarını devam ettirmelerini sağlamıştır.

Proje, sigortalı bir işte çalışan 0-60 ay yaş aralığında çocuğu olan pilot illerde yaşayan annelere, çocuklarını okul öncesi eğitim ve bakım kurumuna göndermek şartıyla 29 ay boyunca ayda 100 Avro mali destek sağlamayı hedeflemiştir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bu bağlamda başlangıçta 10.250 kadının proje kapsamında desteklenmesi hedeflenmişse de toplam 17.959 kadın projeden faydalanmıştır. Projeye başvurup bu yardımdan faydalanamayan kadınlar ile projeden faydalananlar arasındaki farklılıklar ortaya konularak projenin etkililiği, verimliliği ve sürdürülebilirliği ölçülmek istenmektedir. Projenin etkisini ölçmek amacıyla, projenin küçük çocuğu olan annelerin iş gücüne katılımına, iş gücünde kalma ve işe geri dönme sürecine etki yapıp yapmadığı “farkların farkı” yöntemiyle ortaya konulmak istenmektedir.

Projenin etkisi, projeden faydalanan kadınların projeden aldıkları ekonomik desteğin onların günlük hayatına etki düzeyinin ve bunun derecesinin ölçümü ile ortaya konulabilir. Projenin amaçlarından biri de alınan mali desteğin aile bütçesine ne tür bir katkıda bulunduğunu ortaya koymaktır.

Ayrıca, projenin mali desteğinden faydalanan annelerin, çocuklarının aldıkları okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinin kalitesinden memnuniyet düzeyleri de ölçülmek istenmektedir.

Proje, bağlamı bakımından OECD değerlendirme kriterlerinden uyum/uygunluk (coherence) kriterini sağlamaktadır. Müdahalenin bir ülke, sektör veya kurumdaki diğer müdahalelerle uyumunu ifade eden uyum kriteri iç ve dış uyumdan oluşmaktadır. Projenin aynı kurum tarafından gerçekleştirilen diğer projelerle arasındaki sinerji ve karşılıklı bağlantılar anlamında iç uyum kapsamında, SGK tarafından uygulanmış (NANNY) ve halihazırda uygulanan (EDU-CARE ve Women-Up) projelerden söz etmek mümkündür. Söz konusu projelerin temel hedefi kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranlarının artırılmasıdır. Dolayısıyla, kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin desteklenmesi yoluyla kayıtlı kadın istihdamının artırılmasını hedefleyen INST-CARE projesi iç uyum kapsamında belirtilen diğer projelerle uyumludur. Müdahalenin aynı sorunun çözümüne yönelik diğer aktörlerin müdahaleleriyle uyumlu olmasını ifade eden dış uyum kapsamında ise projenin, kadın istihdamını artırmayı hedefleyen ve İŞKUR tarafından uygulanan istihdam teşviklerinin hedefleriyle uyumlu olduğu görülmektedir. İŞKUR tarafından kadın istihdamının artırılması amacıyla uygulanan istihdam teşvikleri, 18 yaş ve üzeri kadınları istihdam eden işverenlere 24 ila 54 ay süreyle prim desteği sağlamaktadır. 31.12.2022 tarihine kadar işsiz olan kişileri istihdam eden özel sektör işverenlerin prime esas kazanç üst sınırına kadar olan sosyal güvenlik primi işveren payları İşsizlik Sigortası Fonu’ndan karşılanmaktadır. Dolayısıyla, INST-CARE projesi OECD değerlendirme kriterleri arasında yer alan uyum kriterini iç ve dış uyum açısından sağlamış görünmektedir.

Araştırma soruları

Bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Projenin küçük çocuğu olan annelerin iş gücüne katılımına, iş gücünde kalmasına ve/veya işe geri dönüşüne etkisi nedir? Bu etkinin yönü ve sürdürülebilirliği nedir?

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

2. Projenin ailelerin sosyo-ekonomik düzeyine katkısı nedir? Bu etkinin yönü ve sürdürülebilirliği nedir?
3. Projenin faydalanıcı annelerin okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinden beklenti ve kalite standartları farkındalık düzeyine etkisi nedir?
4. Proje kapsamında okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarının ihtiyaçlarına ve kayıtlı kadın istihdamının artırılmasına olan etkilerine yönelik algıları nelerdir?

Çalışmanın yöntemi

Araştırma nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma yöntem olarak tasarlanmıştır. Karma yöntemin uygulandığı bu araştırmada, nicel veriler anket formu veri toplama tekniği uygulanarak sahadan derlenmiştir. Bu çerçevede, proje kapsamında mali destek alan deney grubuna 1000 ve mali destek almayan kontrol grubuna 1000 olmak üzere toplam 2000 örneklem grubuna anket formunun uygulanması hedeflenmiş ancak çeşitli gerekçelerle bu sayıya ulaşılamamıştır. Özellikle kontrol grubunda yer alanların yani projeye başvurduğu halde faydalanamayanların ankete katılma konusundaki isteksizlikleri hedeflenen sayıya ulaşmayı engellemiştir. Projenin örneklem grubunda yer alan deney grubu projeden en az 6 ay süredir yararlanan veya yararlanmış faydalanıcı annelerden, kontrol grubu ise projeden yararlanmak için ön kayıt yaptırap daha sonra projeye katılmaktan vazgeçen ya da kontenjan yetersizliği nedeniyle kesin kayıt yaptıramamış annelerden oluşmaktadır.

Araştırma küme (alan)- tesadüfi örnekleme tekniği ile yapılmıştır. Araştırma 7 il ve 8 bölge (İstanbul nüfus büyüklüğünden dolayı 2 bölge olarak ele alınmıştır) üzerinden kümelere ayrılarak yapılmış, her bir küme üzerindeki katılımcılara tesadüfi yollarla ulaşılmıştır. Araştırmanın tesadüfi bir örneklem üzerine oturması, elde edilecek verilerin evreni temsil kapasitesinin daha yüksek olmasını mümkün kılmıştır. Araştırmanın örneklemi; 873 projeden faydalanan anne ve 352 projeden faydalanmayan anneden oluşmaktadır.

Araştırmada nicel veri toplama yönteminin yanında nitel yöntem de kullanılmış ve nitel verilere sahadan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile ulaşılmıştır. Bu çerçevede, 50 civarında anaokulu/kreş yöneticisine yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma sahasından toplanan nicel veriler istatistiksel paket program kullanılarak analiz edilip yorumlanmıştır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Çalışmanın paydaşları

Bu çalışma Avrupa Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yürütölen “Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi” kapsamında hazırlanmıştır.

Bu araştırmada, Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi’nin yukarıda belirtilen araştırma soruları kapsamında ortaya çıkardığı etkiler, OECD Development Assistance Committee (DAC) Network on Development Evaluation tarafından belirlenen altı değerlendirme kriteri (ilgililik, uyum/uygunluk, etkinlik, etkililik/fark yaratma, sürdürülebilirlik ve verimlilik) çerçevesinde değerlendirilmektedir. Söz konusu değerlendirme kriterleri aşağıda açıklanmaktadır (OECD, 2019):

İlgililik (Relevance): Müdahale hedefleri ve tasarımının faydalanıcıların küresel düzeyde, ölk ve kurumlar/paydaşlar düzeyinde ihtiyaçlarına, politika ve önceliklerine ne ölçüde yanıt verdiği ile ilişkilidir.

Uyum/Uygunluk (Coherence): Müdahalenin bir ölk, sektör veya kurumdaki diğer müdahalelerle uyumunu ifade etmektedir. Söz konusu kriter iç uyumu (internal coherence) ve dış uyumu (external coherence) içermektedir. İç uyum, müdahale ile aynı kurum/hükümet tarafından uygulanan diğer müdahaleler arasındaki sinerji ve karşılıklı bağlantılara işaret etmektedir. Ayrıca, iç uyum kurumun/hükümetin bağlı olduğu ilgili uluslararası normlarla ve standartlarla tutarlılığını da ifade etmektedir. Dış uyum ise müdahalenin aynı bağlamdaki diğer aktörlerin müdahaleleriyle tutarlılığını dikkate almaktadır.

Etkinlik (Effectiveness): Müdahalenin amaçlarına ne ölçüde ulaştığı ya da ulaşmasının beklendiği ile ilgilidir.

Verimlilik (Efficiency): Müdahalenin ekonomik olmasını ve zamanında gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Müdahalenin ekonomik olması, uygulanabilir diğer alternatiflerle karşılaştırıldığında fonlar, uzmanlık, doğal kaynaklar ve zaman gibi girdilerin mümkün olan en uygun maliyetle çıktılarına, sonuçlara ve etkilere dönüşmesi anlamına gelmektedir.

Etki (Impact): Müdahalenin ne tür bir farklılık yarattığı ile ilgilidir. Bir diğer ifadeyle, müdahalenin ne ölçüde olumlu ya da olumsuz, planlanmış ya da planlanmamış etkiler ortaya çıkardığına ilişkindir. Bu kapsamda, etki kriteri müdahalenin doğrudan sonuçlarının ötesinde toplumsal refah, cinsiyet eşitliği, insan hakları ve çevre konularında dolaylı, ikincil ve potansiyel sonuçlarını elde etmeyi çalışır.

Sürdürülebilirlik (Sustainability): Müdahalenin net faydalarının ne ölçüde devam ettiğini veya devam etmesinin muhtemel olduğunu ifade etmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

2.1. Çeşitli OECD Ülkelerinde Kadınların İş gücü Piyasasındaki Durumu

Kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranlarında dünya genelinde özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren bir artış eğilimi dikkati çekmektedir. Kentleşme, aile yapısındaki değişim, kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, hizmetler sektörünün gelişmesi, artan hane içi harcamaların karşılanması ve aile refahının sağlanması eşlerden her ikisinin de çalışmasının getirdiği olumlu sonuçlar, esnek çalışma modellerinin yaygınlaşması gibi birçok faktör bir bütün olarak söz konusu süreçte etkili olmuştur.

Yukarıda belirtilen sosyo-ekonomik ve demografik gelişmeler kadınların iş gücü piyasasındaki rolünü artırmış olmakla birlikte, hâlihazırda gelişmiş ülkeler de dâhil olmak pek çok ülkede kadınların iş gücü piyasasında erkeklerin gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Kadınlar ve erkekler arasındaki iş gücüne katılma ve istihdam oranları bakımından gözlenen farklılık bazı ülkelerde oldukça belirgin iken bazı ülkelerde daha sınırlı düzeyde kalabilmektedir. Doğum izinleri ve ücretli izinler gibi kadınların annelik durumları ile ilgili izinlerin işverenler nezdinde verimlilik kaybı ya da maliyet artışı şeklinde karşılık bulması başta olmak üzere, çok çeşitli nedenlerle kadınlar iş gücü piyasasında erkeklere göre daha sınırlı bir role sahip olabilmektedir. Ayrıca, özellikle gelişmekte olan ülkelerde kadınların eğitim, mesleki bilgi ve yetenek seviyelerinin düşük olması; iş gücü piyasasında cinsiyete dayalı ayrımcı uygulamalar; toplumsal ve kültürel normlar gereğince kadınların ev dışı çalışmalarının uygun bulunmaması ve bu bağlamda aile içerisinde çalışma ve gelir elde etme sorumluluğunun sadece erkeğe ait olduğunun düşünülmesi; çocuk, yaşlı ve diğer aile büyüklerinin bakımı ile ev içi sorumlulukların kadınların üzerinde olması; kadınların istihdamdan evlilik, doğum, çocuk yetiştirme, yaşlı ve hasta bakımı vb. sebeplerle geçici veya sürekli olarak ayrılmaları da kadınların iş gücü piyasasında erkeklere göre geri planda kalmalarının nedenleri arasında belirtilebilir (Kasapoğlu ve Murat, 2018:499).

Kadın istihdam oranlarının erkek istihdam oranlarının gerisinde kalmasında yukarıda belirtilen nedenlerin görelî payı ülkelerin gelişmişlik düzeyi, refah sistemleri, uygulanan iş gücü piyasası politikalarının kapsamı ve sosyo-kültürel dinamikler gibi birçok faktörün etkisine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir.

Çeşitli OECD ülkelerinde kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılma ve istihdam oranları değerlendirildiğinde durum daha net anlaşılmaktadır. Sosyal demokrat refah rejimi kapsamında değerlendirilen Kuzey Avrupa ülkelerinden İsveç, kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranının en yüksek olduğu OECD ülkesidir. İsveç, aynı zamanda iş gücüne katılma ve istihdam oranları bakımından kadınlar ve erkekler arasındaki farkın da en düşük olduğu ülkelerden biridir. Kuşkusuz bu durum üzerinde, İsveç'te yüksek standartlarda eşitliği destekleyen bir refah devleti anlayışının olmasının ve devletin refah hizmetlerinin sunumundaki mali yükünü karşılamasının bütünleyici bir parçası olarak tam istihdam hedefini gözetmesinin önemli rolü

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

bulunmaktadır (Esping-Andersen, 1990:27-28). Diğer yandan, İsveç refah devletinin 1960'ların sonu ve 1970'lerin başından itibaren uygulamaya koyduğu yüksek ödeme oranlarına sahip cömert ebeveyn izinlerinin ve bu izinlerin ardından annelerin işlerine dönebilmelerini olanaklı kılan gelişmiş kamu destekli çocuk bakım hizmetlerinin de önemli bir rolü bulunmaktadır (Metin, 2017:45).

Refah sistemlerinin ayırt edici bir özelliği olarak ailenin ve dayanışma ilişkilerinin daha güçlü olduğu Güney Avrupa ülkelerinde ise kadınların daha ziyade ev içi sorumlulukları ile öne çıkan toplumsal rolleri gereğince iş gücü piyasalarında daha düşük düzeyde temsil edildikleri görülmektedir. Nitekim İspanya ve Yunanistan gibi kilise öğretilerinin ve ailenin refah sisteminde önemli bir role sahip olduğu, refah devletinin kurumsal yapısının yeterince olgunlaşmadığı ülkelerde (Ferrera, 1996), kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranları daha düşüktür.

Tablo 1. Çeşitli OECD Ülkelerinde Cinsiyetlere Göre İş gücü Piyasası Göstergeleri, 2021

Ülkeler	İş gücüne Katılma Oranı (İKO)		İstihdam Oranı		İşsizlik Oranı	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
İsveç	80,8	84,9	73,3	77,4	9,3	8,8
Danimarka	76,5	82,6	72,7	78,5	4,9	4,9
Almanya	74,6	82,7	72,2	79,3	3,2	4,0
İtalya	55,4	73,6	49,4	67,1	10,8	8,9
Avusturya	75,1	83,3	68,1	76,7	6,2	6,3
Belçika	65,7	73,7	61,8	68,7	5,9	6,7
Hollanda	80,2	87,1	76,6	83,6	4,5	4,0
Kolombiya	58,5	83,4	47,6	74,4	18,6	10,8
Kosta Rika	56,6	80,4	43,9	70,1	22,3	12,8
Estonya	76,8	81,4	72,4	75,6	5,8	7,1
Litvanya	77,2	79,2	71,9	72,9	6,9	7,9
Slovenya	72,0	77,8	68,1	74,5	5,4	4,3
Çek Cumhuriyeti	69,6	83,3	67,1	81,3	3,5	2,4
ABD	68,2	78,7	64z,6	74,3	5,3	5,6
Yeni Zelanda	77,5	85,7	74,4	82,3	4,1	3,9
Birleşik Krallık	74,7	81,9	71,5	78,0	4,3	4,7
Fransa	70,0	76,2	64,5	70,1	7,8	8,0
Yunanistan	59,6	75,0	48,2	66,4	19,1	11,5
İspanya	70,8	79,1	58,9	68,7	16,8	13,2

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye	37,3	76,9	31,7	68,6	15,0	10,9
OECD (Toplam)	64,8	80,1	60,5	75,2	6,6	6,1

Kaynak: OECD, Employment Database, Erişim: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=64196>, 09.05.2022.

Kadınların iş gücüne katılma oranları OECD ortalamasında %64,8 iken, söz konusu oran erkeklerde %80,1'dir. İstihdam oranları bakımından ise ilgili rakamlar sırasıyla %60,5 ve %75,2'dir, Görüldüğü üzere, kadınlar ve erkekler arasında iş gücüne katılma ve istihdam oranları bakımından OECD ortalamasında kadınlar aleyhine yaklaşık 15 puanlık bir fark bulunmaktadır. Belirtilmesi gereken bir diğer husus ise Türkiye'nin kadın iş gücüne katılma ve istihdam oranları konusunda OECD ülkeleri arasında oldukça olumsuz bir yerde konumlanmasıdır. Kadın istihdam oranları, Türkiye'de OECD ortalamasının yaklaşık yarısıdır ve bu oran OECD ülkeleri arasında en düşük düzeyi yansıtmaktadır.

2.2. Türkiye İş gücü Piyasasında Kadınlar: Mevcut Durum ve Eğilimler

Türkiye iş gücü piyasasında kadınların durumunu TÜİK verilerini esas alarak daha kapsamlı incelemek mümkündür.

Tablo 2. TÜİK, İş gücü Piyasası Göstergeleri, 2017-2022

Göstergeler (%)	Yıllar	Kadın	Erkek
İKO (15+)	2017	33,6	72,5
	2018	34,2	72,7
	2019	34,4	72
	2020	30,9	68,2
	2021	32,8	70,3
	2022 (Haziran)	35,3	72,7
İstihdam Oranı (15+)	2017	28,9	65,6
	2018	29,4	65,7
	2019	28,7	63,1
	2020	26,3	59,8
	2021	28	62,8
	2022 (Haziran)	30,7	66,9
İşsizlik Oranı	2017	14,1	9,4
	2018	13,9	9,5
	2019	16,5	12,4
	2020	15	12,3

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

(15+)	2021	14,7	10,7
	2022 (Haziran)	13,0	8,0

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İş gücü İstatistikleri, 2017-2022

2017-2022 dönemi TÜİK verileri değerlendirildiğinde dikkati çeken ilk husus, pandemi sürecinin hem kadın hem de erkek iş gücüne katılma ve istihdam oranlarını olumsuz etkilediğidir. İlk Covid-19 vakasının 2020 yılı Mart ayında Türkiye’de görülmesinin ardından, pandemi süreci ekonomideki birçok sektörü olumsuz etkilemiş ve buna bağlı olarak 2020 yılı sonunda iş gücüne katılma ve istihdam oranları 2019 ve önceki yıllarla mukayese edildiğinde önemli ölçüde gerilemiştir. Bununla birlikte, kademeli normalleşme süreciyle başlayan ekonomik toparlanma iş gücü piyasalarında da etkisini göstermiş, 2021 yılı sonunda kadınlarda ve erkeklerde iş gücüne katılma ve istihdam oranları yeniden artmaya başlamıştır. 2022 Haziran verilerinde de söz konusu toparlanmanın etkilerinin devam ettiği gözlenmektedir.

Pandemi sürecinin etkilerinden bağımsız olarak, Türkiye iş gücü piyasasının yapısal sorunları bakımından öne çıkan husus, iş gücüne katılma ve istihdam oranlarının kadınlar ve erkekler arasında büyük ölçüde farklılık göstermesidir. Kadın iş gücüne katılma ve istihdam oranları erkek iş gücüne katılma ve istihdam oranlarının yarısı kadardır. Bununla birlikte, Türkiye’de kadın istihdamını artırmaya yönelik politikaların ve özellikle 2008 küresel ekonomik krizinin ardından başlatılan istihdam teşviklerinin kadın istihdamını olumlu etkilediği görülmektedir. Bu tespiti doğrulayan çalışmalara da rastlanmaktadır (Uysal, 2013). Yıllar içerisinde kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, kentleşme, aile yapısındaki değişme, hane ihtiyaçlarının artması ve hizmetler sektörünün gelişmesi gibi birçok sosyo-ekonomik ve demografik faktör ile istihdam teşvikleri başta olmak üzere kadın istihdamını artırmaya yönelik politika ve uygulamalar kadınların iş gücü piyasasındaki temsiliyet düzeyini artırmıştır. Ancak, çeşitli OECD ülkeleriyle mukayese edildiğinde, sorunun önemini korumaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Tarım ve Tarım Dışı Sektörlerde Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kayıt Dışı İstihdam Oranı (%)	Kadın			Erkek		
	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Toplam	Tarım	Tarım Dışı
2017 (IV. Çeyrek)	43,3	93,7	25,1	29,4	76,0	21,3
2018 (IV. Çeyrek)	41,2	92,8	24,7	30,3	76,6	22,4
2019 (IV. Çeyrek)	41,8	96,3	24,6	30,7	78,8	22,6
2020 (IV. Çeyrek)	35,7	94,2	19,7	27,2	75,3	19,0
2021 (IV. Çeyrek)	35,7	94,9	20,3	25,5	78,0	17,2
2022 (I. Çeyrek)	32,1	89,3	19,2	22,8	72,3	15,3

Kaynak: TÜİK, İş gücü İstatistikleri, 2017-2022

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye iş gücü piyasasının yapısal sorunlarından biri de kayıt dışı istihdamdır. Son yıllarda gerek kayıtlı istihdamı artırmak için uygulanan istihdam teşviklerinin gerek kurumlar arasında eşgüdüm ve koordinasyona dayalı olarak güçlendirilen denetim mekanizmalarının kayıt dışı istihdam oranlarının azaltılmasında etkili olduğu bilinmektedir. Özellikle kadın istihdamına yönelik teşviklerin ve desteklerin kadınların kayıt dışı istihdam oranlarındaki belirgin azalışta etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, kayıt dışı istihdam halen ağırlıklı olarak tarım sektöründe ve kadın iş gücünde önemini korumaya devam etmektedir.

Kadınların ve erkeklerin ekonomik, siyasi ve toplumsal yaşamdaki konumlarına dikkat çeken ve her yıl Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayımlanan Küresel Cinsiyet Açığı Raporu, dört alt bileşen çerçevesinde küresel cinsiyet açığı bakımından 156 ülkeyi sıralamaya tabi tutmaktadır.

Tablo 4. Dünya Ekonomik Forumu: Küresel Cinsiyet Açığı Endeksinde Türkiye'nin Yeri, 2021

Küresel Cinsiyet Açığı Endeksinin Bileşenleri	Türkiye'nin 156 Ülke Sıralamasındaki Yeri
Ekonomik Katılım ve Fırsatlar	140
Eğitime Katılım	101
Sağlık ve Hayatta Kalma	105
Siyasi Yetkilendirme (Güçlendirme)	114
Genel Endeks	133

Kaynak: WEF, Global Gender Gap Report 2021,

Erişim: https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf, 10.05. 2022.

Tablo 4'de Küresel Cinsiyet Açığı Endeksinde Türkiye'nin Genel Endeks kategorisinde 156 ülke arasında 133. sırada yer aldığı görülmektedir. Endeksin alt bileşenleri bakımından bir değerlendirme yapıldığında ise Türkiye'nin Ekonomik Katılım ve Fırsatlar kategorisindeki konumunun diğer kategorilere göre daha olumsuz olduğu gözlenmektedir. Nitekim Türkiye bu kategoride 153 ülke içerisinde 140. sırada yer almaktadır. Ekonomik Katılım ve Fırsatlar kategorisinin kapsamında kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılma oranları; benzer işte çalışan kadınlar ve erkeklerin ücret eşitliği; yasa yapıcılar, üst düzey yetkililer ve yöneticiler arasında kadınların ve erkeklerin oranı gibi göstergeler bulunmaktadır. Söz konusu kategoride 156 ülkenin ortalama endeks değeri 0,583 iken, Türkiye'nin endekste ki puanı 0,486 ile ortalamanın altında kalmaktadır. Bu kapsamda, örneğ in, Türkiye'de yasa yapıcılar, üst düzey yetkililer ve yöneticilerin sadece %16,2'sini kadınlar oluştururken, %83,8'ini erkekler oluşturmaktadır (WEF, 2021).

Küresel Cinsiyet Açığı Endeksinin bileşenleri arasında yer alan Siyasi Yetkilendirme (Güçlendirme) kategorisinde de Türkiye 156 ülke ortalaması endeks puanının altında kalmaktadır. Parlamentodaki kadın sayısı, kadın bakanların oranı, kadınların ve erkeklerin

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

devlet ya da hükümet başkanı olarak görevde geçirdikleri süre gibi göstergeleri kapsayan söz konusu kategoride Türkiye'nin puanı 0,123 ile 156 ülke ortalaması olan 0,212'nin oldukça gerisindedir. Türkiye'de kadın bakanların oranı %11,8 iken, erkek bakanların oranı %88,2'dir. Son 50 yılda hükümet başkanı kadınların görevde kaldıkları süre ise Türkiye'de sadece 2,7 yıldır (WEF, 2021).

2.3. Türkiye'de Kadınların İş gücüne Katılma ve İstihdam Oranlarının Düşük Olmasının Nedenleri

Türkiye'de kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranlarının düşük olması sadece hane refahı bakımından değil, makro düzeyde ekonomik büyüme ve gelişme açısından da önemli sonuçlara sahiptir. Ülkedeki potansiyel iş gücünün üretim sürecinde yeterince kullanılmaması ekonomik büyüme ve gelişmeyi de olumsuz etkilemektedir. 2021 yılı OECD verilerine göre, Türkiye'de iş gücüne katılma oranı %57,2 ile %72,4 olan OECD ortalamasının altındadır. Bu durum şüphesiz iş gücü piyasasının sadece arz boyutuyla ilgili bir husus değildir. İş gücü talebi türetilmiş bir talep olduğu için mal ve hizmetlere yönelik talep iş gücü talebi açısından da belirleyicidir. Genel makroekonomik koşullar ve mal ve hizmetlere yönelik talep iş gücüne olan talebi ve bu anlamda istihdamı belirlemekle birlikte, Türkiye'de talep koşullarının etkisinin yanında kadın iş gücü arzı bakımından önemli sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle, kadınların düşük iş gücüne katılma ve istihdam oranlarının gerisindeki nedenlerin belirlenmesi önem taşımaktadır.

Tarım sektöründe ağırlıklı olarak ücretsiz aile işçisi statüsünde istihdamda yer alan kadınlar, kırdan kente göç ile birlikte kentlere geldiklerinde belirtilen statünün dışında kalarak ya iş gücü piyasasından tamamen çekilmişler ya da kayıt dışı istihdama yönelmişlerdir. Diğer yandan, kente göçle birlikte eğitime devam eden kız öğrenci sayısının yükselmesi de iş gücüne katılan kadın nüfusun azalmasında etkili olmuştur (Koray, 2018: 383). Ancak, belirtmelidir ki eğitime devam kız öğrencilerin sayısının artması ve eğitim süresinin uzaması eğitimin istihdam edilebilirlik açısından önemi dikkate alındığında uzun vadede iş gücüne katılma ve istihdam oranlarını artırıcı bir etkiye sahiptir. Nitekim eğitim düzeyinin yükselmesi ile kadınların iş gücüne katılma oranları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010; Kılıç ve Öztürk, 2014:124). Dolayısıyla, düşük eğitim seviyesine sahip kadınların görelî payının yüksekliği düşük iş gücüne katılma ve istihdam oranlarını açıklayan önemli bir faktördür.

Türkiye'de kadınların istihdam oranlarının düşük olmasında önemli bir başka faktör, erkeğin evin geçimini sağladığı ve kadınların ev içi sorumlulukları üstlendiği aile modelinin (the male breadwinner model) ekonomik ve toplumsal yaşamda beraberinde getirdiği cinsiyete dayalı iş bölümüdür. Söz konusu durumun yansımalarını sosyal güvenlik sisteminde de görmek mümkündür. Sistemden sağlanan faydalar iş gücü piyasasındaki statüyü esas aldığı için, kadınlar ağırlıklı olarak eşleri üzerinden sosyal güvenlik haklarına erişebilmektedirler. İş gücü piyasasındaki statünün esas alınması birçok ülkenin sosyal güvenlik sistemi bakımından geçerli

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

olsa da düşük kadın istihdam oranları ve enformel istihdamın yaygınlığı dikkate alındığında, cinsiyete dayalı iş bölümünün Türkiye’de belirgin olarak öne çıktığı görülmektedir (İlkkaracan, 2012: 15). Hem genel olarak hem de kadınlar özelinde eğitim düzeyinin düşük olması kişilerin iş gücü piyasalarına uyum süreçlerini uzatabilmektedir. Bu anlamda, düşük vasıflı ya da vasıfsız kadınlar işsizlik süresinin uzamasıyla birlikte kentlerde kayıt dışı istihdama yönelebilmektedir (Öztürk ve Başar, 2018: 55).

Kadınlar medeni durumlarına bağlı olarak veya küçük çocuk sahibi olma nedeniyle ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Çocuk sahibi olma halinde doğuma bağlı yasal izin haklarından dolayı kadınların belirli sürelerle işten uzak kalacak olmaları işverenler tarafından verimlilik kaybı ve maliyet artışı şeklinde değerlendirilerek iş gücü piyasasına girişte kadınlara yönelik ayrımcı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla, iş gücü piyasasındaki talep yönlü ayrımcılık uygulamaları da kadın istihdamını olumsuz etkileyen bir başka faktördür.

Kadınların ev içi sorumlulukları arasında çocuk başta olmak üzere engelli, yaşlı, hasta bakımı vb. bakım sorumlulukları önemli bir yere sahiptir. Özellikle küçük çocuk sahibi kadınlar çocuklarına bakacak kimsenin olmaması halinde iş gücü piyasasına girememektedirler. Nitekim özellikle kentlerde kadınların iş gücüne katılma oranları ile çocuk sahibi olma arasında negatif yönlü bir ilişki olduğundan söz edilmektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010: 38). Bu noktada, ülkemizde kadınların ev içi sorumluluklarıyla çalışma yaşamlarını dengelemelerini sağlayacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin uzunca bir süre geri planda kalması da düşük kadın istihdam oranlarında etkili bir diğer faktördür. Bununla birlikte, 2000’li yılların başından itibaren Anayasal ve yasal düzeyde getirilen kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasına ilişkin düzenlemelerle birlikte, daha sonraki bölümlerde açıklanan iş-yaşam dengesini sağlamaya yönelik tedbirler ve istihdam teşvikleri son yıllarda kadınların iş gücü piyasasına katılım ve istihdam oranlarındaki nispi yükselişte etkili olmuştur.

2.4. Kadınların İş gücü Piyasasına Katılımı Üzerinde Etkili Olan Faktörler: Dünyada ve Türkiye’de Gerçekleştirilen Çeşitli Ampirik Çalışmalar

Literatürde kadınların iş gücü piyasasına katılımı üzerinde etkili olan faktörlerin incelendiği birçok çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda belirli bir dönem esas alınarak bir ülkede ya da ülkeler grubunda kadınların iş gücü piyasasına katılımı üzerinde etkili olan faktörler çeşitli ekonometrik modeller kullanılarak analiz edilmiştir.

1985-1999 döneminde 17 OECD ülkesinde kadınların iş gücüne katılma oranları üzerinde etkili olan çeşitli faktörlerin incelendiği çalışmada, çocuk bakım sübvansiyonları, çocuk parası, ücretli ebeveyn izni, vergi teşvikleri gibi politika araçlarının etkisini tespit etmek amaçlanmıştır. Ayrıca, çalışmada, kadınların eğitimi ve iş gücü piyasası koşulları gibi diğer belirleyiciler de dikkate alınmıştır. OECD ülkeleri kadınların iş gücüne katılımı alanında çok çeşitli politikaları ve deneyimleri yansıtmaktadır. Politika araçlarının toplu etkisini tahmin

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

etmeye olanak sağlayan makroekonomik verilere dayalı olarak gerçekleştirilen analizde, istihdama yönelik vergi teşviklerinin, ocuk bakımına yönelik sübvansiyonların ve ücretli ebeveyn izninin kadınların iş gücü piyasasına katılımını teşvik ettiği sonucuna ulaşılmıştır. ocuk bakımına yönelik sübvansiyonların aksine, ocuk parasının gelir etkisi nedeniyle kadınların iş gücü piyasasına katılımını olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Ayrıca, araştırmada ocuk bakım sübvansiyonları ve ücretli ebeveyn izninin kısmi süreli istihdamdan ziyade tam süreli istihdamı teşvik etme eğilimde olduğu da tespit edilmiştir. Diğer yandan, kadınların eğitiminin, işsizlik oranlarının düşük olduğu iyi işleyen iş gücü piyasası koşullarının ve kültürel tutumların da kadınların iş gücü piyasasına katılımının temel belirleyicileri olduğuna işaret edilmektedir (Jaumotte, 2004: 53-54).

1980'lerden sonra kadınların iş gücü piyasasına katılma oranlarının yükselmesinde başta üretim artışı olmak üzere talep yönlü gelişmelerin yanı sıra kadınların eğitim düzeyinin yükselmesinin, doğurganlığın ertelenmesinin ve kadın istihdamına yönelik tutumdaki değişimin önemine dikkati çeken bir başka çalışmada ise ekonomik, kültürel ve sosyolojik konuların kadınların iş gücüne katılımını etkilediği üzerinde durulmaktadır. 1990-2013 dönemini kapsayan ve Dünya Bankası verilerinin kullanılmasıyla gerçekleştirilen araştırmada, 32 OECD ülkesinde kadınların iş gücüne katılımını etkileyen faktörler panel veri seti kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, işsizlik oranının, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılanın ve doğurganlık oranının kadınların iş gücüne katılımını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Araştırmada, gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de kadınların büyük bir bölümünün kısmi süreli işlerde istihdam edildiğine dikkat çekilmektedir. İş bulma, ücretler ve sosyal haklar alanında kadınlar ve erkekler arasında eşişsizlikler olduğuna işaret edilen araştırmada, kadınların ev işleri ve aile yaşamları için daha fazla zamana sahip olabilmek amacıyla esnek saatlerle çalıştıkları üzerinde durulmaktadır. OECD lkelerinde iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması için politikalar geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Taşseven vd., 2016).

Kadınların iş gücüne katılımı ile ocuk bakım olanakları arasındaki nedensellik ilişkisini inceledikleri çalışmalarında Chevalier ve Viitanen, 1992-1999 döneminde Birleşik Krallık'ta küçük ocuk sahibi olmanın kadınların iş gücüne katılımını negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırmada, ocuk bakım olanaklarının yetersizliğinin kadınların iş gücüne katılımını sınırladığına işaret edilmektedir. Bununla birlikte, iş gücündeki artış büyük ölçüde annelerin iş gücü arzındaki artıştan kaynaklanıyorsa yeni tesisler oluşturarak ya da yararlanıcılar için ocuk bakım maliyetlerini düşürerek devletin ocuk bakımı piyasasına müdahalesinin söz konusu olduğu bir durumdan söz edilmektedir (Chevalier, Viitanen, 2002: 918).

Avrupa Euro bölgesinde ve Euro bölgesinin en büyük beş ülkesindeki (Almanya, Fransa, İtalya, İşpanya ve Hollanda) iş gücüne katılımın belirleyicilerinin analiz edildiği bir başka çalışmada, Fransa ve Hollanda'daki genç kadınlar hariç olmak üzere, daha yüksek ocuk sayısının kadınların iş gücüne katılımını azaltma eğilimde olduğuna işaret edilmektedir. Birçok Euro

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

bölgesi ülkesinde çocuk sayısındaki gerilemenin kadınların iş gücüne katılma oranlarındaki artışla ilişkili olduğu belirtilmektedir (Baller vd., 2009:20).

Annelik yapma ile piyasada çalışma kararlarının kurumsal bağlamda Avrupa perspektifinden incelendiği bir çalışmada, kadınların çalışma ve çocuk yetiştirme kararları üzerinde sosyal politikaların ve iş gücü piyasası koşullarının etkisine vurgu yapılmaktadır. Söz konusu araştırmanın sonuçları, Avrupa ülkeleri arasında sosyal politika uygulamalarındaki farklılıkların, kadınların iş gücü piyasasına katılımındaki farklılıklarda ihmal edilemeyecek bir oranda etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, belirli türlerde kısmi süreli çalışma olanaklarının, çocuk bakım hizmetlerinin, isteğe bağlı ebeveyn izninin ve çocuk ödeneklerinin daha düşük eğitim düzeyine sahip kadınların iş gücüne katılma kararları üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğu da belirtilmektedir. Araştırmada vurgulanan bir diğer husus ise makro düzeydeki uluslararası çalışmaların 1980'lerin ortalarından itibaren kadınların iş gücüne katılma ve doğurganlık oranları arasında pozitif yönlü bir ilişkiyi ortaya koyduğudur. Söz konusu eğilimde, çalışan annelere yönelik refah devleti desteğinin önemine ve annelik ile kariyer beklentileri arasındaki uyumsuzluğu azaltmada uygulanan politikaların rolüne işaret edilmektedir (Del Boca vd., 2009:147-148).

Avrupa'da kadınların iş gücü piyasasına katılımını etkileyen faktörlerin incelendiği bir başka çalışmada, iş gücü piyasası kurumlarının katılımının iş gücüne katılım üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Çalışmada, ayrıca, annelik izni gibi annelik ile profesyonel çalışma yaşamının uyumlaştırılmasını amaçlayan tedbirlerin kadınların iş gücüne katılımını desteklediğine işaret edilmektedir. Çalışma çağındaki kadınlar bakımından, çocuk sahibi olmaya karşı iş gücüne katılma kararının bir sonucu olarak görülebilecek doğurganlık değişkeninin iş gücüne katılımı önemli ölçüde azalttığı üzerinde durulmaktadır. Çalışmada, söz konusu kararın, ilk bakışta tercihler ya da sosyal normlar ile ilişkili olabileceği belirtilmekle birlikte, değişen kurumsal çerçeve tarafından da büyük ölçüde etkilenebileceğine işaret edilmektedir (Genre vd., 2010:1511).

Türkiye'de 1988-2001 döneminde kadınların iş gücüne katılım oranlarının belirleyicilerini tahmin etmek amacıyla panel veri analizi kullanılarak gerçekleştirilen bir çalışmada, teorik beklentilerin aksine işsizlik oranı, enflasyon oranı, imalat sanayiinde ücretler gibi makroekonomik değişkenler anlamlı bulunmamıştır. Buna karşılık, istihdam edilen kadınlar içerisinde ücretsiz aile işçilerinin oranı, ev kadınlarının oranı gibi ağırlıklı olarak gruba özgü değişkenler anlamlı bulunmuştur. Çalışmada, kadınların iş gücü piyasasına daha yüksek oranlarda katılımının sağlanması için eğitim düzeylerinin yükselmesi, sürekli ve istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanması ve kreş, çocuk yuvası gibi çocuk bakımı desteklerinin sunulmasının etkili olabileceği belirtilmektedir (Özer ve Biçerli, 2003-2004:81-82).

Türkiye'de kentsel ve kırsal bölgelerde çocuklu ve çocuksuz kadınların iş gücüne katılma oranlarının incelendiği bir çalışma, kentsel alanlarda çocuklu kadınların 40 yaşına kadar iş gücü piyasasına katılmalarının çok daha az olası olduğunu ortaya koymaktadır. Kırsal bölgelerde de

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

benzer durum geçerli olmakla birlikte, kırsal bölgelerde söz konusu yaş 35'e gerilemektedir. Ayrıca, kırsal alanlarda, çocuklu ve çocuksuz kadınların iş gücüne katılımı arasındaki fark kentsel alanlardaki kadar büyük değildir. Söz konusu çalışmada, özellikle kentsel bölgelerde çocuk sahibi olmakla kadınların iş gücüne katılma durumları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğuna dikkat çekilmektedir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010:37-39).

Türkiye İstatistik Kurumu verileri kullanılarak, Türkiye'de kadınların iş gücü piyasasına katılımını etkileyen faktörlerin analiz edildiği bir başka çalışmada, 2007-2016 dönemine ait TÜİK verileri kullanılmış ve araştırmada kadınların iş gücüne katılımını etkileyen en önemli faktörün kadınların eğitim düzeyindeki artış olduğuna ulaşılmıştır. Diğer yandan, araştırmada doğurganlık oranındaki gerilemenin kadınların iş gücüne katılımını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (Akgeyik, 2016).

2.5. Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar

Kadınların iş gücü piyasasına katılma ve istihdam oranlarının artırılmasında iş gücü piyasasının arz ve talep tarafını etkileyen faktörlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Ekonomik konjonktürün iyiye gittiği ve istihdam yaratan istikrarlı ve yüksek büyüme oranlarının görüldüğü dönemlerde işgücü talebindeki artışa paralel olarak makro düzeyde iş gücüne katılma ve istihdam oranları artmaktadır. Bu durum şüphesiz kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranları bakımından da geçerlidir. Ekonominin daraldığı dönemlerde ekonomik durgunluğun iş gücü piyasalarına olan negatif yansımalarını azaltmak için birçok ülke makro ve mikro düzeyde birtakım müdahalelerde bulunmaktadır. Bu kapsamda, örneğin genişletici maliye politikaları ile ekonomiye müdahale edilmesinin istihdam oranlarına da olumlu katkısı olmaktadır.

Ekonomik daralma dönemlerinde yukarıda sözü edilen makro ya da mikro düzeydeki ekonomik müdahalelere ya da ekonominin genişleme dönemlerinde iş gücü piyasalarında gözlemlenen olumlu gelişmelere rağmen, başlangıçta da ifade edildiği gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde aradaki makasın genişliği farklılık göstermekle birlikte, kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranları erkeklerin gerisinde seyretmektedir. Bu durum da kadınların iş gücü piyasasındaki konumlarıyla ilgili birtakım sorunların olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla, genel makroekonomik koşullar ve büyüme konjonktürünün dışında kadınların iş gücü piyasasında karşı karşıya kaldıkları sorunların ve bu sorunların çözümüne yönelik iş gücü piyasası ve istihdam politikalarının mevcut eğilimin açıklanmasında önemli bir rolü bulunmaktadır.

Genel olarak istihdam oranlarını artırmaya yönelik politikalar arasında istihdam kurumları aracılığıyla uygulanan aktif istihdam politikaları önem taşımaktadır. Aktif istihdam politikaları kapsamında iki temel politika aracından söz edilebilir. Bunlardan ilki, işsizlerin tümünü hedef alan genel nitelikli programlar iken, ikincisi gençler, kadınlar, yaşlılar, engelliler, uzun süreli işsizler ve göçmenler gibi iş gücü piyasasında dezavantajlı kesimlere yönelik özel nitelikli programlardır. Aktif istihdam politikaları kapsamında, kişilerin vasıflarını ve mesleki

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

becerilerini artırmaya yönelik eğitim programları, bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri, iş yerleştirme ve danışmanlık hizmetleri, kişilere iş tecrübesi kazandırmaya yönelik istihdam programları, girişimciliğin desteklenmesi ile ücret ve istihdam teşviklerinden söz etmek mümkündür (Uşen, 2007: 67-70).

Kadınların iş gücü piyasasındaki rolünü artırmaya ve güçlendirmeye yönelik politikalar kapsamında özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Avrupa ülkelerinde uygulanan, son dönemlerde Türkiye'de de çeşitli politika belgelerinde ve akademik çalışmalarda yer bulan iş-yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik tedbirler de oldukça önem kazanmıştır.

Pek çok ülkede, ebeveynler iş ve aile sorumluluklarını uyumlaştırmaya çalışırken önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. İşin gerektirdiği yükümlülükler ile ailevi sorumlulukların çatışması bazı ebeveynlerde çocuk sahibi olmanın ertelenmesi, istenen sayıda ya da hiç çocuk sahibi olmama yönünde bir tercihe neden olabilmektedir. Diğer bazı ebeveynler ise arzu ettikleri sayıda çocuğa sahip olmakla birlikte çocuklarının bakımı için işlerine ara vermekte ve kariyerlerinden fedakârlık yapmaktadırlar. İş ve aile yaşamı ile ilgili tercihlerinde kısıtlanan bireyler olduğu sürece, istenenden daha az sayıda çocuğa sahip olma, daha sınırlı istihdam olanakları ve/veya tatmin edilmeyen kariyer beklentileri bu sürecin istenmeyen sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır (OECD, 2007:12; Metin, 2017: 21).

Çocuk bakım sorumluluklarının yerine getirilmesinde karşı karşıya kalınan sıkıntılar, çocuklu ebeveynlerin çocuğun doğumu ile ilişkili izinlerinin düzenlenmesinde ve çocuk bakım hizmetleri alanındaki politika uygulamalarında önemli rol oynamıştır. Diğer yandan, işyeri düzeyinde çalışma koşullarının aile dostu olarak düzenlenmesi alanında da çeşitli gelişmeler görülmektedir. Örneğin, ailevi nedenlerle tam zamanlı çalışmadan kısmi süreli çalışmaya geçilmesi gibi çalışma saatlerinin azaltılmasına olanak tanıyan uygulamalar, ailevi nedenlerle evde çalışma ve diğer esnek zamanlı çalışma düzenlemeleri işyeri düzeyinde iş-yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik uygulamalar kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, iş-yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik politikaları temel olarak çocuğun doğumu ve yetiştirilmesi ile ilgili annelik, babalık ve ebeveyn izni gibi çeşitli izin haklarına ilişkin yasal düzenlemeler, çocuk bakım hizmetlerine yönelik politikalar ve esnek çalışma düzenlemeleri şeklinde ele almak mümkündür (Metin, 2017: 23-26).

Avrupa Birliği İstihdam Stratejisi'nin hedeflerine ulaşılması bakımından kadın istihdam oranlarının artırılmasında iş-yaşam dengesi politikaları 1990'lı yıllardan itibaren birçok Avrupa ülkesinde politika yapıcılarının gündeminde giderek daha fazla yer almaya başlamıştır. İş-yaşam dengesini sağlamaya yönelik politikalar kapsamında kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin/desteklerinin sunulması yoluyla kadınların annelik rolleriyle istihdamdaki rollerinin çatışmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Daha önceki bölümde yer verilen çeşitli ampirik çalışmaların bulgularından da anlaşıldığı üzere, birçok Avrupa Birliği ve OECD ülkesinde kurumsal çocuk bakım hizmetleri yoluyla kadınların çocuk bakım sorumluluklarının azaltılması kadınların iş gücü piyasasına katılımını ve istihdamını olumlu etkilemektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

OECD Aile Veri Tabanında, 24 saat boyunca çeşitli günlük aktivitelere ayrılan zamanın kadınlar ve erkekler arasındaki dağılımına ilişkin veriler yer almaktadır. Buna göre, “ücretli çalışma veya eğitim”, “ücretsiz çalışma”, “bakım işi”, “kişisel bakım”, “boş zaman” ve “belirtilmemiş” kategorilerinden oluşan aktivitelerde, kadınların ve erkeklerin ücretli çalışma veya eğitim ile bakım işine ayırdıkları zamanlar Türkiye’de diğer ülkelere göre önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Türkiye’de erkekler 24 saatin sadece %3.5’ini (yaklaşık 1 saat) bakım işine ayırırken, kadınlarda söz konusu oran %22’dir (yaklaşık 5,5 saat). Diğer ülkelerde kadınların bakım işine ayırdıkları zaman çoğunlukla %3-5 arasında değişiklik göstermektedir. Türkiye’de kadınların ücretli iş veya eğitime ayırdıkları zaman 24 saatlik zaman diliminin %6,1’ini oluştururken, söz konusu oran erkeklerde %20,2’dir (OECD, Time Allocated in Main Activities by Gender, Erişim: <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>; 12.06.2022). Belirtilen göstergeler Türkiye’de kadınların bakım sorumluluklarının ağırlığına dikkati çekmesi bakımından önemlidir.

OECD Aile Veri Tabanında, henüz okul çağına gelmemiş çocuklara yönelik çocuk bakımı ve erken eğitim hizmetleri üç geniş kategoride ele alınmaktadır (OECD, Typology of Childcare and Early Education Services, Erişim: <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>; 13.06.2022):

Yukarıda belirtilen üç geniş kategoriden ilki, ev dışında, lisanslı merkezlerde sağlanan çocuk bakımını kapsamaktadır ve merkez tabanlı günlük bakım (centre-based day-care) olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu merkezlerde sağlanan hizmetler tam zamanlı ya da yarı zamanlı olabilmekte ve en yaygın biçimde yuvalar, günlük bakım merkezleri, kreşler ve oyun okulları olarak adlandırılmaktadır. Genel anlamda bu tür hizmetlerin amacı, henüz dört yaşına ulaşmamış çocuklara okul öncesi eğitime başlamadan önce bakım hizmeti sunmaktır.

İkinci kategoride aile gündüz bakımı (family day care) yer almaktadır ve bu durumda bakım hizmeti geleneksel olarak ev ortamında sağlanmaktadır. Gündüz bakımının sunulduğu ev, çocuk bakıcısının evi olabileceği gibi nitelikli veya kayıtlı bir çocuk bakıcısının bakım işini üstlendiği çocuğun kendi evi de olabilmektedir. Bu şekilde bakımı gerçekleştirilen çocukların sayısı genellikle üç ya da dördü geçmemektedir. Bu tür bakım, üç yaşa kadar okul öncesi çocuklar için en yaygın seçenektir ve bu kapsamdaki hizmetler, ya kreş ve yuvaların sınırlı sayıda olmasından ya da ebeveynlerin küçük çocuklarının ev ortamında bakılmasını tercih etmelerinden dolayı talep edilmektedir.

Üçüncü kategori okul öncesi erken eğitim programları oluşturmaktadır. Bu kategori, zorunlu eğitime başlamaya hazırlanan çocukların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tasarlanan merkez tabanlı (genellikle de okul tabanlı) programları kapsamaktadır. Birçok ülkede, söz konusu programlar en az yüzde elli oranında eğitimsel içeriğe sahiptir ve nitelikli personel tarafından yürütülmektedir. Bazı ülkelerde ise bu programlar tam zamanlı olarak gerçekleştirilmekte ve aynı okul binalarında okul saatleri dışında sunulmaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik kamu harcamaları OECD ülkeleri arasında büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Söz konusu alanda yapılan kamu harcamalarının GSYİH'ye oranının en yüksek olduğu ülke %1,8 ile İzlanda iken, İzlanda'yı %1,6 ile İsveç ve %1,3 ile Norveç takip etmektedir. Erken çocukluk eğitimi ve bakımına yönelik kamu harcamaları OECD ortalamasında %0,7'dir. Söz konu harcamaların en düşük olduğu ülkeler ise %0,3 ile ABD ve %0,2 ile Türkiye'dir (OECD, Public Spending on Childcare and Early Education, Erişim: <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>; 13.06.2022).

Yukarıda yer alan istatistiki verilerden de görüldüğü üzere, kuzey ülkeleri diğer batılı toplumlardan farklı olarak uzun yıllardır çocukların günlük bakımı alanında düzenlemelere sahiptir. Kamusal çocuk bakım harcamalarının yüksek olması kadınların istihdam oranlarının yüksekliğini açıklamaktadır. İskandinav ülkelerinde okul yaşının altındaki tüm çocukların yasal olarak kamusal çocuk bakım hizmetlerine erişim hakkı vardır ve yerel makamlar da yeterli düzeyde bakım yeri sağlamakla yükümlüdür (Rauhala, 2009:147).

15-64 yaş grubunda yer alan çocuk sahibi kadınların, çocukların yaş durumuna göre yüzde kaçının istihdamda yer aldığına ilişkin OECD'nin 2019 ya da erişilebilir en yakın yıla ait verileri, annelik ve istihdam arasında dengenin sağlanabildiği ülkelerde kadın istihdam oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Örneğin, 3-5 yaş grubunda çocuk sahibi olan kadınların istihdam oranının en yüksek olduğu ülkeler arasında Kuzey Avrupa ülkeleri ağırlıktadır (İsveç: %86,4; Danimarka: %84,3; Finlandiya: %81,6). 3-5 yaş grubunda çocuk sahibi olan kadınların istihdam oranlarının en düşük olduğu ülkeler ise %29,9 ile Türkiye; %56,8 ile İtalya ve 58,8 ile Yunanistan'dır (OECD, Maternal Employment Rates, Erişim: <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>; 13.06.2022). Söz konusu göstergeler çocuklu kadınların istihdamı bakımından kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin rolüne işaret etmesi bakımından son derece önemlidir.

2.6. Türkiye'de Kadın İstihdamını Artırmaya Yönelik Politikalar

Kadın istihdamının artırılmasına yönelik hedefler ve eylem planları çeşitli ulusal politika belgelerinde yer almaktadır. Bu kapsamda, 2019-2023 dönemini içeren On Birinci Kalkınma Planında "Kadın" başlığı altında yer alan hedefler arasında 2023 yılına kadar kadın iş gücüne katılma oranının %38,5'e; istihdam oranının ise %34,2'ye yükseltilmesi yer almaktadır (On Birinci Kalkınma Planı, 2019: 141). Söz konusu Planda, kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın önlenmesi, haklar konusunda kadın-erkek fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi, kadın girişimciliğinin geliştirilmesi, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasi hayatta daha fazla rol üstlenmelerini sağlayacak tedbirlerin geliştirilmesi, aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik tedbirlerin alınması vb. birçok politika ve tedbirden söz edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:138-140).

Bir diğer ulusal politika belgesi olan ve 2017-2023 dönemini kapsayan Ulusal İstihdam Stratejisi'nde mevcut durum değerlendirmesi yapılırken, Türkiye'de kadın erkek eşitliğinin

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

sağlanmasına yönelik gerekli yasal düzenlemelerde son yıllarda önemli gelişmeler yaşandığı üzerinde durulmaktadır. Özellikle 2000’li yılların ortalarından itibaren kadın istihdamında yaşanan artışın gerisinde, kadın istihdamının artırılması ve kadın çalışanların korumasına yönelik mevzuat çalışmalarının, kadın istihdamını teşvik amacıyla işverenlere yönelik getirilen prim desteklerinin önemi üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte, kadınların yeterli eğitim düzeyine sahip olmaması, geleneksel iş bölümü nedeniyle ev içi ve bakım sorumluluklarının kadınların üzerinde görülmesi, iş ve aile yaşamını uzlaştırıcı mekanizmaların yetersizliği gibi sorunlar nedeniyle kadınların halen iş gücü piyasasında istenen düzeyde yer almadığı belirtilmektedir. Bu kapsamda, hâlihazırda Türkiye’de kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranlarının gelişmiş ülke ekonomileri ile karşılaştırıldığında oldukça geride kaldığı vurgulanmaktadır (Ulusal İstihdam Stratejisi 2013-2023 ve Eylem Planları 2017-2019: 35). Söz konusu Strateji Belgesinde kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranlarının artırılması ve kayıt dışı istihdamla mücadele edilmesi için alınacak tedbirler arasında istihdam teşviklerinden, kadın girişimciliğinin desteklenmesinden, kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması amacıyla özel sektörün teşvik edilmesinden ve bakım hizmetlerine yapılacak yardımların kapsamının genişletilmesinden söz edilmektedir (Ulusal İstihdam Stratejisi Eylem Planları 2017-2019: 21-22).

2.6.1. İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikaları

Türkiye İş Kurumu tarafından istihdamın korunmasına ve artırılmasına, işsizlerin mesleki niteliklerinin geliştirilmesine, işsizliğin azaltılmasına ve özel politika gerektiren grupların iş gücü piyasasına kazandırılmasına yardımcı olmak üzere aktif iş gücü hizmetleri kapsamında mesleki eğitim kursları, işbaşı eğitim programları, toplum yararına programlar ve diğer kurs, program, proje ve özel uygulamalar düzenlenmektedir.

Türkiye İş Kurumu tarafından kadın istihdamının artırılması amacıyla uygulanan istihdam teşvikleri, 18 yaş ve üzeri kadınları istihdam eden işverenlere 24 ila 54 ay süreyle prim desteği sağlamaktadır. 31.12.2022 tarihine kadar işsiz olan kişileri istihdam eden özel sektör işverenlerin prime esas kazanç üst sınırına kadar olan sosyal güvenlik primi işveren payları İşsizlik Sigortası Fonu’ndan karşılanmaktadır. İşverenin söz konusu teşvikten faydalanabilmesi için ise işe alınacak kişinin son 6 aydır işsiz olması, istihdam edildiği tarihten önceki son 6 ayın ortalama sigortalı çalışan sayısına ilave olarak istihdam edilmesi ve işverenin özel sektör işvereni olması gerekmektedir (<https://www.iskur.gov.tr/isveren/tesvikler/kadin-genc-ve-mesleki-yeterlilik-belgesi-olanlarin-tesviki/>, 15.06.2022).

2.6.2. İş-Yaşam Dengesini Sağlamaya Yönelik Politikalar

Kadınların ekonomik ve sosyal yaşamdaki rollerini güçlendirmenin temel dinamikleri, tüm insanların çeşitli kalıp yargılar tarafından kısıtlanmadan kendi kişisel yeteneklerini ve tercihlerini özgürce geliştirebilmeleri anlamına gelen toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımına dayanmaktadır. Özellikle son yıllarda getirilen düzenlemelerle birlikte Türkiye’de kadınların

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

kullanabilecekleri yasal haklar oldukça yeterli bir noktaya ulaşmasına rağmen kadınların iş gücüne katılma oranları, gelişmiş hatta gelişmekte olan bazı ülkelerde olduğundan daha düşük düzeyde kalmaya devam etmektedir (Kağnıcıoğlu, 2017, s.349). TÜİK'in 2022 yılının ilk çeyreğine ait Hane Halkı İş gücü Anketi verileri, iş gücüne dâhil olmayan 21.594 bin kadın içerisinde 10.035 bin kadının ev işleriyle meşgul olmaları nedeniyle iş gücüne dâhil olmadıklarını işaret etmektedir.

Diğer yandan, pandemi sürecinin de dünyada ve ülkemizde iş-yaşam dengesi konusunda önemli etkileri olmuştur. Türkiye'de pandemi sürecinde kadınlar ve erkekler arasında ücretli ve ücretsiz çalışmadaki farklılıkların dönüşümünün incelendiği bir araştırmada, istihdamdaki kadınların toplam iş yükünün insana yakışır bir iş-yaşam dengesini sürdürmeyi zorlaştıran seviyelere ulaştığına dair bulgular ortaya konulmaktadır. Aynı araştırmada, eğitim seviyesine ve istihdamdaki statüye göre kadınlar arasında ücretsiz çalışmadaki eşitsizliklerin azaldığına da işaret edilmektedir. Öte yandan, çalışmanın bulguları arasında pandemi sürecinde erkeklerin ücretsiz çalışmada yer almalarındaki artıştan kaynaklanan bir fırsat penceresinin yanında, çalışan kadınların karşı karşıya kaldığı iş-yaşam dengesi koşullarının kırılma noktasına vurgu yapılmaktadır (İlkkaracan ve Memiş, 2021, s.288).

Kadınların ev içi sorumlulukları içerisinde çocuk bakımı şüphesiz önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, iş-yaşam dengesinin sağlanması konusunda alınacak tedbirler arasında kadınlar üzerindeki çocuk bakım sorumluluklarının azaltılması öne çıkmaktadır. Hem iş gücü piyasalarının etkin bir biçimde işlemesi hem de kadın istihdamını destekleyen uzun vadeli bir yatırım olması noktasında günlük çocuk bakım hizmetlerinin sunumu önemli rol oynamaktadır (Kağnıcıoğlu, 2017, s.355).

Türkiye'de kadınların ekonomik ve toplumsal yaşamdaki rollerinin güçlendirilmesi ve iş gücü piyasasına katılım oranlarının artırılması amacıyla son dönemlerde Anayasal ve yasal düzeyde önemli düzenlemeler gerçekleştirildiği görülmektedir. T.C. Anayasası'nın 10. maddesi "kanun önünde eşitlik" başlığını taşımaktadır. Maddenin ilk fıkrasında herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu belirtilmektedir. Söz konusu maddeye 2004 yılında eklenen fıkra ile kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip oldukları ve devletin bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğu açık bir biçimde ifade edilmiştir. Dolayısıyla, 2004 yılında Anayasanın ilgili maddesine eklenen fıkra ile kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu Anayasal düzeyde güvence altına alınmıştır. Söz konusu düzenleme, ekonomik ve toplumsal yaşamda kadınların konumlarının ve rollerinin güçlendirilmesi konusundaki kararlılığın vurgulanması açısından oldukça önemlidir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 5. maddesi "eşit davranma ilkesini" düzenlemektedir. Söz konusu maddeye 2014 yılında eklenen fıkra ile iş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamayacağı hükmü getirilmiştir. Aynı maddede, işverenin biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

kılmadıkça bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamayacağı hüküm altına alınmıştır (md.5/3). Aynı maddede getirilen bir diğer önemli düzenleme de aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücretin kararlaştırılmayacağı yönündedir. İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanmasının daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmayacağı da ilgili maddenin devamında güvence altına alınmıştır (md.5/4-5).

İş-yaşam dengesinin sağlanması konusunda 4857 sayılı İş Kanunu'nda önemli değişiklikler yapan bir diğer yasal düzenleme de 2016 yılı başında çıkarılan 6663 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'dur. İş Kanunu'nun "kısmi süreli ve tam süreli iş sözleşmesinin düzenlendiği 13. maddesine 6663 sayılı yasa ile eklenen fıkra uyarınca, İş Kanunu'nun 74. maddesinde düzenlenen "analık halinde çalışma ve süt izni" kapsamındaki izinlerin bitiminden sonra mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden aybaşına kadar ebeveynlerden biri kısmi süreli çalışma talebinde bulunabilecektir. Maddede, bu talebin işveren tarafından karşılanacağı ve geçerli fasih nedeni sayılamayacağı belirtilmiştir. Söz konusu düzenleme her iki ebeveynin de çalışması durumunda ebeveynlerden biri için geçerli olmaktadır. Dolayısıyla, ebeveynlerden birinin çalışmaması halinde, çalışan eş kısmi süreli çalışma talebinde bulunamayacaktır. Ayrıca, üç yaşını doldurmamış bir çocuğu eşiyile birlikte veya münferiden evlat edinenler de çocuğun fiilen teslim edildiği tarihten itibaren bu haktan yararlanabilmektedir (md.13).

2016 yılında getirilen düzenleme, çocuk ilköğretim çağına gelene kadar ebeveynlerden birine kısmi süreli çalışma hakkını tanınmasıyla iş-yaşam dengesinin sağlanmasını kolaylaştırması açısından ve çocuğun bakım ihtiyaçlarının karşılanmasından her iki ebeveynin de sorumlu olduğu yaklaşımını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. 6663 sayılı kanun, 657 sayılı kanun kapsamında doğum yapan memurların ya da eşi doğum yapan memurların da çocuğun mecburi ilköğretim çağının başladığı tarihi takip eden aybaşına kadar olan dönemde haftalık çalışma saatlerinin, normal çalışma süresinin yarısı olarak düzenlenmesini talep edebileceğini belirtmektedir (md.10). Dolayısıyla, doğum sonrası yarım zamanlı çalışma hakkı memurlar için de geçerlidir.

Analık halinde çalışma ve süt izninin düzenlendiği 4857 sayılı İş Kanunu'nun 74. maddesinde 6663 sayılı kanunla yapılan bir diğer değişiklik de doğumda veya doğum sonrasında annenin ölümü halinde, doğum sonrası kullanılmayan sürelerin babaya kullandırılması yönündedir. Ayrıca, doğum sonrası analık izninin bitiminden itibaren çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi amacıyla kadın işçi ile üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen kadın veya erkek işçilere istekleri halinde birinci doğumda 60 gün, ikinci doğumda 120 gün, sonraki doğumlarda ise 180 gün süreyle haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin verilmektedir (md. 74). 6663 sayılı Kanun, belirtilen düzenlemeyi 657 sayılı Kanun kapsamında memurlar için de geçerli kılmıştır (md.6).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

2.6.3 Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yürütölen Projeler

Kayıtlı kadın istihdamının artırılmasına yönelik Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından Avrupa Birliği kaynaklı çeşitli projeler yürütölmüş ve yürütölmektedir. 2015-2017 yılları arasında yürütölen Evde Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi ile küçük çocuğu olan kadınların çalışma hayatına katılımının veya geri dönüşünün kolaylaştırılması, bir yandan da genellikle kayıt dışı çalışan çocuk bakıcılarının kayıtlı istihdamının artırılması amaçlanmıştır. Proje kapsamında Ankara, Antalya, Bursa, İstanbul ve İzmir illerinde ikamet eden, 0-24 ay aralığında çocuk sahibi ve hizmet akdine tabi olarak çalışan annelere çocuklarının bakımı için çocuk bakıcısı istihdam edebilmelerini temin etmek üzere aylık 416 Avroya kadar mali destek verilmiştir. 32 ay süren proje boyunca toplam küçük çocuk sahibi 11 bin 360 çalışan anneye çocuk bakımı için maddi destek verilirken, bu destek yoluyla 15 bin 232 kadın sigortalı çocuk bakıcısı olarak istihdam edilmiştir. Bütçesi 49,6 milyon Avro olan projeden toplamda 26 bin 592 kadın yararlanmıştır.

Bir diğer AB ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen proje ise Aralık 2022 döneminde tamamlanacak olan Eğitilmiş Çocuk Bakıcısının Desteklenmesi Projesidir (EDUCARE). Proje kapsamında 0-24 aylık çocuğunun evde bakılması için eğitilmiş çocuk bakıcısı istihdam ederek, hizmet akdine tabi olarak tam zamanlı çalışan 3.700 anneye 32 ay süreyle aylık 300 Avro mali destek sağlanmaktadır Proje kapsamında ayrıca 6.000 çocuk bakıcısına eğitimlerini tamamlamaları halinde tek seferlik 200 Avro'ya kadar ödeme yapılmıştır. Kesin kayıtları 26 Kasım 2019 tarihinde başlayan toplam bütçesi 28,6 milyon avro olan proje Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde uygulanmaktadır.

Bir başka AB ile Türkiye Cumhuriyeti'nin finanse ettiği ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yürütölen Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi (WOMEN-UP) ile 7 ayrı ilde (Aydın, Denizli, İstanbul, Ankara, Samsun, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa) 4.000 kadın işveren ve yanlarında çalıştıracakları 4.000 kadın işçinin 20 ay boyunca net asgari ücret tutarında mali destek sağlanmaktadır.

Bu çalışmanın yapıldığı Kurumsal Çocuk Bakımı Projesi de kayıtlı kadın istihdamını artırmak ve farkındalık yaratmak için Sosyal Güvenlik Kurumunca yürütölen diğer projedir. SGK bu projelerle hem kadınlara destek sunmakta hem de farkındalık yaratarak uygulanacak politikaların toplumun gelişimine ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2.7. Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitim; 0-72 ay grubundaki çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı ve çevre olanakları sağlayan; çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönlerden gelişmelerini destekleyen, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren ve ilköğretime hazırlayan bir eğitim sürecidir (Gürkan, 2009: 3-6; Günsoy, 2009: 24).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Okul öncesi dönem, çocuğun yaşamının temelini oluşturmaktadır. Çocuk bu dönemde temel alışkanlıklarını kazanarak yeteneklerini geliştirmekte, edindiği öğrenme deneyimleri ile sosyalleşmekte ve gelişimi desteklenmektedir. Bu dönemde çocuğa verilecek olan eğitim olanakları, çocuğun ileriki yaşamına hazırlanmasında çok önemli rol oynamaktadır (Aktan ve Akkutay, 2014: 64).

Okul öncesi dönem, çocukların gelişimlerinin en hızlı olduğu dönemlerden biridir. Yapılan araştırmalar bu dönemde verilen eğitim ve desteğin çocuğun daha sonraki öğrenme ve gelişimini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Okul öncesi eğitim, 0-72 ay çocukların gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda yönlendiren, kendilerini ifade etmesini ve öz denetimlerini kazanmasını sağlayan, çocukları ilköğretime hazırlayan planlı bir eğitim sürecidir (Aktan ve Akkutay, 2014: 64-65).

2.8. Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi ve Yararları

Erken çocukluk eğitimi dönemi; bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimin temelini atıldığı ve çocukların bu dönemde farklı kazanımlar elde ettiği bir dönemdir. Bu eğitim düzeyi yalnızca ilkokuldan önceki bir yıl olarak algılanmamalıdır. Çocuğu hem anaokulunun ortamında hem de ilkokula hazırlamakta önemli bir dönemdir (Oral, 2015: 15-19).

Bilimsel olarak; erken yaşların çocuğun zekâ, kişilik ve sosyal gelişiminde çok önemli olduğu ve bu yaşlardaki ihmalin olumsuz etkilerinin sonraki dönemleri de etkilediği görülmüştür. Araştırmalar, çocukların büyüme ve gelişimini destekleyen deneyim fırsatlarının, gelişimin hassas olduğu dönemlerde sağlanmasıyla önemini vurgulamaktadır (AÇEV, 1999'dan Aktaran Günsoy, 2009: 24).

Okul öncesi dönem olarak nitelenen erken çocukluk yılları (0-6 yaş) gelişimin tüm evreleri açısından kritik dönem olarak kabul edilmektedir. Kritik dönem olarak nitelenmesi gelişimin en hızlı olduğu dönem açısından ele alınmaktadır (Oral, 2015: 15-19). Bunun yanında gelişimsel olarak temel özelliklerin kazanılması ve gelişmesi de bu dönem süresince gerçekleşmektedir. İnsan gelişiminde ve eğitiminde okul öncesi dönem çok önemli yer tutmaktadır. Bu dönemde çocuğun fiziksel gelişiminin yanında duygusal, sosyal, bilişsel, dil ve cinsel kimlik gelişimi büyük oranda tamamlanmaktadır. Erken çocukluk dönemi, becerilerin kolaylıkla elde edildiği ve bunun yanında beyin gelişiminin de çok hızlı olduğu bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, bu dönemde çocuklar dış uyaranlara daha açık ve davranış değiştirme kapasiteleri daha yüksek, genel uyum açısından da daha esneklerdir. Erken çocukluk yılları beyin gelişimi açısından da oldukça önemlidir. Çocukların beyin kapasitesi ve güçleri büyük oranda üç yaşına kadar beyin gelişimlerini nasıl gerçekleştirdiklerine bağlı olarak etkilenmektedir. Beyin gelişiminin çok hızlı olduğu 0-3 yaşlarından altı yaşına kadar olan dönem de beyin gelişimi açısından diğer yaşam dönemlerine oranla oldukça kritik öneme sahiptir. Özellikle beynin erken çocuklukta gelişimi yönetici fonksiyonlar olarak nitelenen bilişsel özelliklerin şekillenmesini sağlamaktadır (Kol, 2011: 1; Turhan ve Özbay, 2016: 55).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Erken çocukluk döneminde, çocuklara yapılan yatırımların getirisinin yüksek ve maliyetinin düşük olduğu belirtilmektedir. 2005 yılında gerçekleştirilen ‘Türkiye’de Okul Öncesi Eğitiminin Fayda-Maliyet Analizi’ araştırmasında, Türkiye’de erken çocukluk eğitimine yapılacak her 1 liralık yatırımın ekonomiye 7 liraya kadar kazanç olarak döneceği belirtilmektedir. Bu açıdan bakıldığında erken çocukluk eğitimi önemli bir kazanç yaratmaktadır. Ayrıca, Conti ve Heckman (2012) de yaşamın ilk yıllarında yapılan böylesi bir yatırımın ileriki yıllardaki getiriler için bir zemin oluşturduğunu belirtmektedir (Kaytaz, 2005:11-34; Conti ve Heckman, 2012’den Aktaran Yolcu, 2019:231).

Heckman (2000)’a göre son zamanlarda bu konuda yapılan çalışmalarda, erken çocukluk gelişimi için yapılan yatırımların ve müdahalelerin getirilerinin çok yüksek olduğu, bu konudaki göstergelerden anlaşılmaktadır. Erken çocukluk eğitimine katılma durumu, okulda daha yüksek başarı, artan üretkenlik, tam zamanlı istihdam, daha yüksek maaş, daha sağlıklı yaşam, suça daha az meyilli olma ve toplumsal katılım ile yakından ilişkili görülmektedir. Aynı zamanda erken çocukluk eğitimi, dezavantajlı çocukların akranlarıyla aralarındaki eşitsizliklerin azaltılmasında önemli rol oynamaktadır Bu nedenle, yüksek kaliteli erken çocukluk dönemi müdahaleleri ve yatırımlarının etkileri sürekli ve pozitif etkiler yaratmaktadır (Heckman, 2000’den Aktaran Günsoy, 2009; Oral, 2015: 15-19).

Erken çocukluk eğitimi çocuğa sağladığı katkılarının yanında ekonomik ve sosyal açıdan geleceğe yönelik güçlü bir yatırımdır. Erken çocukluk eğitimi alan sağlıklı bir gelişim gösteren çocuklar sadece ailelerine ve diğer aile üyelerine fayda sağlamayıp, diğer yandan kalkınma ve büyüme için çok önemli olan beşeri potansiyellerinin de ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. EÇE (Erken Çocukluk Eğitimi), ekonomik kalkınma için en önemli verimli yatırımlardan birisidir. EÇE ile ilgili uzun vadeli, boylamsal çalışmalarda, düşük gelirli ailelerin risk altındaki çocuklarda da çok verimli potansiyel kazançlar elde edildiği görülmektedir (Günsoy, 2009: 24-26).

Erken çocukluk döneminde kazanılan davranışların, yetişkinlik döneminde etkili olduğu görülmektedir (Karagöz, 2020: 734). EÇE için yapılan yatırımlar ve müdahaleler, fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişim ile ilgili problemleri azaltmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde EÇE ile ilgili yapılan uygulamaların aşağıdaki konularda etkili olduğu belirtilmektedir (Young, 1995);

- İlköğretim ve lise eğitim verimliliğinde artışlar,
- Gelecekteki verimliliğe ve gelire olan katkılar,
- Sağlık maliyetlerinde ve diğer kamu hizmetlerinin maliyetlerinde azalma gibi doğrudan faydalarının yanı sıra EÇE’nin dolaylı olarak da;
- Cinsiyet eşitsizliğinde azalmalar,
- Kadınların iş gücüne katılımında artışlar,
- Ekonomik kalkınma, büyüme ve insani gelişmeye olan katkılarının olduğu görülmektedir (Young, 1995’den Aktaran Günsoy, 2009: 26).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Erken çocukluk döneminde eğitime önem verilmesi; çocuklar arasında sınıf tekrarlama ve okulu terk etme oranlarını düşürmekte, daha üretken bir iş gücüne sahip olunmasına katkı sağlamakta, bebek ölüm oranlarını azaltmakta, ileriki dönemlerde okullaşma oranını artırmakta, daha nitelikli vatandaşlara sahip olunmasını sağlamakta, suç oranlarını düşürmekte, cinsiyet rollerine bağlı eşitsizliği azaltmakta, kadınların iş gücüne katılımlarını artırmakta, ilköğretimin kalitesini artırmakta ve eğitimin maliyetini düşürmekte olduğu belirtilmektedir. Erken çocukluk dönemi eğitiminin getirisi, çocuk yetişkin olduğunda ve işgücüne katıldığında bireysel gelirde artış meydana getirmektedir. Yapılan çalışmalar da erken çocukluk dönemi eğitimi alan çocukların, erken çocukluk eğitimi almayan çocuklara oranla daha yüksek düzeyde eğitim aldıklarını göstermektedir. Bu durum çocukların yüksek öğrenim aşamasında da etkili görülmektedir (Kağıtçıbaşı vd., 2001:333-361; Karagöz, 2020:736). Erken çocukluk eğitimi almış çocukların yükseköğrenime devam etme düzeyleri de daha yüksek görülmektedir. Başka bir çalışmada, erken çocukluk dönemi programına devam eden çocukların işsiz olma olasılıklarının daha düşük olduğu belirtilmektedir (Kağıtçıbaşı vd., 2001:333-361; Karagöz, 2020: 734-736). Çocukların duygusal, zihinsel ve bedensel gelişimine imkân veren erken çocukluk bakımı ve okul öncesi eğitim alanında hizmet arzının kamu yatırımları ile artırılması, birçok sosyal ve ekonomik fayda sağlayacak olması sebebiyle Türkiye'nin kalkınmasında büyük önem taşımaktadır (MEB, 2020: 13-22; Gültekin Karakaş ve Özcanlı Baran, 2021: 407).

Okul öncesi eğitimine katılım oranının yüksek olması, çocukların zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimlerini sağladığı gibi ilerideki eğitim hayatlarını da akademik açıdan desteklemektedir. Bu durum özellikle hanelerde ebeveynler tarafından sağlanan bakımın okul öncesi çağıdaki çocukları geleceğe hazırlamak bakımından yetersiz kalabilmesi nedeni ile büyük önem taşımaktadır (Gültekin Karakaş ve Özcanlı Baran, 2021: 408).

Yapılan araştırmalarla, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların büyük bir kısmının, yetişkinlikte bireyin kişilik yapısını, inanç ve değer yargılarını biçimlendirdiği gözlenmiştir. Okul öncesi eğitimin amacı, çocukların tüm gelişim alanlarında gelişimlerinin sağlanmasıdır. Yapılan araştırmalarda öğrencilerin okul başarılarında, okul öncesi eğitimin destekleyici bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Okul öncesi eğitim çocukların potansiyellerini en üst noktaya çıkarma, diğer öğretim programların etkililiğini arttırmaya katkı sağlaması bakımından da çok önemlidir. Mialaret (1977), okul öncesi eğitimin evrensel sayılabilecek amaçlarını toplumsal, eğitsel ve gelişimsel olmak üzere üç ana başlıkta toplamıştır;

- Toplumsal Amaçlar: Çalışan annelere destek vermek, her çocuğun bireysel farklılıklarını göz önüne alarak, çocukların sosyal, zihinsel, duygusal, fiziksel, cinsel vb. gelişim aşamalarında geleneksel eğitimin boşluklarını telafi etmek.
- Eğitici Amaçlar: Çocuğun duygularını eğitmek ve çevresiyle iletişimini sağlayarak, çocuğun duyarlı davranışlarını geliştirmek.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Gelişimsel Amaçlar: Çocuğun doğal gelişimini temel alarak, kendi vücudunu kontrol etmesini ve öğrenme, dil vs. gibi becerilerinin gelişimini sağlamak (Mialaret, 1997'den Aktaran Aktan ve Akkutay, 2014: 65).

2.9. Türkiye'de Erken Çocukluk Eğitimi Hizmetleri

Erken çocukluk dönemi ve okul öncesi eğitim çocukların tüm eğitim hayatı boyunca kritik bir öneme sahiptir. Birleşmiş Milletlerin nitelikli eğitim boyutuna ilişkin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden (SKH) biri, 2030'a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının onları ilköğretime hazır hale getirecek kaliteli okul öncesi eğitimine erişimlerinin güvence altına alınmasıdır (Gültekin Karakaş ve Özcanlı Baran, 2021:408). Türkiye'de çocuk bakım hizmeti, kamusal alanda erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetleri veren Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ilköğretim okullarına bağlı resmi anasınıfları, özel anaokulları, resmi anaokulları, 657 sayılı Kanun'un 191. maddesine göre açılan kurumlar (resmi), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak ve belli şartları yerine getiren özel kreş, yuva ve anaokullarında, İş Kanunu'na göre işletmelerde açılan kreşler, yaz ve mobil anaokulları ve toplum temelli kurumlar olarak varlığını devam ettirmektedir (Arkan ve Öztürk, 2018:2; Akkuş Güvendi, 2018:15; Gültekin Karakaş ve Özcanlı Baran, 2021: 407-408). 0- 72 ay grubundaki çocuklar gündüz bakım merkezleri ve kreşler, 36-68 ay grubundaki çocuklar anaokulları ve 57-68 ay grubundaki çocuklar ise anasınıfına devam etmektedirler (Dedeoğlu, vd., 2021: 11; Karakaş ve Baran, 2021:409).

MEB, devlete veya özel sektöre ait tüm anaokullarının ve anasınıflarının düzenlenmesi ve denetlenmesinden sorumludur. Kreş ve gündüz bakımevlerinin sorumluluğunu MEB, Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü birlikte üstlenir; MEB eğitim kısmından, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise geri kalan diğer tüm unsurlardan sorumludur. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü risk altındaki çocuklara yönelik yaz kursları da sunmaktadır. Beslenme ve çocuk sağlığı konularında ise Sağlık Bakanlığı'nın Çocuk ve Ergen Sağlığı Dairesi ilgili kurumdur (Karagöz, 2020: 738).

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na göre, 0-6 yaş grubu için çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocukların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek görevi bulunmaktadır. Çalışan anne ve babaların çocuklarının bakımını ve korunmasını sağlamak amacıyla imkânları ölçüsünde gündüzlü veya yatılı kuruluşlar kurmak ve işletmek, yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte güçlük çeken kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak amacıyla gerekli hizmet ve programları geliştirmek ve uygulamak görevleri arasında yer almaktadır (Karagöz, 2020: 744-749).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Dünya Bankası tarafından hazırlanan Türkiye’de Çocuk Bakım Hizmetlerinde Arz ve Talep Durumu raporu, erken çocukluk hizmeti sağlayıcılarının ekonomiklik boyutunu vurgulamakta ve mevcut kurumların genellikle 5 yaşındaki çocuklara yönelik olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çalışan annelerin ihtiyaçlarına cevap veren hizmetlerin daha az yaygın olduğu ve “ortalama bir hane halkının ödemek isteyeceği ve ödeyebileceği fiyatlar ile karşılaştırıldığında daha maliyetli” olduğu belirtilmektedir. Türkiye’de okul öncesi eğitime katılım ailelerin çeşitli sosyoekonomik özelliklerine göre farklılık göstermektedir. Araştırmada hizmet ücretlerinin erken çocukluk bakım hizmetlerine katılımı etkilediği ve sosyoekonomik durumun önemi de vurgulanmaktadır (Madra, 2017: 16).

Ülkemizde erken çocukluk bakımı ve okul öncesi eğitim hizmetlerinde kapsama oranı, 2000’li yıllardan itibaren sağlanan ilerlemeye karşın ulusal hedefler ve uluslararası standartlara göre düşük kalmaya devam etmektedir. Bu yetersizlik özellikle 3 yaş altı çocukların grubunda yüksek düzeyde ortaya çıkmaktadır (Karakaş ve Baran, 2021: 408).

2.10. Çocuk Bakım Hizmetleri

Türkiye’de refah devleti anlayışı, medeniyet düşüncesine dayalı aile oluşturulmasına dayanmaktadır. Bu paradigmanda, erkek aile reisi, kadınlar ev işlerini yapma ve anne rollerine dayanmaktadır. Ülkede kadınlar ev işlerinden, erkeklerin ise aileyi geçindirmekten sorumlu tutulduğu geleneksel bir aile yapısı mevcuttur. Gelir sağlayıcı erkek ve bakım işlerini üstlenen kadın modelinde kadınların bu eşitsiz konumu birçok yasa ve uygulamaya yansımıştır. Yakın zamana kadar ülkede refah devleti anlayışında kadınların anne ve eş modelleri kurgusu, Avrupa Birliği uyum sürecinde değişime neden olmuş, kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik düşünce ve politikalar gündeme gelmiştir. Eskiden kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü kadınların iş gücü arzında etkili olurken, erkekler eğitim düzeylerinden bağımsız olarak iş gücüne katılmaktaydı. Günümüzde her iki durum geçerliliğini korumakla birlikte, kadınların eğitim düzeyi artışına rağmen iş gücü arzında problemler devam etmektedir (Aydın, 2016: 248; Dedeoğlu, 2012: 212).

Çocuk Bakım Hizmetleri, iş-yaşam dengesinin önemli bir bileşeni olarak tanımlanan ve iş-yaşam dengesine yönelik öne çıkan politikalarından biridir. Günümüzde iş tatmini, kişisel memnuniyet ve çalışanların kişisel gelişimleri kadar iş ve aile sorumluluklarının uyumunu sağlayan programlar ve düzenlemelerin giderek önem kazanması bu hizmetlerin uygulanmasına ve gelişimine imkân vermektedir (Parlak, 2016:163). Bu kavram, kadınların iş gücüne katılımını etkileyen bir neden olarak özellikle çocukların ve yaşlıların bakımı çerçevesinde önem arz etmektedir. Nüfusun yaşlanması ile yaşlı bakım hizmetleri ve çocuk bakım hizmetleri kadınların iş gücü piyasasına katılımını etkilemektedir. Bakıma muhtaç yaşlı ve çocuklara sunulacak hizmetler, farklı sosyal politikaların ürünü olarak yaygınlık kazanmaktadır. Yine bu hizmeti kimin yerine getireceği, bundan öncelikle kimin sorumlu olacağı, bakım maliyetlerinin nasıl sağlanacağı ve hizmet sunumunun kurumsal şekli gibi sorular hizmetin uygulanma çerçevesini belirlemektedir (Hüseyinli ve Hüseyinli, 2016:118).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Çocuk bakım hizmetleri: evlilik, çocuk bakımı, bir aile ferdinin veya yakının bakıma muhtaç olması, kadının iş gücüne katılımını ve çalışma yaşamındaki başarısını etkilemektedir. Kadın, özellikle doğum nedeniyle iş gücü piyasasından çekilmekte, çocuk belli bir yaşa geldiğinde yeniden çalışma yaşamına girmek istediğinde zorluklarla karşılaştığı gibi isteyerek veya istemeyerek esnek çalışma modellerini tercih etmek zorunda kalabilmektedir (Süral, 2013: 296-297).

Kadın, çalışıyor olsa da asli görevinin ev işi yapmak; çocuklarına bakmak ve ailesiyle ilgilenmek olduğuna ilişkin toplumsal yargılar, kadını işe alınmada ve yükselmeye kendisiyle aynı eğitim ve becerilere sahip bir erkek karşısında dezavantajlı konuma düşürmektedir. Çocuk bakım ve eğitim hizmetlerinin sunumundaki yetersizlik kadınların yaşamlarını doğrudan etkilemektedir; çünkü çocuk bakımı kadın olmanın “doğal” bir uzantısı olarak görülmekte ve bu nedenle hâlâ evde kadınların karşılıksız/ücretsiz emeğiyle ve “anne” olmanın bir gereği olarak yerine getirilmesi beklenmektedir. Kadınların toplumsal yaşamın her alanına ve istihdama katılımları ile bakım hizmetlerinin kimler tarafından görüldüğü arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Çünkü çocuk bakımı kadınlar tarafından üstlenilmesi beklenen geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden biridir. Çok sayıda kadın, bakım sorumluluğu nedeni ile toplumsal yaşama ve istihdama katılamamaktadır ya da çalışma yaşamında uzun süre kalamamaktadır (Ecevit, 2010: 88). Ev içi bakım işleri nedeniyle esnek çalışma modellerini daha çok tercih eden kadınlar, daha düşük ücret almakta veya alt pozisyonlarda çalışmaktadır. Ayrıca, çalışma yaşamında kendisine yer bulan kadın, kullandığı analık izinleri ve devam eden çocuk bakım sorumluluğu nedeniyle geç terfi etmekte; daha fazla sorumluluk gerektiren üst pozisyonlarda ve karar organlarında yer alamamaktadır (Türkoğlu Üstün, 2020:1563; Acar-Savran, 2010’dan Aktaran Pınarcıoğlu ve Elçik, 2015: 39-49).

Çalışma hayatında kadınların eskisine nazaran daha fazla katılım sağladıkları görülmektedir. Tarımsal üretim şartlarında Sanayi devrimi ile birlikte yaşanan değişimler kadınların ekme biçme dışında özellikle de üretilen ürünlerin satılması gibi işlerde istihdam edilmesiyle kadınlar hizmet sektöründe aktif bir şekilde rol almışlardır. Bu dönemde özellikle büyük ölçekli tekstil fabrikalarında nitelikli iş gücüne gerek olmayan üretimin hızlı bir şekilde yaygınlaşmasıyla kadın evden, tarımsal alandan ve ücretsiz aile işçiliğinden dışarı çıkmıştır (Aksoy, Felek, Yayla ve Çeviş, 2019:151-152).

Ancak bu aşamada kadın iş gücünün sayısı ve konumu açısından birçok etkenin yanı sıra, çocuk olgusu belirleyici olmaktadır. Kadınları çalışma hayatına kazandırmayı amaçlayan bakım hizmetleri uygulamaları, çalışma yaşamındaki kadın iş gücü sayısını artırıcı bir etki yaratmakla birlikte, geleneksel cinsiyetçi işbölümü çerçevesinde, kadınlar için öncelikli bir istihdam alanı oluşturmaktadır (Hüseyinli ve Hüseyinli, 2016: 118).

Kadınların iş gücüne yüksek oranda katılması, kadın için daha eşitlikçi bir temelde iş ve aile sorumluluklarını dengeleyeceği gibi toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayabilecektir. Ayrıca bakım hizmetlerinin, ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı ve nüfusun yaşlanmasına karşın,

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

refah devletinin sürdürülebilirliğine olumlu etkide bulunabileceği de ileri sürülmektedir. Ayrıca, çocuk bakım hizmetlerinin gelir ve kariyer fırsatları açısından çocuk yetiştirme maliyetini düşürerek doğum oranlarını yükseltebileceği ifade edilmektedir. Diğer yaklaşım ise çocuk bakım hizmetlerine yapılan yatırımın, çocukların refahını artıracığı, bunun sonucunda uzun vadede eşitlikçi bir toplum yapısının oluşacağı görüşüne dayanmaktadır (Parlak, 2016: 164).

Çocuk bakım hizmetleri, kadının iş gücüne katılımı ile doğurganlık oranlarını olumlu anlamda etkilediği kadar aynı zamanda çocukların refahını da etkilemektedir. Bu hizmetlerin, bir taraftan annelerin çalışmasına imkân sağlayarak yoksulluk riskini azaltacağı diğer taraftan da ülkelere kısa ve uzun vadede faydalar sağlayacağı düşünülmektedir. Buna göre çocuk bakım ve eğitim ile ilgili yapılan düzenlemelerle, yoksulluk oranları azalmakta, risk altındaki çocuklar (alt gelir grubundakiler, göçmenler vb.) sosyo-ekonomik yönden desteklenmekte (OECD, 2006: 12) ve çocuğun gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, çocuk bakımı ve eğitim hizmetlerinin ülkeler için kısa ve uzun vadede ekonomik yatırım sağladığı belirtilmektedir (Parlak, 2016:169). Aynı zamanda erken dönemde sağlanan çocuk bakım hizmetleri, topluma aktif olarak katılmaya uygun ve dengeli bireyler yetiştirilmesini de desteklemektedir. Bunun sonucunda Avrupa Komisyonu, “daha fazla öğrenmeye, okulu bırakmanın önlenmesine, eşitliğin artırılmasına ve genel beceri düzeylerinin yükseltmesine” sağlam bir temel oluşturmak amacıyla okul öncesi eğitime yatırımın gerekliliğini gündeme getirmektedir (OECD, 2004: 99; Parlak, 2016:170).

Kadının cinsiyet rollerinden biri olan doğurganlığı çalışmasını kesintiye uğratan başlıca etkendir. Çalışan kadın işçinin hamilelik ve doğum sonrası verilen zorunlu izin dönemi, doğal olarak, işini kesintiye uğratmaktadır. Yasanın tanıdığı izin süreleri işletmelerce olumsuz değerlendirilmekte ve işe alımlarda kadın işçinin tercih edilmeme sebeplerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Neticede, bu hususlar işletmelerin iş gücü alımı kararlarında kadınlar aleyhinde ayrımcılığa neden olmaktadır (Türkkahraman ve Şahin, 2010: 83). Her ne kadar kadınların işe alınmasında ve işten çıkarılmasında hamilelik nedeniyle ayrımcılık yasağı mevzuatta bulunsun da iş gücü piyasasında bunun önüne geçilerek engellenmesi mümkün olmamaktadır. Kadının doğurganlık özelliği işverence olumsuz değerlendirilmekte ve maliyet unsurunu arttırıcı bir neden olarak kabul edilmektedir. Örneğin, Türkiye’de çalışan kadının hamilelik ve doğum sonrası işten ayrılması, iş güvencesi sağlanarak 6 ay ücretsiz izin ve günlük çalışma süresi içinde doğan çocuğun emzirilmesi için 1,5 saat ücretli süt izni kullanması gibi yasanın tanıdığı haklar olumsuz nedenler olarak değerlendirilerek, kadının verimliliği daha düşük bir çalışan olarak görülmesine neden olmaktadır. İşe alımlarda açık bir ayrımcılık görülmesi de işveren yine de bu sebeple ya işe almamakta ya da kadın işçinin “düşük verimli” olması nedeniyle başından itibaren ücretini düşük belirleme eğiliminde olmaktadır. İşçi kadınlara tanınan süt izni hakkı 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununun 104. maddesi hükmüyle kadın memurlar açısından ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat olarak belirlenmiş olup, kamuda daha fazla bir süre doğru olarak uygulanmaktadır. Diğer yönüyle, işverenler kadınları hamilelik, doğum izni, çocuk bakımından kaynaklanacak

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmiştir.

maliyetlerden kaçınmak veya uzun çalışma saatleri, vardiyalı sistemle çalışma koşullarının onların yeniden üretim sorumluluklarıyla bağdaşmadığı için istihdam etmekten kaçınmaktadırlar (Toksöz, 2012: 9). Özellikle çocuk bakımı sorunu bu engeller içinde önemli etkidir. İster okul öncesi ister de okul dönemi çocukların bakımı, çalışan aileler açısından sorun oluşturmakta ve neticede öncelikli olarak ebeveynlerden annelerin çocuğun bakımı için çalışmasından fedakârlık ettiği bilinmektedir. Kadın çalışan ise çocuk bakım maliyetleri karşılandıktan sonra elde kalan cüzi kazancı cazip görmemektedir. Bu husus kadınların ailelileri tarafından da onları çalışmaktan vazgeçirme konusunda bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Hizmet imkânlarının yetersizliği çocuğa annenin en iyi bakacağı yargısı ile birleştiğinde, kadınların çalışmaya çocuk nedeniyle ara vermeleri kaçınılmaz olmaktadır. Çocuk bakımını üstlenen kadınlar uzun süre bu sorumluluğun ve yükün etkisi altındadırlar. Sorunlar sadece okula kadar dönemi kapsamamakta, ilkokul döneminde de aynı yükü taşımaktadırlar. Nitekim çalışan kadınların çalışma yaşamında en sıkıntılı dönemleri çocukların okul yılları görülmektedir. Kadınlar iş hayatına atılmadan önce ve çalışırken bütün bu sorunlara çözüm bulması gerekmektedir (Önder, 2013: 54). Aksi takdirde ya çalışmaya başlayamayacak veya bu sorunlar yüzünden çalışmasına ara vermek zorunda kalacaktır. Bakım hizmetlerinin yüksekliği ve annelik duygusu, “çocuk mu, çalışma mı” tercihinde, birçok kadını çocuğu yönünde tercih yapmaya zorlamaktadır. Bu durum sadece Türkiye’de değil bütün toplumlarda görülmektedir. Çocuğu bırakarak çalışmayı tercih eden kadın, çalıştığı için suçluluk duygusu hissetmekte, çocuklarıyla işi arasındaki tercihinin çocukları lehine kullanmak mecburiyetinde kalmaktadır. Görüldüğü üzere, işverenin herhangi bir etkisi olmasa bile, kadın çalışan çocuk nedeniyle kendi iç hesaplaşması sonucu çalışmasına son verebilmektedir. Toplumsal algının üzerinde yaratmış olduğu etkiyle kadın bu algıyı benimsemekte ve kabul etmektedir. Bakım sorumluluğu, kadını düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmaya yönlendirmektedir. Kadının çalışma güvencesi ve haklar açısından daha az olanak sağlayan bu gibi işlerde çalışması, farklı etkenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal yaşamda sunulan koşullar, mevcut yasal düzenlemeler ve serbest iş gücü piyasası olanakları kadına farklı bir seçenek bırakmamaktadır (Hüseyinli ve Hüseyinli, 2016: 121).

Chevalier ve Viitanen (2002) küçük çocuğu olan anneleri kapsayan çalışmalarında, iş gücüne katılma oranı ile çocuk bakımını sağlama arasındaki ilişkide çocuk bakımının kadının iş gücüne katılımının tek yönlü temel nedeni olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, yapılan ulusal ve uluslararası çalışmalar kadının sahip olduğu çocuk sayısının artmasının iş gücüne katılımı üzerinde negatif etki yarattığını ortaya koymuştur (Chevalier ve Viitanen, 2002’den Aktaran Güneş, Birecikli ve Yıldırım, 2017: 126).

Kadınların çalışmama ve işten ayrılma sebeplerinin başında küçük çocuklarına tek başına bakmak zorunda olmaları gelmektedir. Kadının çocuk bakımı nedeniyle çalışmadığı aile modelinde kadın, çalışmadığı için sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanan haklardan bakmakla yükümlü olunan kişi statüsünde faydalanabilmekte ekonomik bağımsızlığı olmayan kadın, diğer alanlarda da güçlenememektedir. Kadının ev içi bakım sorumluluğunu üzerine

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

aldığı; ama aynı zamanda ücretli olarak çalışarak ailenin geçimine katkıda bulunduğu aile modelinde ise kadın çifte mesai yapmakta; işinde bir vardiya, evde bir vardiya daha çalışmaktadır. Annenin çalışması halinde, okul çağında olmayan küçük çocukların bakım işi, mesai saatleri içinde ailedeki diğer kadınlara bırakılmakta ya da piyasadan bakım hizmeti alınarak karşılanmaktadır. Küçük çocuğun varlığının kadının iş gücüne katılımı üzerinde önemli bir etmen olduğunun görülmesi ve dünya genelinde kadının iş gücüne katılımının artması çocuk bakım tercihlerinin incelenmesini gerektirmiştir. Çocuk bakımı tercihi genel olarak iki farklı uygulamada ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki düşük veya sıfır maliyetli olduğundan sıklıkla tercih edilmektedir. İkincisi ise kreş ve dadı gibi resmi ve maliyetli bir çocuk bakım alternatifidir. Bu yöntemin tercihinde annenin gelir durumu ve çocuk bakım hizmetlerinin ücreti önemli bir etkidir. Araştırmalara göre, kadının eğitimi düzeyi yükseldikçe resmi bakım hizmetlerinden yararlanma oranı artmaktadır. Diğer yandan, hane halkı sayısı arttıkça çocuk bakım hizmeti satın almak yerine, ailedeki kadınlardan özellikle de büyükannelardan yardım alınması tercih edilmektedir (Güneş, Birecikli ve Yıldırım; 2017: 138-139).

Türkiye’de çocuk bakımının neden kurumsallaşmadığına yönelik tartışmada iş gücü piyasasından ziyade hane içine dikkat çeken Ecevit (2012); manevi değerlerle ilişkilendirilen bakım hizmetlerine kutsallık atfedildiğini belirtmektedir. Ecevit, hane içi işlerin karakterini şöyle ifade eder: “Ev işleri teknoloji kullanımı ile hafifletilebilir; kapsamı daraltılabilir. Daha az yapılabilir veya sık aralıklarla tekrarlanabilir. Zaman zaman bu işlerin karşılığı pazardan satın alınabilir. Buna karşılık çocuk bakımı sürekli olmak zorundadır; yoğunluğu da azaltılamaz.” Hane içi bakım işinin kutsallaştırılmak suretiyle değersizleştirilmesi; bakım hizmeti sunumu yükümlülüğünün devletten alınarak hanedeki kadınlara aktarılması yönündeki tutumu meşrulaştırmaktadır. Çeşitli transferler ve desteklerle çocuk bakımının hane içinde kalmasına ya da ücretli bakıcı temini ile yine evde sunulmasına yönelik uygulamalar da, bakım yükümlülüğünün kadına ve aileye ait olduğu yönündeki yerleşik normları değiştirmemektedir. Tüm saptamalar birlikte değerlendirildiğinde, kadının iş gücü piyasasına katılımını ve çalışmanın sürekliliğini engelleyen temel unsurun, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü olduğu görülmektedir (Ecevit, 2012: 260; Yaman, 2020: 40-51).

Kurumsal Erken Çocuk Bakım Hizmetlerine Erişim (Kreş) Hakkı annenin çalışma yaşamı ile çocuk bakım emeğinin dengelenmesinde devletlerin benimsemiş olduğu sosyal politikalar belirleyici rol oynamaktadır. Karşılaştırmalı hukukta kadın istihdamının artırılması ile iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması amacıyla ebeveynlik izninden, esnek çalışma saatlerine, vergi indirimi gibi finansal yardımlardan ve çocuk bakım hizmetlerinin devletçe verilmesine kadar birçok araç bir arada uygulanmaktadır. Bunlar arasında özellikle de okula başlamamış olan 0-6 yaş çocuklar için devletçe bakım evleri (kreşler) kurularak, bunların yaygınlaştırılması, buralarda profesyonel kişilerin çalışması ve çocuklara kaliteli bakım ve eğitim hizmeti verilmesi; bu hizmetin düşük ücretle herkes için erişilebilir kılınması en etkili araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (Üstün, 2020: 1564). Öte yandan, esas olarak kadınların istihdama

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

katılımını artırmak için kadınları hem işyerinde hem ev içinde güçlendirecek destekleyici politikalara gereksinim vardır (Pınarcıoğlu ve Elçik, 2015: 43).

Kamu ve özel işyerinde çalışanların çocukları için açılan kreşler ise daha düşük ücretli ya da ücretsiz olmakla birlikte yaygınlıklarıyla ilgili sıkıntılar bulunmaktadır. 150 üzeri kadın çalışanı olan özel işyerlerinin kreş açma zorunluluğu bulunmaktadır. Türkiye’deki işletmelerin % 99,9’unu KOBİ’lerin oluşturduğu dikkate alındığında 150 üzeri kadın istihdam eden işyerlerinin son derece az olduğu ortaya çıkmaktadır. 150 ve üstü çalışanı olan özel işyeri sayısı 7204, 150 üstü sigortalı kadın çalışanı olan işyeri sayısı ise 1591’dir. Bu işyerlerinden sadece 300’ünün denetlendiği ve % 45’inde kreş olmadığı belirtilmektedir. Buna göre, kadın çalışan sayısının yeterli olduğu işletmelerde bile bu hizmetlerin sağlanmadığı, işletmelerin olası bir teftiş halinde verilecek cezayı ödemeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır (Dedeoğlu, 2009: 51; Pınarcıoğlu ve Elçik, 2015: 40).

2.11. Çocuk Bakım Hizmetleri Konusunda Türkiye’de Verilen Destekler ve Planlamalar

Türkiye’de erken çocukluk bakımı ve okul öncesi eğitim alanı uluslararası karşılaştırmalar ışığında bakıldığında oldukça geri kalmış durumdadır. Bölgeler arasında okullaşma ve öğretmen başına düşen öğrenci oranları doğu bölgeleri aleyhine farklılık göstermektedir. Kadın iş gücüne katılımının, kadın yükseköğretim mezunu oranının ve kişi başına gelirin de daha düşük olduğu Kuzeydoğu, Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde kapsama oranları en düşük seviyelere inmektedir. Ayrıca, Türkiye OECD içinde EÇBOÖE (Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitim)’de tüm yaş gruplarının katılım oranlarında son sırada yer alırken, öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında ilk sıralarda yer almaktadır. Ülkemizde 2000’li yıllarda 5 yaş grubunun okullaşmasında önemli bir artış sağlanmakla birlikte, 5 yaş altı çocuklara yönelik bakım ve eğitim hizmetlerinin kurumsallaşmasında önemli aşamalar kazanılması gerekmektedir. Bu alana ilişkin politikalar geliştirilirken kapsama oranının çok düşük olduğu 3 yaş altı çocuklar başta olmak üzere özellikle 5 yaş altı gruplar hedef alınarak, eğitim hizmetlerinin kamusal yatırımlar ve teşviklerle geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır (Karakaş ve Baran, 2021: 422-423).

Ülkemizde EÇBOÖE hizmetlerinden faydalanma oranının özellikle beş yaş altı çocuklarda düşük olması talep yetersizliğinden değil, talebi karşılayacak yönde arzın geliştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de çocuk bakım hizmetlerine olan talebin önemli bir kısmı karşılanamamakta, bu durum hem pahalı olmayan hem de kaliteli çocuk bakım hizmetlerinin mevcut olmamasından kaynaklanmaktadır. Yüksek fiyatlı kurumlar ile daha düşük fiyatlı hizmet sunan kurumlar arasında ciddi kalite farkları ortaya çıkmaktadır. Herkesin erişebildiği ve kaliteli EÇBOÖE hizmetlerinin sağlanması yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek açısından değil, kadınlar, çocuklar ve aileler arasındaki sosyo-ekonomik eşitsizlikleri azaltmak açısından da önem taşımaktadır (Karakaş ve Baran, 2021: 427-431).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Onuncu Kalkınma Planı çerçevesinde uygulamaya konan Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı ile 2013'te %2,4 olan kurumsal kreş bakım hizmeti alan çocuk sayısının 2018'de %5 olması planlanmıştır. Programda kurumsal bakıma ilişkin hesaplı ve kolay erişilebilir kreş imkânlarının yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda kamu kurumları, özel işyerleri ve belediyeler aracılığıyla hizmet alımı kolaylaştırılacaktır. Fırsat eşitliğinin sağlanması için ekonomik olarak yetersiz olan ailelerin çocuklarından devlet, anaokullarında katılım payı alınmamasına yönelik çalışmalar başlatılması planlanmıştır. Ayrıca formel bakım kurumlarının yaygınlaşması için MEB anaokulları için sağlanan vergi indirimleri, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde açılan kreşler için de sağlanacaktır. Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı kapsamında yapılan düzenlemeler (izinlerin artırılması, erken çocukluk eğitim ve bakımı için imkânların genişletilmesi, esnek çalışma imkânının kapsamının genişletilmesi) ile birlikte aile odaklı kamusal harcamaların artırılması refah rejimleri bağlamında değerlendirildiğinde olumlu gelişmelerdir. Fakat bu iyileştirmelere rağmen Türkiye gerek ailenin merkeziliği paydasında birleştiği Güney Avrupa ve Muhafazakâr rejimler ile karşılaştırıldığında gerekse izinler, bakım hizmetleri ve harcamalar konusunda piyasa odaklı hareket eden Liberal rejimlerle birlikte değerlendirildiğinde oldukça düşük oranda hizmet sağlamaktadır. Somut veriler üzerinden ulaşılabilen değerlendirmelere ek olarak hizmetlerin niteliği konusunda (bina yapısı, güvenlik, müfredat, öğretim materyalleri, insan kaynakları) yapılan araştırmalar da politikaların yetersiz olduğunu göstermektedir (Güvendi, 2018: 2-25).

Çocuk bakımı konusunda teşvikler hususunda (mülga) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belli illerde pilot uygulama olarak 2017 yılı Şubat ayında Büyükkanne Projesi hayata geçirilmiştir. Büyükkanne Projesi ile annenin fiilen çalışması kaydıyla 3 yaşını doldurmayan torununa bakan büyükannelere 12 ay süreyle 425 TL karşılıksız maddi destek verilmesi ve annenin iş hayatına kısa sürede geri dönmesi amaçlanmıştır. Projenin başvuru süresinin kısa tutulması, belli illerle sınırlandırılması, pilot olarak uygulamanın gerçekleştirilmesi, belli prim gününü dolduran kadınların bu teşvikten yararlanabilmesi, aile toplam gelirinin belli bir miktarı geçmemesi gibi etkenler bu teşvikten yararlanma durumunun önünde engel oluşturmuştur. Projeye başvuru yapan 105.000 kadından sadece 6.500'ü bu projeden yararlanmıştır (Güvendi, 2018: 16).

2.12. Çocuk Bakım Hizmetlerinin Kadın İstihdamına Etkisi

Erken çocukluk eğitim ve bakım kurumlarının çeşitliliğindeki sınırlılık, farklı toplumsal kesimlerden aileleri alternatifsiz bırakmaktadır. Çocukları resmî anaokullarına ve anasınıflarına gidemeyen aileler için özel anaokulları ve özel kreş ve gündüz bakımevi alternatifleri varsa da bu kurumların maliyeti yüksek olmakta ve ancak bu maliyeti karşılayabilen aileler tarafından kullanılabilir. Özel sektör bakım hizmeti aylık olarak kamu hizmeti sağlayan kurumların iki katı olabilmektedir. Nitekim ERG'nin (2017) araştırmasına göre, Türkiye'de okul öncesi eğitime katılım, çocuğun yaşı büyüdükçe ve hane halkının varlık seviyesi yükseldikçe arttığını

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

göstermektedir. 3-5 yaş okullaşma oranı, Türkiye genelinde düşük olmasına rağmen bu oran yoksullar arasında daha da düşüktür (World Bank, 2015:12; Güvendi, 2018: 16).

Kadının istihdama katılımı da aile yapısının ve dolayısıyla nüfusun değişimini etkileyen önemli etkenlerden biridir. Birçok kültürde çocuk yetiştirme ve bakımı kadınların görevi olarak kabul görmektedir. Bu nedenle, çocuk yetiştirme ve bakımı kadınların “evde/ücretsiz emeğiyle” ve “anne” olmanın gerektirdiği bir bilinç bağlamında yerine getirilmesi gereken cinsiyete dayalı bir toplumsal rol ve sorumluluk olarak düşünülmektedir (Pınarcıoğlu ve Elçik, 2015: 41). Türkiye’de de toplumsal iş bölümü erkeği eve ekmek getiren, kadını ise evde çocuk bakan ve ev işleri yapan rol şeklinde sınıflandırmıştır. Böylece kadının asli rolünün ücretsiz aile işçisi olarak görülmesine neden olmaktadır (İlter, 2019: 189-190). Kadının çalışma hayatına katılımı hane bütçesine bir katkı oluşturmaktadır. Ancak bu katkı, ekonomik ve sosyal bakımdan aileyi rahatlatırsa da kadınların ev içindeki rollerinde herhangi bir değişim yaratmamaktadır. Özellikle de küçük çocukların bakımının sadece annenin sorumluluğunda bir iş olarak değerlendirilmesi, anneyi çalışma hayatından uzaklaştırarak eve bağlamaktadır (Üstün, 2020: 1560). Türkiye’de refah devleti modelinde kadının rolü incelendiğinde; iyi bir anne ve eş olmak, kamu ya da özel sektörde iş gücü olarak çalışmaktan çok daha önemlidir (İlter, 2019: 191). Kadınlar bu süreçte hem çalışma hayatında yer almak hem de geriye kalan vakitte aile içerisindeki hizmet ve bakım görevlerini devam ettirmektedirler. Artan kadın istihdamı aile yapısındaki bu sorunları gün yüzüne çıkarmıştır. Çocuk sahibi olmak ise kadının günlük yaşantısını doğrudan etkilediği için kadınlar iş ve aile hayatı arasında tercihte bulunmak ya da bu çatışma ortamında devam etmek durumunda kalmaktadırlar. Kadın istihdamının artırılmasına yönelik teşvikler ve çalışmalar ise beraberinde yeterli ve nitelikli kamusal düzenlemeleri ve desteği getirmemektedir. Türkiye’de özellikle yetersiz ücretli ve ücretsiz izin politikaları, okul öncesi çocuk eğitime ve bakımına yönelik imkânların yetersiz ve düşük nitelikli olması ve esnek çalışma imkânlarının uygun koşullarda sağlanamaması bu çatışmayı ortaya çıkarmaktadır. İş-aile yaşamını desteklemeye yönelik politikalar çoğunlukla aileyi merkeze alarak değil istihdam odaklı ilerlemektedir. Bu durum ise iş-aile çatışmasını daha da derinleştirmektedir. Sonuç olarak ailenin bütünlüğü ve korunması Cumhuriyet tarihinde birçok hükûmetin temel hedef ve söylemi olmuştur. Son dönemde aile destek programları ve hizmetleri ile öncelikle ailenin korunması, aile refahının ve nesiller arası dayanışmanın artırılması, çocuk bakımının ve gelişiminin desteklenmesi hedeflenmiştir (Güvendi, 2018: 23; Üstün, 2020: 1560-1564).

Türkiye’de Çocuk Bakımına İlişkin Tutum ve Davranışlar Araştırmasında, 0-5 yaş grubundaki 4.363 çocuk ve 3.220 anneden oluşan bir örneklem oluşturulmuştur. Örneklemdeki 0-5 yaş arası çocuk sahibi annelerin nesnel ve öznel sorulara verdikleri yanıtlardan yararlanarak Türkiye’de çocuk bakımına ilişkin tutumu gösteren bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye’de çocuk bakımının çok büyük oranda bir kadın meselesi olarak algılandığı görülmüştür. Annelerin %72’si “ev içinde çocuklarla ilgili faaliyetleri” öncelikle kendilerinin, %20’sinin ise eşiyle birlikte yaptığı, ev dışı aktiviteleri babaların %10’u tek başına üstlenirken, birlikte üstlenen anne-baba oranı %31 olduğu saptanmıştır. Örneklemdeki annelerin %23’ünün

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

çalıştığı, çalışmayan annelerin %42,5'inin ise bunun birincil nedenini küçük yaşta çocuk sahibi olma şeklinde açıkladıkları belirtilmektedir. Çalışan annelerin %34,5'i işe gittiklerinde en küçük çocuklarını büyükannelerine, %16'sı evdeki diğer çocuklara veya akrabalara bıraktığını belirtmektedir. Çalışan annelerin %28'i ise çalışırken en küçük çocuklarına kendileri bakmakta ve çalışan annelerin yalnızca %13'ü kreş veya yuva hizmetlerinden yararlandığını belirtmektedir. Ayrıca annelerin %55'i küçük çocuğu olan annelerin çalışmaması gerektiğini düşünmekte, %2'si ise konuyla ilgili bilgisi veya fikri olmadığını belirtmektedir. Örnekleme annelerin %77'si çalışmamaktadır. Bununla birlikte, annelerin %57'si "küçük çocukları olan kadınlar çalışmamalıdır" ifadesine katılmamakta veya konuyla ilgili fikri veya bilgisi olmadığını belirtmektedir. Buna göre, 0-5 yaş arası çocuk sahibi olan annelerin arasında çalışmayan ama çalışmaya istekli olabilecek annelerin olduğu görülmektedir. Bu durum, annelerin erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerinden yararlanmaya potansiyel olarak açık olmalarına rağmen bu hizmetlerden yararlanmadığını ortaya çıkarmaktadır (Madra, 2017: 11-17).

Türkiye'de yapılan başka bir araştırmada da kadınların erkeklere göre çocuk bakımına 3 kat daha fazla zaman ayırmasına karşın, çocukların ev ödevlerine ise hemen hemen eşit zaman ayırdıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün (HÜNEE, 2014) yapmış olduğu 2013 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'na katılan kadınların %19'u çalışmama nedeni olarak çocuk bakmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Kızılgöl'ün (2012) araştırmasında da evli kadınların 0-5 yaş grubunda çocuklarının bulunması onların iş gücüne katılımını sınırlandıran bir neden olarak ortaya konmuştur. Yapılan araştırmalar erken çocukluk bakım hizmetlerinin artırılmasının kadınların iş gücü piyasasını katılımını desteklediğini ortaya koymaktadır. Erken çocukluk bakım hizmetlerine ücretsiz erişim sağlanmasının çocuk sahibi kadınların istihdamı ve iş gücü piyasasına katılımını kayda değer (%36'dan %40'a) artırdığını göstermektedir (Kızılgöl, 2012'den Aktaran Yolcu, 2019: 231-232).

Walby'nin (2004) analizi, refah devleti politikalarında AB'ye uyum sürecinde uygulanan reformların toplumsal cinsiyet rejimlerinin dönüşümüne, bu dönüşümlerin hangi yöntemlerle uygulandığına bakarak AB'nin cinsiyet eşitliği politikalarının toplumsal cinsiyet üzerine etkilerini ele almaktadır. Bu açıdan Walby'nin (2004) analizi önemli bir kavramsal çerçeve sunmakta ve üç farklı çerçevede toplumsal cinsiyet rejimlerinin özelden kamusal dönüşüğünü göstermektedir.

- Devlet merkezli dönüşüm (welfare state-led): İskandinav ülkelerinde uygulanan bu modelde devlet eliyle sağlanan bakım hizmeti desteği kadınların iş gücü piyasasına katılımını sağlamıştır.
- Piyasa merkezli dönüşüm (market-led): ABD'nin temel örnek olduğu bu modelde kadınların iş gücüne katılımı daha çok piyasa mekanizması tarafından sağlanan hizmetler ile mümkün kılınmaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- **Düzenleyici politika merkezli dönüşüm (regulatory policy-led route):** Bu model AB tarafından geliştirilmiştir, ayrımcılığa ilişkin yasal düzenlemelerin kaldırılması ve çalışma saatlerinin uyumlaştırılması ile kadınların zamanının hem bakım hem de çalışma için ayarlanması ve sosyal içerilme politikalarının uygulanmasıdır. Walby'nin İskandinav modeli ve Amerikan modelini kıyaslamasında da görüldüğü gibi kamu eliyle sağlanan bakım desteği kadın istihdamını artırmakta ve piyasa mekanizması tarafından sağlanan hizmetler kadınların iş gücüne katılımını artırmaktadır (Walby, 2004'den Aktaran İlter, 2019:192).

Okul öncesi bakım ve kreş olanakları kadınların iş gücüne katılımını olumlu yönde etkilemektedir. Geçtiğimiz yıllarda sayıları daha fazla olan kamu kreşleri yapılacak yeni düzenlemelerle artırılmalıdır. Kamuda çalışan kadınların da bakım sorumluluğu vardır. Bu bakım sorumluluğu, gerek diğer aile üyelerine gerek özel kreşlere gerekse amatör ya da profesyonel bakım hizmeti veren bakıcı anne veya büyükannelere devredilmektedir. Erken çocukluk bakımı hizmetlerinin sunulması kadının iş gücüne katılımı için önem arz etmektedir. Çünkü kadın iş gücünde işsizlik artarsa, kadınlar iş gücü piyasasında yer bulabilmek için çocuk sahibi olmaktan vazgeçmekte bu da doğurganlık oranının düşmesine neden olmaktadır (İlter, 2019:201).

Türkiye'de kadın istihdamının Avrupa ortalamasının çok altında olması, sınırlı sayıda kadının üst düzey pozisyonlarda ve karar organlarında görev alabilmesi, birçok kadının kayıt dışı veya kötü koşullar altında çalışmak zorunda olması, kadının ev içi bakım sorumluluğu ve bir bütün olarak da toplumsal cinsiyet eşitliği meselesiyle yakından ilgili görülmektedir. Bu noktada bakım sorumluluğunun yol açtığı dezavantajların giderilmesinde devletlerin benimsedikleri sosyal politikalar büyük önem taşımaktadır. Özellikle, sosyal devlet ilkesini ve kadın-erkek eşitliğini anayasalarında benimsemiş olan ülkelerde bu konuda bir beklenti içinde olmak kaçınılmazdır. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda sosyal devlet ve kadın-erkek eşitliği ilkeleri benimsemiş ve hatta bu konuda devlete pozitif bulunma yükümlülüğü verilmiştir. Ancak Türkiye'de bir yandan kadınların doğum oranlarının artırılması yoluyla nüfus yaşlanmasının önüne geçilmesi; diğer yandan da kadınlarının iş gücüne katılım oranlarının artırılarak ekonomik kalkınmanın sağlanması hedeflenmektedir. Mevcut koşullar itibarıyla bu hedeflerin gerçekleşmesi için öncelikle kadının bakım emeği dikkate alınarak iş ve aile yaşamını uyumlaştırılmasına yönelik düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda, kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılarak herkes için erişilebilir kılınması konuya ilişkin atılacak en etkin adımlardan biridir. Türkiye'de çeşitli kalkınma ve eylem plan/programlarında bu hedeften bahsedilmekle birlikte henüz konuyu ilişkin somut hukuki iyileştirmeler yapılmamıştır (Üstün, 2020:1560).

Kadınların ev içi bakım emekleri azaltılmadığı veya bunlar çalışma yaşamıyla uzlaştırılmadığı sürece çalışma yaşamı, kadınlar için ikinci bir yük olacak kadının sosyal ve siyasi hayattaki görünürlüğü artmayacaktır. Bu noktada devletin sosyal ve ekonomik haklar alanındaki yükümlülüklerini yerine getirmesi, bakım işlerinin dışsallaştırılarak kamu hizmetinin konusu

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

haline gelmesi ve bu kapsamda kurumsal erken ocuk bakım hizmetlerine erişimin bir hak olarak tanınması gerekmektedir. Kadının ev içi bakım emeğinin azaltılmasının sadece istihdamın artırılması, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanması, insan kaynaklarının etkin kullanımı gibi sebeplerle istenmesi yerine asıl amacın kadının ev içi bakım emeğinin azaltılarak kendisini gerçekleştirmesine fırsat tanınması ve bu yolla aile ve toplum içindeki yerinin güçlenmesi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması olmalıdır. Erken ocukluk dönemi eğitimi cinsiyete bağlı eşitsizliğin giderilmesine yardımcı olmakta, okullaşma oranlarının artmasını sağlamakta, g dolayısıyla kentlere gen çocukların üzerine binen riskleri azaltmakta ve aynı zamanda kadın iş gücünün artırılmasını desteklemektedir (Karagöz, 2020: 732-750; stn, 2020: 1564).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde sahadan elde edilen veriler ortaya konulacaktır. Araştırmada sahadan veri elde etmek için iki farklı veri toplama tekniği kullanılmıştır. Bunlardan ilki, proje kapsamında sunulan destekten faydalanan ve örneklem grubu içinde yer alan hem projeden faydalanan hem de projeden faydalanmayan annelere yönelik hazırlanan anket formuyla elde edilen verilerdir. İkincisi ise annelerin çocuklarını gönderdikleri anaokulu ve kreş yöneticilerine yönelik olarak yapılan yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilen verilerdir.

3.1. Evren/Örneklem

Araştırmanın evrenini, proje kapsamında 7 pilot ilde projeden faydalanan toplam 17959 anne oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini için ulaşılması gerekli en az anne sayısı 376^2 olmaktadır. Bununla birlikte, araştırmada 873 projeden faydalanan anne (deney grubu) ve 352 projeden faydalanmayan anneden (kontrol grubu) oluşan bir örnekleme ulaşılmıştır. Projeden faydalanan annelerde ulaşılması gereken sayının oldukça üzerinde bir sayıya ulaşılmasına rağmen, projeden faydalanmayan annelerde bu sayının çok az altında kalınmıştır. Projeden faydalanmayan anneler mali destek almadıkları için ankete katılmak istemedikleri gibi bir kısmı da anket yapabilmek için gerekli Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK) kapsamındaki onay belgesini vermek istememiştir. Projeden faydalanmayan 352 annelik örneklem %5.3'lük bir hata payı ve %95 güvenirliliğe karşılık gelmektedir. Dolayısıyla, hem projeden faydalanan hem de projeden faydalanmayan anneler için örneklem sayıları evreni yeterli düzeyde temsil etmektedir. Çalışma kapsamında annelerle görüşmeler projenin hakkediş döneminin bitiminden sonra Haziran/2022 ayından itibaren gerçekteştirilmiştir.

Araştırma örneklem türü olarak küme (alan)- tesadüfi örnekleme tekniği ile yapılmıştır. Araştırma 7 il (Ankara, Antalya, Bursa, Elazığ, İstanbul, İzmir ve Malatya) ve 8 bölge (İstanbul nüfus büyüklüğünden dolayı 2 bölge olarak ele alınmıştır) üzerinden kümelere ayrılarak her bir küme üzerindeki katılımcılara tesadüfi yollarla ulaşılmıştır. Araştırmanın tesadüfi bir örneklem üzerine oturması elde edilecek verilerin evreni temsil kapasitesinin daha yüksek olmasını mümkün kılmıştır.

3.2. Annelerin Sosyo-Demografik Karakteristikleri

Projeden faydalanan ve faydalanmayan annelerin sosyo-demografik özellikleri Tablo 5-7'de verilmiştir.

² Gerekli örnek çapı (n) formülü şu şekildedir:

$$n = \frac{z^2 Npq}{(N - 1)d^2 + z^2 pq}$$

Burada, N evrenin büyüklüğu (17959), z %5 anlamlılık düzeyinde standart normal dağılım tablo değer (1.96), d duyarlılık (örnekleme hatası) (%5), pq : katlanılabilen en büyük varyans (0.25)

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 5. Annelerin sosyo-demografik karakteristikleri

	Projeden Faydalanan Anneler	Projeden Faydalanmayan Anneler
Annelerin ortalama yaşı	35,3	33,5
Hanenin proje başvurusu öncesinde ortalama geliri	6.021 TL	6.305 TL
Hanenin mevcut durumda ortalama geliri	10.651 TL	10.808 TL

Tablo 5’de annelerin sosyo-demografik özellikleri verilmiştir. Anket sonuçlarına göre, projeden faydalanan annelerin yaş ortalaması 35,3; faydalanmayan annelerin ise ortalama yaşı 33,5’dir. Proje başvurusu öncesi projeden faydalanan annelerin ortalama hanehalkı geliri 6.021 TL, projeden faydalanmayan annelerin ortalama hanehalkı geliri 6.305 TL’dir. Hanenin şu anki ortalama geliri faydalanan anneler için 10.651 TL iken faydalanmayan anneler için 10.808 TL’dir.

Üç farklı değişken üzerinden yapılacak bir değerlendirmede projeden faydalanan ve faydalanmayan annelerin yaş, proje öncesi ve sonrası ortalama hane geliri arasında büyük bir fark olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, araştırma boyunca mukayeseleri yapılacak olan annelerin gerçekte demografik özellikler bakımından birbirine benzer oldukları görülmektedir.

Tablo 6. Annelerin eğitim durumu

Eğitim Durumu	Projeden Faydalanan Anneler		Projeden Faydalanmayan Anneler	
	Frekans	%	Frekans	%
İlkokul	14	1,60	11	3,12
Ortaokul	21	2,41	14	3,98
Lise	284	32,53	111	31,53
Ön lisans – Meslek Yüksek Okulu	193	22,11	63	17,90
Lisans	336	38,49	136	38,64
Lisansüstü	25	2,86	17	4,83
Toplam	873	100	352	100

Projeden faydalanan ve faydalanmayan annelerin eğitim durumuna göre dağılımları Tablo 6’da verilmiştir. Projeden faydalanan kadınların %38,49’u bir lisans programından mezun iken, bu

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

oran projeden faydalanmayan anneler için %38,64'dür. Her iki grupta ikinci sırada lise mezunları yer alırken bu mezunların oranı, faydalanan annelerde %32,53; faydalanmayan annelerde %31,53'dür. Projeden faydalanan ve faydalanmayan annelerin eğitim düzeylerinin yüksek olması iş gücü piyasasına katılma ve kalma ihtimallerini artırmaktadır.

Eğitim düzeyleri açısından da her iki anne grubu (projeden faydalanan ve faydalanmayan anneler) arasında büyük bir oransal benzerlik olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Annelerin illere göre dağılımı

İl	Projeden Faydalanan Anneler		Projeden Faydalanmayan Anneler	
	Frekans	%	Frekans	%
Ankara	149	17,07	41	11,65
Antalya	107	12,26	105	29,83
Bursa	129	14,78	19	5,40
Elazığ	61	6,99	8	2,27
Malatya	70	8,02	72	20,45
İstanbul	294	33,68	90	25,57
İzmir	63	7,22	17	4,83
Toplam	873	100	352	100

Tablo 7'de annelerin illere göre dağılımına bakıldığında maalesef projeden faydalanamayan annelerde oransal bir dağılım sağlanamamıştır. Bunun en önemli nedeni, projeden faydalanamayan annelerin araştırmaya katılımda yüksek bir motivasyona sahip olamamalarından kaynaklanan bir düşük katılımın söz konusu olmasıdır. Bu nedenle, projeden faydalanmayan annelerin yani kontrol grubunun illere göre dağılımında, faydalanan annelere göre il büyüklüğü ve projeden faydalanan annelerin oransal dağılımına benzer bir dağılım sağlanamamıştır.

3.3. Annelerin İş gücüne Katılımı ve Sigortalılık Durumları

Tablo 8. Annelerin istihdamda kalma süreleri

	Projeden Faydalanan Anneler	Projeden Faydalanmayan Anneler
Toplam çalışma süresi ortalaması	13,09 yıl	9,69 yıl
Sigortalı çalışma süresi ortalaması	11,70 yıl	8,67 yıl

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 8'e göre, projeden faydalanan annelerin ortalama çalışma süresi 13,1 yıl; sigortalı olarak ortalama çalışma süresi 11,7 yıldır. Projeden faydalanmayan anneler için ise ortalama çalışma süresi 9,7 yıl; sigortalı olarak çalışma süresi ise ortalama 8,7 yıldır.

Projeden faydalanan annelerin toplam çalışma süresi ortalaması ve sigortalı çalışma süresi ortalamasının projeden faydalanmayan annelerin toplam çalışma süresi ve sigortalı çalışma süresi ortalamasından yaklaşık 3 yıl daha fazla olduğu görülmektedir. Bu süre özel bir değerlendirme yapmak için tek başına yeterli değildir.

Tablo 9. Annelerin sigortalılık durumu

	Projeden Faydalanan Anneler	Projeden Faydalanmayan Anneler
Proje başvurusu öncesi sigortalı çalışan oranı	% 94,73	% 88,07
Hâlihazırda bir işte sigortalı olarak çalışan oranı	%94,73	%82,95

Tablo 9'a göre, proje başvurusu öncesi bir işte sigortalı olarak çalışan annelerin oranı projeden faydalanan anneler için %94,73, projeden faydalanmayan anneler için %88,07'dir. Projeden faydalanan annelerin %94,73'ü hâlihazırda bir işte sigortalı olarak çalışırken, bu oran faydalanmayan annelerde %82,95'dir.

Projeden faydalanan annelerin faydalanmayan annelere göre hem proje öncesi sigortalı çalışma durumu hem de hâlihazırda sigortalı bir işte çalışma oranının 6 ila 12 puan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Projeden faydalanan annelerin sigortalılık durumu

Proje öncesi bir işte sigortalı olarak çalışıyor musunuz?	Şu anda bir işte sigortalı olarak çalışıyor musunuz?		
	Hayır	Evet	Toplam
Hayır	4	42	46
Satır %	8,70	91,30	100
Evet	42	785	827
Satır %	5,08	94,92	100
Toplam	46	827	873

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Satır %	5,27	94,73	100
---------	------	-------	-----

Tablo 10'daki çapraz tablo incelendiğinde; proje öncesi bir işte çalışan projeden faydalanan annelerin %94,92'si şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaya devam etmektedir. Projenin hedeflerinden biri projenin ortaya koymak istediği hedefin sürdürülebilirliğidir. Bu kapsamda OECD'nin Kalkınma Değerlendirme Ağı (EvalNet)³ altı değerlendirme kriterinden biri olan "sürdürülebilirliğin" (sustainability) sağlandığı söylenebilir. Proje öncesi bir işte sigortalı olarak çalışmayanların ise %91,30'u şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaktadır. Bu oldukça yüksek oran OECD'nin değerlendirme kriterlerinden biri olan "etki/tesir" (impact) unsurunu da yerine getirmiş görünmektedir. Tesir/etki kriteri gerçekleştirilen müdahalenin (proje desteğinin) nasıl bir fark ortaya koyduğuna işaret eder. OECD değerlendirme kriterlerinin açıklandığı bölümde de belirtilmiş olduğu gibi, etki kriteri projenin doğrudan sonuçlarının ötesinde ikincil ya da potansiyel sonuçlarını da değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, projenin kurumsal çocuk bakım hizmetlerini destekleyerek kadın istihdamının artmasına katkıda bulunması projenin doğrudan etkisi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında proje, kadınların iş gücü piyasasına katılma oranlarının yükselmesini sağlayarak toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemekte ve kadınların ekonomik ve toplumsal yaşamda daha görünür hale gelmelerine olanak tanımaktadır. Belirtilen hususlar, projenin ikincil ya da dolaylı etkileri olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, gerek okul öncesi eğitimin teşvik edilmesi gerek söz konusu eğitimin uzun vadeli eğitimsel çıktılar açısından sağlayacağı avantajlar beşeri sermayenin gelişimi bakımından da projenin doğrudan ve dolaylı etkilerine işaret etmektedir. Proje kapsamında verilen mali destek ile hane gelirine yapılan katkı ise projenin aile refahına etkisini ortaya koymaktadır.

Tablo 11. Projeden faydalanmayan annelerin sigortalılık durumu

	Şu anda bir işte sigortalı olarak çalışıyor musunuz?		
	Hayır	Evet	Toplam
Proje öncesi bir işte sigortalı olarak çalışıyor musunuz?			
Hayır	14	28	42
Satır %	33,33	66,67	100
Evet	46	264	310
Satır %	14,84	85,16	100
Toplam	60	292	352
Satır %	17,05	82,95	100

³ <https://www.oecd.org/dac/evaluation/dacriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 11’de verilen çapraz tablo incelendiğinde; proje öncesi bir işte çalışan projeden faydalanmayan annelerin %85,16’sı şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaya devam etmektedir. Proje ncesi bir işte sigortalı olarak çalışmayanların ise %66,67’si şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaktadır. alışan annelerin, projeden faydalanamaları bile sigortalı olarak oldukça yüksek bir oranla (%85) alışmaya devam ettikleri grlmektedir. Bu durumda çalışma hayatında sigortalı olarak çalışmanın genel bir kabul ve uygulama olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 12. Annelerin eğitim durumuna göre ortalama çalışma süreleri (yıl)

Eğitim Durumu	Projenin Faydalanan Anneler		Projenin Faydalanmayan Anneler	
	Sigortalı alışma	Toplam alışma	Sigortalı alışma	Toplam alışma
İlkokul	9,14	13,00	5,72	7,36
Ortaokul	9,85	11,52	5,76	7,38
Lise	12,59	14,38	8,58	9,90
n lisans – Meslek Yüksek Okulu	11,16	12,36	8,46	9,27
Lisans	11,55	12,61	9,41	10,24
Lisansüstü	10,92	11,72	8,25	8,75

Tablo 12’de görüldüğü üzere, projenin faydalanan annelerin eğitim düzeyleri ve çalışma süreleri arasında özellikle eğitim düzeyi arttıka büyük farklılıklar yoktur. Projenin faydalanmayan annelerin de sigortalı çalışma ve toplam çalışma yılları benzerlik göstermektedir. Proje her grupta iş gücü piyasasında kalma eğilimleri yüksek olan kadınları kapsamaktadır.

Tablo 13. Annelerin çalışmasını teşvik eden nedenler

	Projenin Faydalanan Anneler		Projenin Faydalanmayan Anneler	
	Frekans	%	Frekans	%
Sigortalı kalmak	656	79,32	215	73,63
cret düzeyi	159	19,23	76	26,03
Kariyer planı	223	26,96	77	26,37
Ekonomik bağımsızlık	543	65,66	179	61,30
Aile bütçesine katkıda bulunmak	654	79,08	239	81,85
Sosyal ilişkiler	113	13,66	37	12,67

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İş tecrübesi kazanmak	73	8,83	34	11,64
-----------------------	----	------	----	-------

Tablo 13'e göre, projeden faydalanan annelerin çalışmasını teşvik eden nedenler arasında sigortalı kalmak (%79,32), aile bütçesine katkıda bulunmak (%79,08) ve ekonomik bağımsızlık (%65,66) en önemli nedenlerdir. Projeden faydalanmayan anneler ise %81,85 oranında aile bütçesine katkıda bulunmak, %73,63 oranında sigortalı kalmak ve %61,30 oranında ekonomik bağımsızlık amacıyla çalışmak istemektedir. Projeden faydalanan annelerin projeden faydalanmayanlara göre, çalışmasının teşvik nedenleri arasında sigortalı kalma nedeninin daha yüksek olması, sigortalı kalma bilinci yüksek bir grubun proje kapsamında yer aldığını göstermektedir.

Her iki anne grubunda sigortalı kalma isteğinin çalışma sebebi olarak ilk üçte yer alması, sigortalı çalışma motivasyonunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Annelerin tercih oranları birkaç puan fark etse de aynı seçeneklerde yoğunlaşmıştır. Bir diğer ifadeyle, onların çalışmalarını teşvik eden en önemli üç neden:

- Sigortalı kalmak
- Aile bütçesine katkıda bulunmak ve
- Ekonomik bağımsızlıktır.

Belirtilen üç seçenek, Türk toplumunda kadının modern bir kimlikle kendi varlığını kabul ettiğini ve aslında topluma da kabul ettirme konusunda istekli olduğunu göstermektedir. Şöyle ki, sigortalı olmak hayat boyu sürecek bir gelir ve sosyal güvenceyi beraberinde getirirken bu imkân aynı zamanda onu üçüncü seçeneğe götürmektedir. Çünkü sigortalı bir işte çalışmanın beraberinde getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel avantajlar onu kimseye bağımlı hale getirmeyip, kendi hayatının bağımsız değişkeni olan bir aktör haline dönüştürmektedir. O artık modern bir Türk kadını olarak hayatı hakkındaki çeşitli kararları kendi veren, ekonomik olarak başkasına bağımlı olmadığı için kararlarını daha özgüvenli ve kendi için veren bir özne (modern özne) olmaktadır.

Sigortalı olmak ile ekonomik bağımsızlık arasındaki ilişki eğer ara değişken devre dışı bırakılırsa daha özgür hareket eden modern Türk kadınının kendi özneliği ile ilişkilendirilerek daha bireysel ve kendi menfaatlerini ön plana çıkararak bir karakter ortaya çıkarıyor gibidir. Oysa çalışan annelerin sıralamasında ekonomik bağımsızlık seçeneği aile bütçesine katkıda bulunmak seçeneğinden 10 puan daha düşüktür. Bu durum, anneler için aile bütçesine katkıda bulunmanın ekonomik özgürlükten önce geldiğine işaret etmektedir. Elbette, ekonomik bağımsızlık önemli bir tercihtir ancak, aile bütçesine katkı daha önceliklidir. Bir diğer ifadeyle, anneler ekonomik özgürlüğü öne çıkararak modern özne olmayı, aile bütçesine katkı sunmayı hedefleyen özgeliğe (diğergâmlığa) tercih etmemektedirler. Anneler ekonomik ve sosyal bir güvence olan sigortalı çalışmayı kendileri için önemli bir güvence unsuru olarak gördükten sonra tercihlerini aile bütçesine katkıda bulunmak şeklinde ortaya koymakta daha sonra da kendi ekonomik özgürlüklerine yönelmektedirler.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 14. Projeden faydalanan annelerin proje öncesi istihdam durumu ile mali destek bittiğindeki istihdam durumu

Başvuru öncesi bir işte sigortalı olarak çalışıyor muydunuz?	Aldığımız mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam edecek misiniz?		
	Hayır	Evet	Toplam
Hayır	6	40	46
Satır %	13,04	86,96	100
Evet	61	766	827
Satır %	7,38	92,62	100
Toplam	67	806	873
Satır %	7,67	92,33	100

Tablo 14'e göre, aldığı destek bittiğinde sigortalı bir işte çalışmaya devam edeceğini belirtenlerin oranının yüksekliği (%92.33) daha önceki verileri desteklemektedir. Diğer taraftan, proje başvurusu öncesi bir işte sigortalı olarak çalışan ve projeden faydalanan annelerden %92,62'si mali destek bittiğinde de sigortalı olarak çalışacağını söylemiştir. Projenin hedeflerinden biri, kadın istihdamının kalıcı olmasını, sürekliliğini sağlamaktır. Bu çerçevede proje faydalanıcı annelerin sigortalı çalışmaları yönünde onları motive edici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda, proje OECD'nin Kalkınma Değerlendirme Ağı (EvalNet) kriterlerinden biri olan "İlgililik" (Relevance) kriteriyle ilişkilidir. İlişkilidir çünkü bu ilke yapılan işin, müdahalenin konuyla-sorunla ilgili olup olmadığını, işe yarar olup olmadığını ortaya koyarak bu bağlamda bir değerlendirme yapmaktadır. 0-60 ay aralığında çocuk sahibi olan kadınların iş gücü piyasasına girebilmeleri bakımından çocuklarının güvencilecekleri bir ortamda bakım ve eğitim hizmeti alabilmesi son derece önemlidir. Proje kapsamında 0-60 ay arası çocuk sahibi kadınların istihdamının artırılması için verilen kurumsal çocuk bakım desteği uygun ve güvenilir koşullarda çocuk bakımı ve eğitimini mümkün hale getirerek annelerin duydukları kaygıyı azaltmaya hizmet etmektedir. Bu nedenle proje konu ve seçtiği hedef kitle olarak ilgililik kriterine uygun düşmektedir. , Bu durum aynı zamanda, OECD Değerlendirme kriterlerinden biri olan "sürdürülebilirlik" (sustainability) bakımından da önemlidir. Proje bittikten sonra da sigortalı çalışmaya devam edeceğini belirtenlerin oranı %92,62 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Bu durum projenin kayıtlı kadın istihdamını destekleme konusundaki etkisinin proje sonrasında da devam edeceğini göstermektedir. Ayrıca, proje hedeflerine ulaşılması bakımından ilgili veriler, OECD Değerlendirme kriterlerinden "etkinlik" (effectiveness) ve "verimlilik" (efficiency) kriterinin de sağlandığını göstermektedir. Proje desteği amaca ulaştığı için etkili görünmekte, kaynaklar rasyonel ve verimli biçimde kullanıldığı için de verimlilik kriteri karşılanmış olmaktadır. Müdahalenin amaçlarına ne ölçüde ulaştığı ya da ulaşmasının beklendiği ile ilişkili olan "etkinlik" kriteri, projenin başlangıçta 10250 anneye en az bir kez mali destek sağlamayı

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ve 10250 çocuğun okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinden yararlanması için mali destek almasını hedeflemişken, gerçekleşen sayının 17959 olması belirtilen hedeflere ulaşıldığını net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Müdahalenin ekonomik olmasını ve zamanında gerçekleşmesini ifade eden “verimlilik” kriteri kapsamında ise projenin Covid-19 ile ilgili süreçler dışında zamanında tamamlanmış olması söz konusu kriterin sağlandığına işaret etmektedir. Proje Covid 19 nedeniyle uzatma almış olmasına rağmen uzatma süreci sonunda mali destek miktarının %98’i asgari süre uzatımı ile başlangıçta taahhüt edildiği üzere anneler için harcanabilmiştir. Ayrıca, Türkiye’de 0-60 ay arası çocuklara yönelik kreş dışındaki tek alternatifin sertifikalı bakıcı sistemi olduğu ve bir sertifikalı bakıcının işverene maliyetinin 7603 TL olduğu dikkate alındığında, projenin uygulandığı 7 ilde ortalama kreş maliyetinin sertifikalı bakıcının işverene maliyetinin yaklaşık yarısından az olması projenin ekonomik açıdan verimliliğini göstermektedir. Dolayısıyla, proje kapsamında annelere sağlanan 100 Avro miktarındaki mali desteğin alternatif seçenek karşısında önemli ölçüde maliyet etkinliği sağladığı söylenebilir.

Tablo 15. Projeden faydalanan annelerin mevcut istihdam durumu ile mali destek almamış olması durumundaki istihdam durumu

Başvuru öncesi bir işte sigortalı olarak çalışıyor muydunuz?	Şayet mali destek almasaydınız yine de bir işte sigortalı olarak çalışır mıydınız?		
	Hayır	Evet	Toplam
Hayır	14	32	46
Satır %	30,43	69,57	100
Evet	140	687	827
Satır %	16,93	83,07	100
Toplam	154	719	873
Satır %	17,64	82,36	100

Tablo 15’e göre, mali destek almasa bile annelerin sigortalı olarak çalışmaya devam edeceğine dair görüşleri beyan ettikleri görülmektedir. Bu da annelerin sigortalı çalışma konusundaki bilinç düzeylerini işaret etmektedir. Yukarıdaki tabloya göre, proje başvurusu öncesi bir işte sigortalı olarak çalışan ve projeden faydalanan annelerden %83,1’i şayet mali destek almasaydı da sigortalı olarak çalışacağını söylemiştir. Annelerin çok yüksek bir oranla sigortalı olarak çalışma isteğine işaret eden bu durum, Türkiye’de çalışma hayatını düzenleyen kurumların çalışanları, çalışma hayatına katılacak olası adayları bilgilendirme konusunda görevlerini yerine getirdikleri şeklinde değerlendirilebilir. Böylece, çalışma hayatında sigortalı çalışma isteğinin yüksekliği Türkiye’de çalışma ilişkileri düzeninin normalleşmesinin bir göstergesi olarak okunabilir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 16. Projeden faydalanan annelerin mevcut istihdam durumu ile mali destek almamış olması durumundaki istihdam durumu

	Şayet mali destek almasaydınız yine de bir işte sigortalı olarak çalışır mıydınız?		
Şu anda bir işte sigortalı olarak çalışıyor musunuz?	Hayır	Evet	Toplam
Hayır	11	35	46
Satır %	23.91	76.09	100
Evet	143	684	827
Satır %	17.29	82.71	100
Toplam	154	719	873
Satır %	17.64	82.36	100

Tablo 16'ya göre, şu anda bir işte sigortalı olarak çalışan ve projeden faydalanan annelerden %82,71'i mali destek almasaydı da bir işte sigortalı olarak çalışacağını söylemiştir. Diğer taraftan, şu an bir işte sigortalı olarak çalışmayan annelerin ise %76,09'luk kısmı mali destek almasaydı⁴ da sigortalı olarak çalışacağını belirtmiştir. Bu veriden hareketle, proje öncesinde sigortalı bir işte çalışan annelerin %94,73 (bkz. Tablo 9) oranını da göz önünde bulundurarak mali destek bittikten sonra annelerin iş gücünde kalma durumlarının azalacağı görülmektedir.

Tablo 17. Projeden faydalanan annelerin mevcut istihdam durumu ile mali destek bittiğindeki istihdam durumu

	Aldığımız mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam edecek misiniz?		
Şu anda bir işte sigortalı olarak çalışıyor musunuz?	Hayır	Evet	Toplam
Hayır	22	24	46
Satır %	47.83	52.17	100
Evet	45	782	827
Satır %	5.44	94.56	100
Toplam	67	806	873
Satır %	7.67	92.33	100

Tablo 17'ye göre, projeden faydalanan annelerden şu anda bir işte sigortalı olarak çalışanların %94.56'sı mali destek bittiğinde de bir işte sigortalı olarak çalışacağını söylemiştir. Şu anda bir işte çalışmayan annelerin %47,83'ü mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmayacağını

⁴ Şu an bir işte çalışmayan annelerin sayısı 46, çalışmayanlar içinde mali destek alanların sayısı ise 39 (%84.78) kişidir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

belirtmiştir. Projeden faydalanan annelerin sigortalı çalışma oranı çok yüksektir (%94,56) ve bu oranı sürdürme konusunda kararlı oldukları görülmektedir.

Tablo 18. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittikten sonra çalışmasını teşvik eden nedenler

	Frekans	%
Sigortalı kalmak	723	89,70
Ekonomik bağımsızlık	669	83,00
Aile bütçesine katkıda bulunmak	746	92,56
Sosyal ilişkiler	119	14,76
İş tecrübesi kazanmak	123	15,26

Tablo 18'e göre, mali destek bittikten sonra sigortalı olarak çalışacağını söyleyen projeden faydalanan annelerin çalışmasını teşvik eden nedenler; %92,56 ile aile bütçesine katkıda bulunmak, %89,70 ile sigortalı kalmak, %83 ile ekonomik bağımsızlık şeklindedir.

Elde edilen bu sonuçlar Tablo 13'deki sonuçlarla paralel çıkmıştır. Anneleri sigortalı çalışmaya devam etme yönünde teşvik eden unsurlar ağırlıklı olarak ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Bunlar arasında ilk sırada aile bütçesine katkıda bulunmak yer almaktadır. Bu da aslında çocuk sahibi ailelerde ailenin geçim koşullarının zorluğuna ve evin geçimini erkeğin sağladığı, kadının ev içi sorumlulukları üstlendiği tek kazananlı aile modelinden uzaklaşarak iki kazananın olduğu aile modeline doğru bir eğilime işaret etmektedir. Diğer yandan, "sigortalı kalmak" şeklinde verilen cevabın da %89,70 gibi oldukça yüksek olması, çocuklu annelerin gelir ve sosyal güvenceye verdikleri önemi göstermektedir. Kadınların sosyal güvenlik kapsamında çalışma hayatında yer almaları hem aile refahı hem de makro düzeyde ülke refahı açısından da son derece önemlidir. Bu durum, kadınların ekonomik ve toplumsal yaşamdaki konumlarının güçlendirilmesine yönelik politika hedeflerine de uygun düşmektedir.

Tablo 19. Projeden faydalanan annelerin istihdamda kalma süreleri

	Sigortalı çalışma yılı ortalaması	Toplam çalışma yılı ortalaması
Proje öncesi çalışmayan anneler	7,34	8,73
Proje öncesi çalışan fakat proje olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen anneler	10,84	12,68
Proje öncesi çalışan ve proje olmasa da çalışmaya devam etmeyi düşünen anneler	12,17	13,46

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 19'a göre, proje öncesi çalışmayan faydalanıcı annelerin sigortalı olarak çalışma süresi ortalama 7,3 yıl; toplam sigortalı çalışma süresi ise ortalama 8,7 yıldır. Proje öncesi çalışan faydalanıcı annelerden proje olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen annelerin sigortalı olarak çalışma süresi ortalama 10,8 yıl; proje olmasa da çalışmaya devam etmeyi düşünen annelerin sigortalı olarak çalışma süresi ortalama 12,2 yıldır. Çalışma hayatında daha uzun süre kalan anneler proje bitiminde de çalışmaya devam edeceklerini bildirmişlerdir. Çalışma deneyimleri ve elde edilen kazanımlar çalışmaya devam etme kararı açısından belirleyici olabilir. Türkiye'de kadınların kayıt dışı istihdam oranlarının erkeklerden yüksek olduğu dikkate alındığında, kayıtlı çalışmanın kadınların gelir güvencesi ve sosyal güvenlik haklarına erişimi bakımından yarattığı fırsatlar göz ardı edilemez.

Tablo 20. Projeden faydalanmayan annelerin mevcut istihdam durumu ile (şayet mali destek alsalardı) mali destek bittiğindeki istihdam algısı

	Şayet mali destek alsaydınız, bu mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam eder miydiniz?		
Şu anda bir işte sigortalı olarak çalışıyor musunuz?	Hayır	Evet	Toplam
Hayır	10	50	60
Satır %	16,67	83,33	100
Evet	3	289	292
Satır %	1,03	98,97	100
Toplam	13	339	352
Satır %	3,69	96,31	100

Tablo 20'deki çapraz tabloya göre, şu anda bir işte sigortalı olarak çalışan fakat projeden faydalanmayan annelerden %98,97'si (şayet mali destek alsaydı) mali destek bittiğinde bir işte sigortalı olarak çalışacağını söylemiştir. Diğer taraftan, hâlihazırda bir işte çalışmayan annelerin ise %83,33'ü mali destek almaları halinde, mali destek sonrasında da sigortalı olarak çalışmaya devam edeceklerini bildirmişlerdir. Bu durum çocuklu annelerin bakım sorumluluklarının iş gücüne katılma ve istihdam kararları üzerinde etkili olduğuna ilişkin teorik bilgilerle örtüşmektedir. Kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin kadın istihdamına olumlu etkilerine literatürdeki çalışmalarda da işaret edilmiştir.

Tablo 21. Şu an çalışan projeden faydalanan annelerin hanede çalışan kişi sayısına göre mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışma durumu

	Hanede çalışan kişi sayısı		
	1	2	3

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Aldığımız mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam edecek misiniz?	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Hayır	9	8,04	36	5,10	-	-
Evet	103	91,96	670	94,90	9	100
Toplam	112	100	706	100	9	100

Tablo 21'e göre, hanede çalışan kişi sayısına göre alınan mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam etme arasında doğrudan bir ilişki olmadığı görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, kentleşme, hizmetler sektörünün gelişmesi ve özellikle çocuklu hanelerde artan ihtiyaçların karşılanması kadınların iş gücü piyasasına katılma ve istihdam oranlarının artmasında etkili olan faktörlerdir. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik ve demografik faktörler bir bütün olarak kadınların çalışma kararları üzerinde etkili olmaktadır. Bir diğer önemli husus da kadınların çalışmaya devam etme kararı üzerinde hanedeki çalışan sayısı kadar haneye giren toplam gelir düzeyinin de belirleyici olduğudur. Haneye giren toplam gelir miktarı kişilerin çalışma ve boş zaman tercihlerini belirleyen önemli bir faktördür.

Tablo 22. Şu an çalışan projeden faydalanmayan annelerin hanede yaşayan kişi sayısına göre (şayet mali destek alsaydı) mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışma algısı

	Hanede çalışan kişi sayısı					
	1		2		3	
Şayet mali destek alsaydınız, bu mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam eder miydiniz?	Frekans	%	Frekans	%	Frekans	%
Hayır	-	-	3	1.25	-	-
Evet	46	100	237	98.75	6	100
Toplam	46	100	240	100	6	100

Bir önceki tabloda (Tablo 21), projeden faydalanan annelerin, ailedeki çalışan kişi sayısı fark etmeksizin mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam edeceği yüksek bir oranla ortaya konulmuştu. Tablo 22'de ise projeden faydalanmayan annelerin, şayet mali destek alsaydılar, bu mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam edip etmeyecekleri sorulmuştur. Yani soru tamamen olasılıklar üzerine kuruludur. Soruya verilen cevaplarda yine sigortalı olarak çalışma isteğinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 23. Projeden faydalanan annelerin diğer uygulamalarda sigortalı olarak çalışmasını teşvik durumu

Uygulama	Hiç teşvik etmez	Teşvik etmez	Az teşvik eder	Teşvik eder	Çok teşvik eder
Babalık izin süresinin uzatılması	% 14,20	% 19,13	% 12,94	% 27,72	% 26,00
Ücretsiz izin süresinin uzatılması	% 4,01	% 13,29	% 11,23	% 32,88	% 38,60
Yarım gün çalışma ya da kısmi çalışma sürelerinin uzatılması	% 2,75	% 9,97	% 8,71	% 33,45	% 45,13
Kreş/anaokulunun yaygınlaştırılması	% 0,69	% 4,47	% 5,27	% 32,99	% 56,59
Analık izninin süresinin uzatılması	% 0,57	% 2,98	% 3,21	% 25,77	% 67,47
Devletin kreş/anaokuluna mali destek vermesi	% 0,46	% 0,80	% 1,26	% 15,46	% 82,02
Devletin bakıcı için mali destek vermesi	% 4,01	% 5,84	% 6,30	% 25,32	% 58,53
Analık izni sonrası ücretli ebeveyn izni verilmesi	% 0,46	% 1,60	% 4,58	% 27,38	% 65,98

Tablo 23’te, annelerin sigortalı olarak çalışmasını en çok teşvik eden uygulamanın %82,02 ile devletin kreş/anaokuluna mali destek vermesi olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalar da erken çocukluk bakım hizmetlerinin artırılmasının kadınların iş gücü piyasasına katılımını desteklediğini ortaya koymaktadır. Erken çocukluk bakım hizmetlerine ücretsiz erişim sağlanmasının çocuk sahibi kadınların istihdamını ve iş gücü piyasasına katılımını kayda değer oranda (%36’dan %40’a) artırdığı ortaya konulmaktadır (Kızılgöl, 2012’den Aktaran Yolcu, 2019: 231-232). Buna göre, devletin kreş/anaokulu konusunda mali destek vermesinin annelerin çalışmasını olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir. Böylece, proje desteğinin OECD’nin Kalkınma Değerlendirme Ağı (EvalNet) kriterlerinden biri olan “tesir” (impact) etkisi ile annelerin çalışmasına olumlu yönde katkıda bulunarak bir fark ortaya koyduğu söylenebilir

Tablo 24. Projeden faydalanmayan annelerin diğer uygulamalarda sigortalı olarak çalışmasını teşvik durumu

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Uygulama	Hiç teşvik etmez	Teşvik etmez	Az teşvik eder	Teşvik eder	Çok teşvik eder
Babalık izin süresinin uzatılması	%9,94	%19,89	%17,05	%28,98	%24,15
Ücretsiz izin süresinin uzatılması	%3,12	%16,76	%10,80	%31,53	%37,78
Yarım gün çalışma ya da kısmi çalışma sürelerinin uzatılması	%1,70	%9,09	%7,67	%36,08	%45,45
Kreş/anaokulunun yaygınlaştırılması	%0,85	%2,84	%2,84	%35,51	%57,95
Analık izninin süresinin uzatılması	%0,57	%1,99	%3,69	%25,00	%68,75
Devletin kreş/anaokuluna mali destek vermesi	-	%0,28	%0,85	%13,92	%84,94
Devletin bakıcı için mali destek vermesi	%1,70	%4,26	%4,83	%23,58	%65,62
Analık izni sonrası ücretli ebeveyn izni verilmesi	-	%1,70	%3,69	%23,86	%70,74

Tablo 24’te, projeden faydalanan annelerde olduğu gibi, projeden faydalanmayan annelerin de sigortalı çalışmayı teşvik için en yüksek oranda belirttikleri seçeneğin devletin kreş/anaokulu eğitimi için mali destek vermesi olduğu görülmektedir.

3.4. Okul Öncesi Çocuğun Bakımı

Tablo 25. Proje öncesi annelerin çocuğunun bakım durumu

	Projeden Faydalanan Anneler		Projeden Faydalanmayan Anneler	
	Frekans	%	Frekans	%
Kendim	118	13,52	76	21,59
Eşim	8	0,92	4	1,14
Bakıcı	95	10,88	37	10,51
Kreş/Anaokulu	235	26,92	49	13,92
Annenin ya da eşinin ebeveyni	417	47,77	186	52,84
Toplam	873	100	352	100

Tablo 25’e göre, projeden faydalanan annelerden çocuğunu kreş ya da anaokuluna gönderenlerin oranı %26,92 iken bu oran projeden faydalanmayan annelerde %13,92 ile oldukça düşük bir orana sahiptir.

Elde edilen bulgular dikkatlice incelendiğinde; çocuğun bakımı için sıralanan diğer tüm seçeneklerin her iki anne grubu için birbirine benzer oranlara sahip olduğu görülmektedir. Kreş ve anaokulu oranı iki gruptaki anneler için %26,92 ve %13,92 gibi bir orana sahipken, aradaki farkın ancak “Kendim” seçeneği göz önüne alındığında anlamlı bir sonuç ortaya çıkaracağı

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

görülebilmektedir. Şöyle ki projeden faydalanan anneler, projeden faydalanma öncesi çocuğun bakımını %13,52 ile kendileri sağlarken, projeden faydalanmayan annelerde bu oran %21,59'a çıkmaktadır. Projeden faydalanmayan annelerin çocuğun bakımını proje öncesinde de yüksek bir oranla kendilerinin yaptıkları görülmektedir.

Tablo 26. Projeden faydalanmayan annelerin şu an çocuğunu kreş/anaokuluna gönderme durumu

	Frekans	%
Hayır	147	41,76
Evet	205	58,24
Toplam	352	100

Tablo 26'ya göre, projeden faydalanmayan annelerin %58,24'ü çocuğunu şu an bir kreş/anaokuluna göndermektedir. Proje öncesi durumla karşılaştırıldığında proje öncesi kreş ya da anaokuluna gönderme oranının %13,92 (bkz Tablo 25) olduğu düşünöldüğünde okullaşma oranının yükseldiği söylenebilir. Her durumda annelerin çocuklarını daha güvenli bir ortama ve daha nitelikli eğitime kavuşturmak niyetiyle kreş/anaokuluna gönderdiği söylenebilir. Okul öncesi OÖEBK'ların annelerin (velilerin) gözünde çocuklarının eğitimi için oldukça hayati bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Diğer yandan, anneler açısından söz konusu kurumların çocukları için güvenli bir ortam sunduğu da düşünölebilir.

Tablo 27. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittiğinde sigortalı çalışma durumu ile mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna gönderme durumu

	Mali destek bittiğinde çocuğunuzu kreş/anaokuluna göndermeye devam edecek misiniz?		
	Hayır	Evet	Toplam
Mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam edecek misiniz?			
Hayır	55	12	67
Satır %	82,09	17,91	100
Evet	399	407	806
Satır %	49,50	50,50	100
Toplam	454	419	873
Satır %	52,00	48,00	100

Tablo 27'de verilen çapraz tabloya göre, projeden faydalanan annelerden sadece %48'i mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeye devam edecektir. Bu oran projeye katılıp faydalanan her iki anneden ancak birinin çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeyi beyan

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ettiğini göstermektedir. Kreş/anaokulu hem anne hem de çocuk için işlevsel bir öneme sahip olmasına rağmen oranın %48 gibi görece düşük bir değere sahip olması, annelerin projenin devam etmesi yönündeki değerlendirmelerine tabi kalmış ve değerlendirme ona göre yapılmıştır şeklinde yorumlanabilir. Başka bir ifade ile söz konusu veriler, annelerin projenin devam etmesi, çocuklarının kreş/anaokuluna gönderilmesi konusunda mali desteğin sürdürülmesi gerektiğini içeren bir mesaj vermeye çalıştıkları şeklinde de okunabilir. Bu veriden hareketle belirtilmesi gereken bir başka önemli husus, annelerin projeden faydalanmaya Kasım 2019 tarihinde başladıkları göz önünde bulundurulduğunda; bu tarihte kreş ve/veya anaokuluna göndermeye başladıkları çocuklarının saha çalışmasının yapıldığı tarihlerde ilkokula başlamış ve/veya başlayacak yaşa gelmiş olmaları nedeniyle annelerin çocuklarını kreş/anaokuluna göndermeye devam etmeyecekleri yönünde görüş ortaya koymuş olabilecekleridir.

Mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam edeceklerin %50,5'i mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeye devam edeceğini belirtmiştir.

Okul öncesi eğitim çocukların zihinsel, dil, motor, sosyal ve duygusal gelişim gibi birçok yönden desteklenmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda, okul öncesi eğitime devam eden çocukların okula uyum ve akademik yönde daha başarılı oldukları görülmektedir. Buna göre, projeden faydalanan annelerin de bu süreçte kreş/anaokuluna devam etmenin çocukları üzerindeki olumlu etkilerini görmeleri ve bu gelişimsel etkilerin devam etmesini sağlamak için proje sonrasında da çocuklarını kreş/anaokuluna göndermeyi istedikleri ancak mali destek olmaması nedeni ile annelerin %48'inin göndermeyi düşündüğü görülmektedir.

Tablo 28. Projeden faydalanan annelerin şayet mali destek almasaydı yine de çocuğunu okul öncesi eğitim ve bakım kurumuna gönderme durumu

	Frekans	%
Evet	518	59,34
Hayır	355	40,66
Toplam	873	100

Tablo 28'e göre, proje desteği alan annelerin yaklaşık %60'ı (%59.34), proje desteği almasa bile yine de çocuğunu okul öncesi eğitim bakım kurumuna göndereceğini belirtmektedir. Bu oran yüksek bir oran gibi görünmektedir ancak projenin sürdürülebilirliği açısından dikkate değer olan husus mali destek almasaydı eğer annelerin %40'ının çocuklarını OÖEBK gönderemeyeceklerini beyan etmeleridir. Söz konusu oran oldukça yüksektir. Bu noktada proje desteği ile neredeyse her iki anneden birinin projeden aldığı mali destek sayesinde çocuğunu OÖEBK'ya gönderdiği söylenebilir. Bu veri de projenin annelerin davranışı üzerindeki etkisini (impact) göstermektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 29. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna gönderme durumu ile projeden faydalanmayan annelerin (şayet mali destek alsaydı), bu mali destek bittiğinde çocuğunuzu kreşe gönderme durumu

	Projeden Faydalanan Anneler		Projeden Faydalanmayan Anneler	
	Frekans	%	Frekans	%
Evet	419	48,00	30	14,22
Hayır	454	52,00	181	85,78
Toplam	873	100	211	100

Tablo 29'a göre, proje desteğinden faydalanan annelerin %52'si proje desteği bittiğinde çocuklarını kreş/anaokuluna göndermeye devam etmeyeceklerini; %48'i ise göndermeye devam edeceklerini belirtmişlerdir. Annelerin proje desteği kesildiğinde çocuklarını OÖEBK'lara göndermeyeceklerini belirtmeleri proje desteğinin bazı aileler için ne kadar hayati olduğunu göstermektedir. Nitekim bu sonuç, bir önceki tabloda belirtilen oranla da (mali destek almasaydı eğer annelerin %40'ının çocuklarını OÖEBK'lara gönderemeyeceklerini beyan etmeleri ile) uyumlu görünmektedir.

Projeden mali destek almayan annelerde ise şayet mali destek almış olsaydı mali destek bittiğinde çocuklarını kreşe göndermeyeceklerini beyan edenlerin oranı çok yüksek bir düzeye (%85,78) ulaşmaktadır. Böyle bir durumda mali desteğin annelerin çocuklarını OÖEBK'lara göndermeleri için maddi açıdan motive edici bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 30. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeme nedenleri

	Frekans	%
Çocuğum ilkokula başlayacak	289	63,66
Çalışmıyorum, çocuğuma kendim bakacağım	4	0,88
Bakıcı tutacağım	0	0,00
Akrabalarımdan birine baktıracağım	3	0,66
Ekonomik yetersizlik	147	32,38
Evimin yakınında kreş bulunmaması	1	0,22
Diğer	10	2,20

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Toplam	454	100
--------	-----	-----

Tablo 30'a göre, proje desteği alan annelere, proje desteği bittiğinde çocuklarını eğer kreşe gönderemezlerse bunun nedeninin ne olduğu sorulduğunda, proje kapsamında çocuğu kreşe gidecek olanlar için en anlamlı cevap %32,38 ile ekonomik yetersizlikler olmuştur. Proje desteği verilen annelerin ekonomik düzeyleri (orta alt tabaka ve alt tabaka) düşünöldüğünde bu oranın oldukça anlamlı olduğu görölmektedir.

Tablo 31. Projeden faydalanmayan annelerin şu anda çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeme nedenleri

	Frekans	%
Çocuğum ilkokula başlayacak	10	6,80
Çalışmıyorum, çocuğuma kendim bakacağım	13	8,84
Bakıcım bakıyor	4	2,72
Akrabalarımın birine baktıracağım	10	6,80
Ekonomik yetersizlik	103	70,07
Evimin yakınında kreş bulunmaması	1	0,68
Diğer	6	4,08
Toplam	147	100

Tablo 26'da, projeden faydalanamayan 352 anneden 147'sinin yani %41,76'sının çocuklarını kreş/anaokuluna gönderemedikleri ortaya çıkmıştı. Tablo 31'e göre, projeden faydalanmayan annelerin çocuğunu şu an kreş/anaokuluna gönderememe nedenlerinin %70,07 ile ekonomik yetersizlik, %8,84 ile çocuğuna kendi bakacak olması ve %6,80 ile çocuğun ilkokula başlayacak olması şeklinde belirtildiği görölmektedir. Projeden faydalanamayan anneler için çocuğun kreş/anaokuluna gönderilememe nedeni öncelikli olarak ekonomik bir gerekçeye dayanmaktadır. Kurumsal okul öncesi eğitim hizmetlerine bakıldığında; ailelerin çocuğun eğitime devam edebilmesi için ekonomik harcamalar yapması gerektiği görölmektedir. Bu harcamalar devlet kurumlarında daha az miktarda gerçekleştirirken özel kurumlarda çok daha yüksek bütçeler gerektirmektedir. Bu durum da aileleri ekonomik olarak zorlamaktadır. Ekonomik yetersizlikler nedeni ile de birçok ailenin çocuklarını okul öncesi eğitime gönderemedikleri görölmektedir. Ayrıca, proje kapsamında annelerin büyük bir çoğunluğu toplumsal tabakalaşma açısından ortanın altı ve alt gelir diliminde yer aldıkları için hem kurumsal eğitim harcaması hem de eğitim süresi boyunca yapılacak harcamalar belirtilen kesimdeki aileler için önemli bir gider kalemi oluşturmaktadır.

Hem deney hem de kontrol grubunda OÖEBK'ya çocukların gönderilememe nedeni yüksek bir oranla ekonomik neden olarak gösterilmiştir. Görüşme ve anket sürecinde annelerin ve OÖEBK yöneticilerinin projenin devamı yönündeki yüksek beklentilerinin gerisinde, kendi imkânlarıyla

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

çocuklarını bu kurumlara göndermekte zorlanan annelere ekonomik destek vermenin ne kadar önemli olduğunun farkındalığı yer almaktadır.

Tablo 32. Projeden faydalanan annelerin mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışma durumuna göre mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna gönderememe nedenleri

	Mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışacak		Mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmayacak	
	Frekans	%	Frekans	%
Çocuğum ilkokula başlayacak	271	67,92	18	32,73
Ekonomik yetersizlik	116	29,07	31	56,36
Diğer	12	3,01	6	10,90
Toplam	399	100	55	100

Tablo 32'ye göre, mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışacak, fakat çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeyecek faydalancı annelerin göndermeme nedenleri, %67,92 ile çocuğun ilkokula başlayacak olması ve %29,07 ile ekonomik yetersizliktir. Benzer şekilde, mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmayacak ve çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeyecek faydalancı annelerin göndermeme nedenleri ise %56,36 ile ekonomik yetersizlik ve %32,73 ile çocuğun ilkokula başlayacak olmasıdır.

Tablo 32'de, annelerin mali destek bittiğinde çocuklarını kreş/anaokuluna göndermeme nedenleri incelendiğinde; annelerin en yüksek oranda çocuklarının ilkokula başlayacak olması nedeni ile ilkokula devam etme sürecine gireceklerini belirttikleri görülmektedir. İkinci olarak annelerin ekonomik yetersizlik nedeni ile çocuklarını kreş/anaokuluna gönderemeyeceklerini belirttikleri saptanmıştır. Alan yazın incelendiğinde ebeveynlerin çocuklarını okul öncesi eğitim kurumlarına gönderememe nedenleri arasında ekonomik sebeplerin en önemli unsur olduğu vurgulanmaktadır. Dünya Bankası tarafından hazırlanan Türkiye'de Çocuk Bakım Hizmetlerinde Arz ve Talep Durumu raporunda da erken çocukluk hizmeti sağlayıcılarının ekonomik boyutu vurgulanmakta ve mevcut kurumların genellikle 5 yaşındaki çocuklara yönelik olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda, çalışan annelerin ihtiyaçlarına cevap veren hizmetlerin daha az yaygın olduğu ve "ortalama bir hanehalkının ödemek isteyeceği ve ödeyebileceği fiyatlar ile karşılaştırıldığında daha maliyetli" olduğu belirtilmektedir. Türkiye'de okul öncesi eğitime katılımın ailelerin çeşitli sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılık gösterdiği görülmektedir. İlgili araştırmada hizmet ücretlerinin erken çocukluk bakım hizmetlerine katılımı etkilediği ve sosyo-ekonomik durumun önemi de vurgulanmaktadır (Madra, 2017:16). Buna göre; proje kapsamında yer alan annelerin mali destek bittiğinde çocuklarını kreş/anaokuluna gönderememe nedeni olarak ekonomik koşulları belirtmeleri ile araştırma bulguları da benzerlik göstermektedir. Annelerin çocuklarını kreş/anaokuluna göndermek isteseler bile ekonomik yetersizlikler nedeni ile gönderemeyecekleri görülmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 33. Projeden faydalanmayan annelerin (şayet mali destek alsaydı) mali destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna gönderme durumu

Şayet mali destek alsaydınız, bu mali destek bittiğinde çocuğunuzu kreş'e göndermeye devam eder miydiniz?	Frekans	%
Hayır	30	14,22
Evet	181	85,78
Toplam	211	100

Tablo 33'e göre, projeden faydalanmayan annelerin %85,78'i şayet mali destek almış olsaydı, bu destek bittiğinde çocuğunu kreş/anaokuluna göndermeye devam edeceğini belirtmiştir. Bu durumda ailelerin kısa süreli bile olsa mali destek alabilmelerinin çocuklarını kreş'e gönderme konusunda olumlu yönde destek olacağına ve mali destek sona erdiğinde de çocuklarını kreş'e gönderme konusunda zorlanmayacaklarına dair bir görüş ortaya konabilir.

Tablo 34. Şimdiye kadar alınan okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesi

Şimdiye kadar aldığınız okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesini nasıl değerlendiriyorsunuz?	Projeden faydalanan anneler		Projeden faydalanmayan anneler	
	Frekans	%	Frekans	%
Çok kötü	1	0,11	3	1,44
Kötü	1	0,11	2	0,96
Orta	52	5,96	36	17,22
İyi	194	22,22	82	39,23
Çok iyi	625	71,59	86	41,15
Toplam	873	100	209	100

Tablo 34'e göre, annelere şimdiye kadar alınan okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesi hakkındaki görüşleri sorulduğunda; şimdiye kadar alınan okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesini projeden faydalanan annelerin %71,59'u çok iyi, %22,22'si iyi ve %5,96'sı orta olarak değerlendirmişken, projeden faydalanmayan annelerin ise %41,15'i çok iyi, %39,23'ü iyi ve %17,22'si orta olarak değerlendirmiştir.

Projeden faydalanan annelerin faydalanmayan annelere göre okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinin kalitesini yüksek oranda (yaklaşık %94) beğendikleri görülmektedir. Projeden faydalanmayan annelerde bu oran yaklaşık %80'dir. İnce fark ise esas olarak hizmet kalitesini çok iyi olarak değerlendiren annelerin oranının maddi destekten faydalanan annelerde %71,59 iken faydalanmayan annelerde söz konusu oranın neredeyse yarı yarıya (%41,15) düşmesidir.

Araştırma süresince anketlerden elde edilen verileri kontrol etmek ve projenin etkisi ve sürdürülebilirliği konusunda farklı aktörlerin görüşlerini almak amacıyla OÖEBK'ların

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

yöneticileri ile de görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen verilerden bir kısmı yukarıdaki tabloyla ve araştırmanın ana hedefleriyle doğrudan ilgilidir. Söz konusu hususlar aşağıda belirtilmektedir:

Projenin yarattığı etkinin ölçülmesi için sunulan kriterlerden biri de projeden faydalanan annelerin okul öncesi eğitim ve bakım (OÖEB) hizmetlerinden beklenti ve kalite standartları konusundaki farkındalık düzeyine ne yönde etki ettiğinin ortaya konulmasıydı.

Kreş/anaokulu yöneticilerine, proje kapsamında kreşlerine/okullarına devam eden çocukların ebeveynlerinin okul öncesi eğitimden (kreş/okuldan) beklenti ve kalite standartları konusundaki farkındalık düzeyleri sorulduğunda, cevapların kurumlarda verilen eğitimin türü, içeriği ve kalite algısıyla ilgili olduğu görülmektedir.

Kurum yöneticileri, kurumlarda farklı branşlarda (İngilizce dâhil) ve uzman eğitimler tarafından eğitimlerin verildiğini, bu eğitimlerin çocukların kişisel gelişimlerine katkı sağladığını, bu sebeple de ailelerin kurumlardan memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda, alınan maddi desteğin devam ettirilerek kurumda çocuklarının eğitim almaya devam etmelerini bekledikleri ifade edilmektedir.

Velilerin önemli bir beklentisinin de kreş ya da anaokullarının çocukların ilkokula hazırlıklı olmaları, sosyalleşmeleri, konuşma eksikliği/zorluğu yaşayan çocukların konuşmalarını artırmaları yönünde katkı sağlaması olduğu görülmektedir.

Anaokulu/kreş yöneticilerine, proje kapsamında okullarına devam eden çocukların ebeveynlerinin okul öncesi eğitimden (kreş/okuldan) beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığı sorulduğunda, beklentilerin karşılandığı genel bir cevap olarak dile getirilmiştir. Bunun yanında aşağıda belirtilen cevapların alındığı görülmektedir:

- Aileler kurumdan aldığı hizmetten memnunar, beklentileri karşılanıyor.
- Velinin öncelikli beklentisi çocuğuna zarar gelmemesidir. Verilen desteklerle servis ücreti karşılanmaktadır. Böylelikle çocuklar okula servisle gidip gelmektedirler. Velilerin en büyük endişesi çocuklarının yanında olmadığı saatlerde güvenli bir ortamda bulunmalarındır.
- Okulda farklı branşlarda eğitim verilmektedir. İngilizce eğitimi verilmektedir. Ayrıca kurumda psikolog bulunmaktadır. Ebeveynlerin geneli bu imkânlardan ve okulun verdiği eğitimden memnundur.

Görüşmelerden elde edilen veriler genellikle yukarıdaki başlıklardan oluşmaktadır. Bu başlıklar da eğitimin açık ve gizil işlevleriyle ilişkilidir. Metin boyunca ailelerin çocuklarını güvenli bir ortama (okula/kreşe) bırakmalarından kaynaklanan güven duygusunun onlar için çok önemli olduğu her fırsatta dile getirilmektedir. Bunun yanında, yüksek nitelikli bir eğitim imkânına sahip olmaları da ayrı bir başlık altında altı çizilen önemli bir husus olarak görülmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Tablo 35. Kurumsal çocuk bakım hizmeti projesinin en önemli faydaları

“Kurumsal Çocuk Bakım Hizmeti Projesi”nin en önemli faydası	Projeden faydalanan anneler		Projeden faydalanmayan Anneler	
	Frekans	%	Frekans	%
Anneleri sigortalı çalışmaya teşvik etmesi	188	21,58	64	18,18
Çocukların daha güvenli ve niteliği yüksek eğitim ve bakım hizmeti alması	336	38,58	122	34,66
Çocuk bakım maliyetini düşürmesi	50	5,74	20	5,68
Kadınların iş ve aile yaşamları arasında denge kurabilmelerini sağlaması	163	18,71	92	26,14
Aile ekonomisine katkıda bulunması	134	15,38	54	15,34
Toplam	871	100	352	100

Tablo 35’de annelerin kurumsal çocuk bakım hizmeti projesinin en önemli faydası konusunda görüşleri incelendiğinde; annelerin en yüksek oranda “çocukların daha güvenli ve niteliği yüksek eğitim ve bakım hizmeti alması” seçeneğini belirttikleri görülmektedir. Önceki tablolarda, ailelerin çocuklarını kreş/anaokuluna gönderememe nedenleri arasında ekonomik nedenlerin öne çıktığı görülmektedir. Buna göre, proje kapsamında annelere sunulan mali destek ile annelerin çocuklarına daha nitelikli bir bakım ve eğitim alma imkânı sağlayabildikleri söylenebilir.

Kurumsal çocuk bakım hizmeti projesinin en önemli faydası annelerin çocuklarını eğitim kurumlarına dâhil edebilmeleridir. Eğitim kurumunun en önemli işlevleri arasında, bireyin sosyalleşmesine katkı sağlaması, piyasanın ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip bireylerin eğitimini sağlamak gibi açık işlevlerinin yanında aynı zamanda ebeveynler için çalışma süresi boyunca çocuklarını güvenli bir ortamda bırakmaları gibi gizil işlevleri vardır (Erdem 2020:166-167). Yukarıdaki tabloda hem projeden faydalanan hem de faydalanmayan anneler için kurumsal çocuk bakım hizmeti projesinin faydalarına ilişkin en yüksek oranın, çocukların daha güvenli ve niteliği yüksek eğitim ve bakım hizmeti alması (sırasıyla %38,58 ve %34,66) olduğu görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, anneler bir yandan çocuklarını güvenli bir ortama bıraktıklarının bilincindeyken diğer yandan, çocuklarının aldıkları eğitim ve bakımın yüksek bir niteliğe sahip olduğunu düşünmektedirler.

Kurumsal çocuk bakım hizmeti projesinin en önemli ikinci faydasının, anneleri sigortalı çalışmaya teşvik etmesi şeklinde belirtildiği görülmektedir.

Kurumsal çocuk bakım hizmeti projesinin en önemli üçüncü faydasının, projeden faydalanan anneler tarafından, kadınların iş ve aile yaşamları arasında denge kurabilmelerini sağlaması

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

şeklinde ifade edildiği gör÷lmektedir. Söz konusu fayda, projeden faydalanmayan anneler için %26,14 oranıyla ikinci öncelikli sırada yer almaktadır.

3.4.1. Anaokulu ve kreş yöneticilerine göre kurumsal çocuk bakım hizmeti projesinin en önemli faydaları

OÖEBK yöneticileri ile yapılan görüşmelerde Kurumsal Çocuk Bakım Hizmeti Projesinin en önemli faydaları sorulduğunda aşağıda belirtilen cevaplar alınmıştır:

- Proje kapsamında verilen destekle birlikte kuruma yapılan başvuru sayısında artış olmuştur. Bu durumun eğitim kurumlarında sağlanan istihdam bağlamında dolaylı bir etkiye sahip olduğu belirtilebilir.
- Verilen maddi destekle normal şartlarda eğitim masraflarını karşılamakta güçlük çeken aileler çocuklarını okula gönderebilmiş ve daha fazla çocuk eğitim alma imkânı bulmuştur.
- Pandemiye denk gelen süreçte ücretli bakım ve eğitim hizmeti alan öğrenciler okulu bırakırken proje kapsamında okula devam eden öğrenciler devamsızlık yapmamıştır. Bu durumda, hem eğitim kurumları ekonomik olarak varlıklarını sürdürürken hem de çalışan anneler çocuklarını pandemi döneminde bile eğitim imkânından mahrum bırakmamışlardır.
- Pandemi döneminde eğitime devam eden çocuk sayısının azalmasıyla birlikte eğitim kurumlarındaki öğrencilerin sayısı azaldığı için daha az öğrenciyle ilgilenildiğinden daha iyi bir eğitim alınmıştır.
- Bazı yöneticiler, proje kapsamında mali destek alan kadınların çoğunun eşlerinden ayrı kadınlar olduğunu beyan etmişlerdir. Bu nedenle de projeden aldıkları desteğin kadınları maddi açıdan rahatlattığını belirtmişlerdir.
- Proje desteği kreş/anaokulu ödemelerinde kolaylık sağlamıştır. En son yaklaşık 1500 TL ödendiğini belirten okul müdürlerinden biri, bu paranın üzerine çok az para ekleyerek annelerin rahatça çocuklarını kreşe gönderebildiklerini belirtmiştir. Hatta proje bittikten sonra bazı annelerin ödemede zorluk yaşadıklarını belirtmiştir.
- Verilen ödenek aynı zamanda kurum yöneticilerine de fayda sağlamıştır. Maddi açıdan zorlanacaklarını düşünerek kayıt yenilemek istemeyen aileler bu destek sayesinde kayıtlarını yenilemişlerdir ve kurumun öğrenci sayısı artmıştır.
- Bu proje ile maddi durumu iyi olmayan pek çok ailenin çocuğunun okul öncesi eğitimden diğer aileler gibi faydalanabildiği belirtilmiştir. Ayrıca projenin kadın istihdamını artırdığı, bu sayede ailenin ve çocuğun sosyalleşmesi sağlanırken, ilgili ailelerin ekonomik olarak daha iyi konuma geldiği ifade edilmiştir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

3.4.2. Kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliği için öneriler

Kreş/anaokulu yöneticilerine kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliği için önerilerinin neler olduğu sorulduğunda aşağıda belirtilen cevaplar alınmıştır:

- Projenin kapsamı ve detayları ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı'nın teşvikiyle kurumlarda bilgilendirme programları yapılabilir. Yetkili makamlardan gönderilecek mesajlar yoluyla aileler bilgilendirilebilir. Ayrıca sosyal medya yoluyla bilgilendirmeler yapılabilir.
- Projenin sürdürülebilmesi için maddi açıdan zorluk çeken ailelere öncelik verilerek eğitim alma imkânı olmayan çocukların okullara devam etmesi sağlanabilir. Bu noktada somut örnek veren bazı okul yöneticileri, "Bu projeden iki dükkân sahibi iş kadını olan veliler de yararlanmışır. Anne-babaların gelir durumlarına bakılmalıdır" şeklinde eleştiriler yapmışlardır.
- Mevcut çalışanlara veya anaokuluna kayıtlı öğrenciler yerine; işe yeni başlayacak olan kadınlara veya anaokuluna yeni başlayacak olan çocuklara bu imkânlar verilmelidir.
- Proje çok fazla kişi tarafından öğrenilmiştir ve idarecilere konuyla ilgili çok fazla soru gelmektedir. Projenin kapsamıyla ilgili bilgilendirmeler yapılabilir. Proje desteği bittikten sonra okuldan ayrılan öğrenciler olmuştur. Destek devam ettirilerek öğrencilerin okula devam etmesi sağlanabilir.
- İhtiyacı olmayan ailelere destek verilmemelidir. Gelir düzeyi yüksek olan ailelere de destek verildiği belirtildikten sonra, gelir seviyesi araştırılarak maddi durumu iyi olmayan ailelere destek verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu sayede maddi açıdan rahatlayan aileler çocuklarını okula göndermeye devam edebileceklerdir.
- Projenin devam etmesi, yaygınlaşması ve desteğin artması gerektiği ifade edilmiştir.

3.4.3. Kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin kayıtlı kadın istihdamına katkıları

Projenin yarattığı etkiyi değerlendirmek için ortaya konulması gereken verilerden biri de kurumsal çocuk bakım hizmetlerinin kayıtlı kadın istihdamına katkıları ile ilişkilidir. Bu kapsamda, anaokulu/kreş yöneticilerine projenin bu yönde nasıl bir katkı ortaya koyduğuna dair soru sorulmuş ve yapılan görüşmeler neticesinde aşağıdaki verilere ulaşılmıştır:

- Proje, kayıtlı kadın istihdamını veliler ve kurumlar açısından olumlu etkilemiştir. Kadınlara çocuklarını okula kaydettirdikten sonra hemen işe başlamışlardır. Dolayısıyla, proje kadın istihdamına katkı sağlamıştır.
- Kurum açısından faydası ise artan öğrenciler için yeni personel (anaokulu öğretmeni, temizlik görevlisi, İngilizce öğretmeni) ihtiyacının ortaya çıkmasıdır. Anaokullarında

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

alışan personelin genellikle kadın olduğu dűřünüldűđünde, artan ihtiyaca bağlı olarak söz konusu kurumlarda çalışan kadın sayısının artma potansiyeline sahip olması kadın istihdamını olumlu etkileyecektir.

- Bu projeye, çalışan anneler çocuklarına bakmak için işinden ayrılmamıştır. Ancak, yeni çalışmaya başlayacak annelerin de bu projeden faydalanmaları gerektiği belirtilmiştir.
- Yeni işe ve yeni okula başlayacak kişilere bu imkân tanınmalıdır.
- Projeyi öğrenen kadınlar projeden yararlanabilmek adına işe başlamışlardır.
- Eşinden ayrı olup çalışmak zorunda kalan ve nafaka alamayan kadınlar için maddi destek sağlanmıştır.
- Ayrıca çocuğuna bakacak kimsesi olmayan anneler bu destek sayesinde çocuğunu okula göndererek çalışma imkânı bulmuşlardır.
- Proje hem yöneticilere hem de çocuğunu okula gönderen annelere maddi ve manevi destek olmuştur.
- Çocuklar evde kaldıkça telefon, tablet, televizyon gibi uyaranlara maruz kalmaktadırlar. Çocukları okula başlayan aileler bu unsurlarla çocukların arasına mesafe koyabildikleri için memnuniyetleri artmıştır.

Sıralanan faydaların büyük kısmını özetleyen bir ifade görűřülen yöneticilerden biri tarafından řu şekilde dile getirilmiştir:

“Proje kayıtlı kadın istihdamını çok artırmaktadır. Çocuklarını OÖEB kurumlarına gönderen aileler zihinleri daha rahat çalışıyorlar çünkü zihinleri çocuklarında kalmıyor, çocuklarının eğitim aldıklarını ve emin ellerde olduğunu biliyorlar ve bu onların iş hayatlarında daha verimli ve sağlıklı olmalarını sağlıyor. Evde bakım olduğunda daha huzursuz oluyorlar.”

3.4.4. Okul öncesi eğitimin faydaları

Kuramsal çerçeve bölümünde vurgulandığı gibi okul öncesi dönem, çocukların gelişimlerinin en hızlı olduğu dönemlerden biridir. Yapılan araştırmalar bu dönemde verilen eğitim ve desteğin çocuğun daha sonraki öğrenme ve gelişimini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Okul öncesi eğitim döneminde çocuğa verilecek olan eğitim olanakları, çocuğun hayata hazırlanmasında çok önemli rol oynamaktadır (Oktay, 2007; Aktan ve Akkutay, 2014).

Yapılan araştırmalarda 0-72 aylık bir yaş dönemini ifade eden okul öncesi eğitimin çocukların gelişimlerinde şu üç önemli süreci ifade ettiği sonucu ortaya çıkmıştır (Aktan ve Akkutay, 2014):

- Toplumun kültürel değerlerini öğrenme (sosyalleşme) süreci,
- Kendilerini ifade etme ve öz denetimlerini kazanma süreci,

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Çocukları ilköğretime hazırlayan planlı bir eğitim sürecidir.

Okul öncesi dönem olarak nitelenen erken çocukluk yılları (0-6 yaş) gelişimin tüm evreleri açısından kritik dönem olarak kabul edilmektedir. Erken çocukluk eğitimi çocuklarda bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimin temellerinin atıldığı dönemdir. Bu eğitim düzeyi yalnızca ilkokuldan önceki bir yıl olarak algılanmamalıdır. Çocuğu hem anaokulu ortamına hem de ilkokula hazırlamakta önemli bir dönemdir (Oral, 2015). Bu dönemde çocuğun fiziksel gelişiminin yanında duygusal, sosyal, bilişsel, dil ve cinsel kimlik gelişimi büyük oranda tamamlanmaktadır. Bilimsel olarak; erken yaşların çocuğun zekâ, kişilik ve sosyal gelişiminde çok önemli olduğu ve bu yaşlardaki ihmalin olumsuz etkilerinin sonraki dönemleri de etkilediği görülmüştür. Araştırmalar, çocukların büyüme ve gelişimini destekleyen deneyim fırsatlarının, gelişimin hassas olduğu dönemlerde sağlanmasının önemini vurgulamaktadır (AÇEV, 1999). Projenin bu açıdan farklı sosyo-ekonomik düzeyde yer alan ailelere ve onların çocuklarına yönelik olarak sunduğu fırsat, sosyal devlet işlevinin yerine gelmesini sağlayarak alt ve orta alt gelir diliminde yer alan ailelerin çocuklarına sunulan büyük bir toplumsal eşitleyici fırsat olarak görünmektedir.

Erken çocukluk yılları beyin gelişimi açısından da oldukça önemlidir. Çocukların beyin kapasitesi ve güçleri büyük oranda üç yaşına kadar beyin gelişimlerini nasıl gerçekleştirdiklerine bağlı olarak etkilenmektedir.

Erken çocukluk eğitimi çocuğa sağladığı katkıların yanında ekonomik ve sosyal açıdan geleceğe yönelik güçlü bir yatırımdır. Erken çocukluk döneminde çocuklara yapılan yatırımlar getirisi yüksek, maliyeti düşük yatırımlardır. Kuramsal çerçevede belirtildiği gibi, 2005 yılında gerçekleştirilen ‘Türkiye’de Okul Öncesi Eğitiminin Fayda-Maliyet Analizi’ araştırmasında, Türkiye’de erken çocukluk eğitimine yapılacak her 1 liralık yatırımın ekonomiye 7 liraya kadar kazanç olarak döneceğini belirtilmektedir. Bu açıdan bakıldığında erken çocukluk eğitimi önemli bir kazanç yaratmaktadır. Bu kazancın, farklı toplumsal tabakalardaki kesimleri sahip olunan fırsatlar açısından eşitlemeye doğru pozitif bir etkisinden söz edilebilir. Erken çocukluk eğitimi ile ilgili uzun vadeli, boylamsal çalışmalarda (Günsoy, 2009), düşük gelirli ailelerin risk altındaki çocuklarında da çok verimli potansiyel kazançlar elde edildiği görülmektedir. Bu nedenle erken çocukluk eğitiminin açık işlevlerinin yanında toplumsal eşitliği sağlama ve ülke ekonomisine kattığı verime kadar birçok işlevinden söz etmek mümkündür.

Erken çocukluk döneminde kazanılan davranışların, yetişkinlik döneminde de etkili olduğu görülmektedir. Bu etkileri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- İlköğretim ve lise eğitiminde verimlilik artışı: Erken çocukluk döneminde eğitime önem verilmesi, çocuklar arasında sınıf tekrarlama ve okulu terk etme oranlarını düşürmektedir.
- Gelecekteki verimliliğe ve gelire olan katkılar,

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Sağlık maliyetlerinde ve diğer kamu hizmetlerinin maliyetlerinde azalma, bebek ölüm oranlarının azalmasında dikkati çekmektedir.
- Cinsiyet eşitsizliğinde azalma, cinsiyet rollerine bağlı eşitsizliğin azalmasıyla dikkati çekmektedir.
- Kadınların iş gücüne katılımında artış
- Çocukların duygusal, zihinsel ve bedensel gelişimine imkân veren erken çocukluk bakımı ve okul öncesi eğitim alanında hizmet arzının bu projede olduğu gibi kamu yatırımları ile artırılması, birçok sosyal ve ekonomik fayda sağlayacak olması sebebiyle Türkiye'nin kalkınmasında büyük önem taşımaktadır.
- Ekonomik kalkınma, büyüme ve insani gelişmeye olan katkıları: UNDP⁵, ülkelerin gelişmişliklerini ortalama ömür, gelir düzeyi ve alınan eğitim süresine göre sınıfladığında, eğitim süresinin ülkelerin insani gelişim endeksi için ne kadar önemli olduğu görülecektir. Türkiye, 2020 yılı için İnsani Gelişim Endeksi'nde 189 ülke arasında 54'üncü sırada yer alarak üst üste ikinci kez "çok yüksek insani gelişme" kategorisine girmiştir. İnsani gelişmedeki ilerlemenin ölçütü olan endekste, Türkiye son 29 yılda %40,7'lik artış kaydetmiştir⁶. İnsani gelişim endeksi için bu projenin ana teması olan eğitim desteğinin bu tür göstergeler için ne kadar hayati olduğu açıktır.
- Yapılan çalışmalar erken çocukluk dönemi eğitimi alan çocukların, erken çocukluk eğitimi almayan çocuklara oranla daha yüksek düzeyde eğitim aldıklarını, yükseköğrenime devam etme düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Erken çocukluk dönemi eğitiminin getirisi, çocuk yetişkin olduğunda ve iş gücüne katıldığında bireysel gelirden artış meydana getirmektedir.

3.4.5. Proje kapsamında okul yöneticilerinin okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarının ihtiyaçlarına yönelik algıları

Proje kapsamında verilen destek doğrultusunda okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarına çocukların gönderilmesinin bu kurumlarda nasıl bir ihtiyaç oluşturduğuna bakıldığında, bu ihtiyacın iki şekilde okul yöneticileri tarafından dile getirildiği görülmektedir: Bunlardan ilki, kuruma gelen öğrenci sayısının artmasından kaynaklanan baskıyla meydana gelen personel talebidir. Bu talep daha çok, anaokulu öğretmeni, temizlik görevlisi, İngilizce öğretmeni gibi alanlarda ortaya çıkmaktadır. O halde, annelere verilen desteğin hedeflenmeyen bir sonucu da dolaylı biçimde yeni istihdam alanları oluşturmasıdır. Bu tür bir istihdam özellikle küresel virüs salgını sonrası hissedilen ekonomik kriz göz önüne alındığında küçük ama oldukça önemli bir sonuç olarak görünmektedir. İkinci sonuç, artan öğrenci sayısı ile birlikte bu tür kurumların

⁵ <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2020-insani-gelisme-raporu>

⁶ <https://www.undp.org/tr/turkiye/news/turkiye-insani-gelisme-endeksinde-ikinci-kez-en-yukse-nsani-gelisme-kategorisinde>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

daha geniş bir mekâna duydukları ihtiyacın ortaya çıkmasıdır. Okul yöneticileri, anaokulu için uygun, bahçeli mekân bulmakta güçlük yaşadığını belirtmektedirler. Oysa bu tür bir mekâna sahip olmak, bir diğer ifadeyle mekân kapasitelerinin artırılması daha fazla öğrencinin eğitim alması anlamına gelmektedir. Ayrıca kira ve personel giderlerinin fazla olmasının da bu kurumların işletilmesini zorlaştırdığı belirtilmektedir.

Personel giderlerinin yüksek olmasının arkasında bakanlıklar arası kriterlerin farklılığı olduğunun altı çizilerek her iki okul türü için standartların farklı şekilde belirlendiği ve bunun da bazı okulların aleyhine olduğu belirtilmektedir. Örneğin, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı okullarda her 20 çocuğa 2 öğretmen, (1 grup sorumlusu, 1 bakıcı anne), 1 yemek görevlisi ve 1 hizmetli vs. olmak üzere toplam 5 personel mecburi çalıştırma şartı olarak görülürken, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda her 20 çocuğa 1 öğretmen şartı bulunduğu ifade edilmektedir. Bu durumun da her iki okul türü arasında eşit olmayan personel giderinin ortaya çıkmasına sebep olduğu belirtilmektedir.

Ayrıca, okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarının denetimlerinde zorluk çekildiğinin altı çizilmektedir. 6 aylık denetimlerde okullardan beklenen kriterlerin "sürekli" yenilenmesi/değişmesinden kaynaklı olarak ilgili yeni kriterlere okulların uyum sağlaması konusunda zorluk çekildiği ifade edilmektedir. Ek olarak, okulların işletilmesi esnasında tedarik edilmesi gereken ürünlerin temininde fiyat artışlarından kaynaklı zorlukların yaşandığı da belirtilmektedir.

Elektrik, su, ısınma gibi masrafların fazla olması ise tüm okullar için genel bir problemdir. Bu noktada devletten destek beklenmektedir.

Tablo 36. Projeden faydalanan annelerin çocuğunu mali destek kapsamında okul öncesi eğitime göndermesinin faydaları

	Frekans	%
Örgün eğitime devam etmesi	209	23,94
Arkadaş edinme (sosyalleşme)	586	67,12
Kendine güveninin gelişmesi	635	72,74
Bedensel ve zihinsel gelişiminin desteklenmesi	602	68,96
Çocuğun gün boyu güvenli bir ortamda bulunması	567	64,95

Tablo 36'da projeden faydalanan anneler soruya cevap verirken birden fazla seçenek işaretleyebilecekleri için toplam oran %100'ü aşacaktır, tabloyu bu bağlamda yorumlamak gerekecektir. Projeden faydalanan annelere göre okul öncesi eğitimin en büyük faydası çocuklarının kendisine olan güveninin gelişmesidir (%72,74). Daha sonra, teorik çerçevede belirtilen OÖEBK'ların çocuklara sunduğu bedensel ve zihinsel gelişimin desteklenmesi seçeneği %68,96 ile ikinci sırada gelmektedir. Eğitim kurumları modernleşme süreci ile birlikte çocukların sosyalleşmesinde neredeyse aile ile birlikte aynı sırayı paylaşmaktadır. Bunun

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

nedeni de ebeveynlerin çalışmalarına bağlı olarak çocukların çok erken yaşlarda eğitim kurumları ile tanışmalarıdır. Teorik çerçevede belirtildiği gibi, eğitimin gizil işlevlerinden birisi de çocuğun gün boyu güvenli bir ortamda (anaokulu/kreş) bırakılmasıdır. Bu araştırmada da çocuğun gün boyu güvenli bir ortamda bulunması önemli bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 37. Projeden faydalanmayan annelerin (şayet mali destek alsaydı) ocuğunu okul öncesi eğitime göndermesinin faydalarına yönelik algısı

	Frekans	%
Örgün eğitime devam etmesi	275	78,12
Arkadaş edinme (sosyalleşme)	229	65,06
Kendine güveninin gelişmesi	265	75,28
Bedensel ve zihinsel gelişiminin desteklenmesi	266	75,57
Çocuğun gün boyu güvenli bir ortamda bulunması	199	56,53

Tablo 37'e göre, projeden faydalanmayan anneler faydalanan annelere göre okul öncesi eğitimin en önemli faydasını çocuğun örgün eğitime devam etmesi olarak görmektedir (%78,12). Söz konusu seçenek, projeden faydalanan annelerde en düşük orana sahiptir. O halde, projeden faydalanmayan anneler için okul öncesi eğitim örgün eğitime devam etmede son derece önemli grlmektedir. Diğer seçenekler projeden faydalanan anneler ile benzerlik göstermektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

4. ETKİ ANALİZİ SONUÇLARI

Etki analizi, bir programın amacına ulaşip ulaşmadığını, program sonucunda yararlanıcıların durumunun nasıl değiştiğini ve program olmasaydı durumun nasıl olacağını değerlendirmek için vazgeçilmez bir araçtır.

Etki analizi “Program olmasaydı ne olurdu?” sorusunu cevaplamaya çalışır. Tüm etki analizi yöntemleri, programdan yararlananlar deney grubu ile yararlanıcı olmayanlardan oluşan bir kontrol grubunu karşılaştırır. Bu yöntemler nicel ve nitel yöntemler olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Bu proje kapsamında nicel yöntemlerden deneysel olmayan yöntemler sınıfında yer alan ve literatürde en sık kullanılan *Farkların Farkı* (FF) yöntemi kullanılacaktır.

4.1. Mali Desteğin Annelerin İş gücüne Katılımına Etkisi: Farkların Farkı Yöntemi

FF yöntemi bir programdan yararlanan grup (deney grubu) ile programdan yararlanmayan grup (kontrol grubu) arasındaki sonuçlarda zaman içinde meydana gelen değişiklikleri karşılaştırır. Proje kapsamında bu yöntem verilen mali desteğin kadınların istihdama katılımları üzerinde etkisinin olup olmadığının araştırılmasında kullanılacaktır. FF yöntemi, hedeflenen çıktı açısından mali destek öncesi ve mali destek bittikten sonraki süreçte destekten faydalanan anneler (deney grubu) ve destekten faydalanmayan anneler (kontrol grubu) arasındaki görece farklılıkları ortaya koyarak verilen mali desteğin nedensel etkisini ortaya koymaktadır (Giovanis ve Giovanis, 2021: 434).

FF yönteminin ekonometrik model olarak gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 grup_{it} + \beta_2 dönem_{it} + \beta_3 (grup_{it} * dönem_{it}) + \delta x_{it} + u_{it}$$

Burada;

y_{it} : i . annenin t anındaki hedef çıktısını

$grup_{it}$: mali destekten faydalanan anneler (deney grubu) için 1, faydalanmayan anneler (kontrol grubu) için 0

$dönem_{it}$: mali destek öncesi dönem için 1, mali destek bittikten sonraki dönem için 0

x_{it} : kontrol değişkenler vektörünü (eğitim durumu, yaş vs.)

u_{it} : rastgele hata terimini

göstermektedir. Modelde y_{it} hedef çıktı değişkeni başvuru öncesi sigortalı çalışıp çalışmama durumunu ve mali destek bittikten sonraki sigortalı olarak çalışmaya devam edip etmeyeceği algısını ifade etmektedir. Modelde yer alan $grup_{it} * dönem_{it}$ değişkeni grup ve dönem değişkenlerinin çarpımından oluşan etkisini gösteren etkileşim değişkenidir. Bu değişkenin katsayısı β_3 mali desteğin kadınların kayıtlı istihdama katılmadaki etkisini göstermekte olup FF tahmincisi olarak adlandırılır. Bu katsayının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması programın başarılı olduğunu göstermektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Yukarıda verilen ekonometrik modelin FF yöntemi için tasarımı Tablo 38’de verilmiştir.

Tablo 38. Proje öncesi ve proje bittikten sonraki dönemde hedef çıktı değerleri ve FF tahmincisi

	Projeden faydalanan	Projeden faydalanmayan	Gruplar arası fark
Proje öncesi	$\beta_0 + \beta_1$	β_0	β_1
Proje bittikten sonra	$\beta_0 + \beta_1 + \beta_2 + \beta_3$	$\beta_0 + \beta_2$	$\beta_1 + \beta_3$
Zamanlar arası fark	$\beta_2 + \beta_3$	β_2	β_3

Araştırmanın hedef çıktı (bağımlı) değişkeni y_{it} iki değerli bir kukla değişkeni şeklinde tanımlandığından, bu değişken üzerinde mali desteğin etkisinin tahmininde lojistik regresyon modeli kullanılmıştır. Lojistik regresyon modeline ait sonuçlar Tablo 39’da sunulmuştur.

Tablo 39. Lojistik modelin tahmini ve marjinal etkiler sonuçları

Değişken	Katsayı Tahmini	Dirençli Standart Hatalar	z	p	Marjinal Etkiler
Grup	0,0665	0,2706	0,25	0,806	0,0036
Dönem	1,6001*	0,4177	3,83	0,000	0,0878
Dönem * Grup	-2,0086*	0,4650	-4,32	0,000	-0,1103
X1					
Antalya	-0,5833	0,3600	-1,62	0,105	-0,0281
Bursa	-0,8070**	0,3610	-2,24	0,025	-0,0481
Elazığ	-0,8056**	0,4002	-2,01	0,044	-0,0427
Malatya	-0,3935	0,3820	-1,03	0,303	-0,0175
İstanbul	-0,3224	0,3380	-0,95	0,340	-0,0139
İzmir	-0,6506	0,4435	-1,47	0,142	-0,0323
X2	1,1118*	0,2833	3,92	0,000	0,0610
X3	-0,1332***	0,0991	-1,34	0,088	-0,0073
X4	0,1271*	0,0259	4,90	0,000	0,0069
X5	0,3856***	0,2255	1,71	0,087	0,0211

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Sabit Terim	-2,0796	1,9658	-1,06	0,290	-
Wald İstatistiği: 118,48 p (Wald İstatistiği): 0,000 Pseudo R ² : 0,1129					
Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.					

Bu tabloda X1: İl (Antalya, Bursa, Elazığ, Malatya, İstanbul, İzmir), X2: Şu an bir işte sigortalı çalışma durumu (Evet, Hayır), X3: Hanede yaşayan toplam kişi sayısı, X4: Toplam sigortalı çalışma süresi (yıl), X5: Hanenin şu andaki toplam aylık net geliri (TL) lojistik modele dâhil edilen kontrol değişkenlerini göstermektedir. Bu kontrol değişkenleri istatistiki olarak anlamlı bulunan değişkenlerdir. Bu değişkenler dışında eğitim, yaş, toplam çalışma süresi, hanede yaşayan 0-72 aylık çocuk sayısı, hanenin mali destek başvurusu öncesi aylık geliri kontrol değişkenleri de lojistik regresyon modeline dâhil edilmiş ancak anlamsız olduğu için modelden çıkarılmıştır.

Tablo 39'da (Dönem * Grup) etkileşim değişkenine ait marjinal etki tahminleri, mali destekten faydalanan annelerin mali destekten faydalanmayan annelere göre mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam etme eğilimlerinin %11 olasılıkla azalacağı görülmüştür. Ayrıca, etkileşim değişkene ait katsayı negatif ve %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Böylece uygulanan projenin etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Projeden faydalanan anneler projeden aldıkları gelir desteği ile tek başlarına aile bütçeleriyle karşılayamayacakları bir imkâna sahip olmakta ve çocuklarını kreş/anaokuluna göndermektedirler. Proje desteği kesildiğinde ise, sadece aile bütçeleriyle karşılayamayacaklarını düşündükleri kreş/anaokuluna çocuklarını göndermeyecekleri için kendilerinin çocuklara bakmak zorunda kalacaklarını ve bu nedenle de sigortalı olarak bir işte çalışabilme hakkını kaybedeceklerini düşünmektedirler.

Grup değişkenine ait katsayı β_1 istatistiksel olarak anlamsız ($p = 0,806$) bulunduğundan dolayı mali destek başvurusu öncesi dönemde bu iki grubun sigortalı istihdam yapısının birbirine benzer olduğu söylenebilir. Diğer taraftan, dönem değişkenine ait katsayı β_2 , mali desteğe başvuru öncesi dönemden mali destek sonrası döneme sadece kontrol grubunun hedef çıktısının ne kadar değiştirdiğini göstermektedir. Dönem değişkeninin katsayısı pozitif ve %5 anlamlılık düzeyinde ($p = 0,000$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca, marjinal etki tahminine göre, mali destekten faydalanmayan annelerin (kontrol grubu) (şayet mali destek almış olsalardı) mali destek sonrası dönemde mali destek öncesi döneme göre sigortalı olarak çalışma olasılığı %8,78 artacaktır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

4.2. Projenin Ülke Ekonomisine Doğrudan Etkisi

Bu bölümde projenin milli gelirden, vergi gelirlerinde ve SGK prim gelirlerinde ortaya çıkardığı ekonomik etkiler sayısal olarak analiz edilmiştir. Bu amaçla, proje kapsamında yapılan harcamaların tahmin edilmesinde “harcama yaklaşımı” literatürde en çok kullanılan yöntemdir. Kurumsal Çocuk Bakım Projesi kapsamında projenin başlangıcı 1 Nisan 2019 tarihinden projenin bitişı 30 Eylül 2022 tarihine kadar idari harcamalar ve diğer kalemler hariç olmak üzere yaklaşık 462.103.778 TL (25.510.300 Avro)⁷ harcama gerçekleştirilmiştir.

Kurumsal Çocuk Bakım Projesinin anneler üzerinden doğrudan ekonomik etkilerinin hesaplanabilmesi için, projeden faydalanan anneler üç farklı grup altında incelenmiştir. Her üç grubun içerdiği projeden faydalanan annelerin özellikleri ve her grupta yer alan annelerin tahmin edilen sayıları Şekil 1’de gösterilmiştir. Bugüne kadar projeden faydalanan ve mali destek alan 17959 anne olduğu ve bu annelerin ortalama olarak projeden 14 ay yararlandığı bilgisi hesaplamalarda kullanılmıştır. Yapılan ankette örneklemin evreni oluşturan projeden faydalanan anneleri en iyi şekilde temsil etme kabiliyeti olduğu düşünülerek anket sonuçları 17959 kişilik evren için genelleştirilmiş ve her gruba düşen anne sayısı hesaplanmıştır.

Birinci grup, kurumsal çocuk bakım projesine başvuru öncesinde fiilen bir işte çalışmayan anneleri içermektedir. Anket analizi sonucunda proje öncesi bir işte sigortalı olarak çalışmayan annelerin oranı %5,27 (bkz Tablo 9) olduğundan bu grupta yer alan annelerin sayısı 17959’in %5,27’si 946 annedir. Annelerin %86,96’sı (bkz Tablo 14) mali destek bitse bile bundan sonra çalışmaya devam etmeyi düşünüyorken bu gruptaki 946 annenin %86,96’sı 823 annedir. Diğer taraftan, proje öncesi çalışmayan annelerin %13,04’ü (bkz Tablo 14) mali destek bittiğinde çalışmayı düşünmemektedir ve bu grupta yer alan 946 annenin %13,04’ü ise 123 annedir.

İkinci grup, kurumsal çocuk bakım projesine katılmak için başvurduğunda hâlihazırda fiilen bir işte çalışmasına rağmen mali destek olmasaydı çalışmayı bırakmayı düşünen anneleri içermektedir. Anket analizi sonucunda bu grupta yer alan annelerin oranı %16,93 (bkz Tablo 15) olmak üzere 17959’un %16,93’ü 3040 annedir. Bu grupta yer alan annelerin bir kısmı (%71,43) proje bitse bile bundan sonra çalışmaya devam etme kararı almışken (2171 anne), bir kısmı ise proje bitiminde çalışmayı bırakma kararı almışlardır (869 anne).

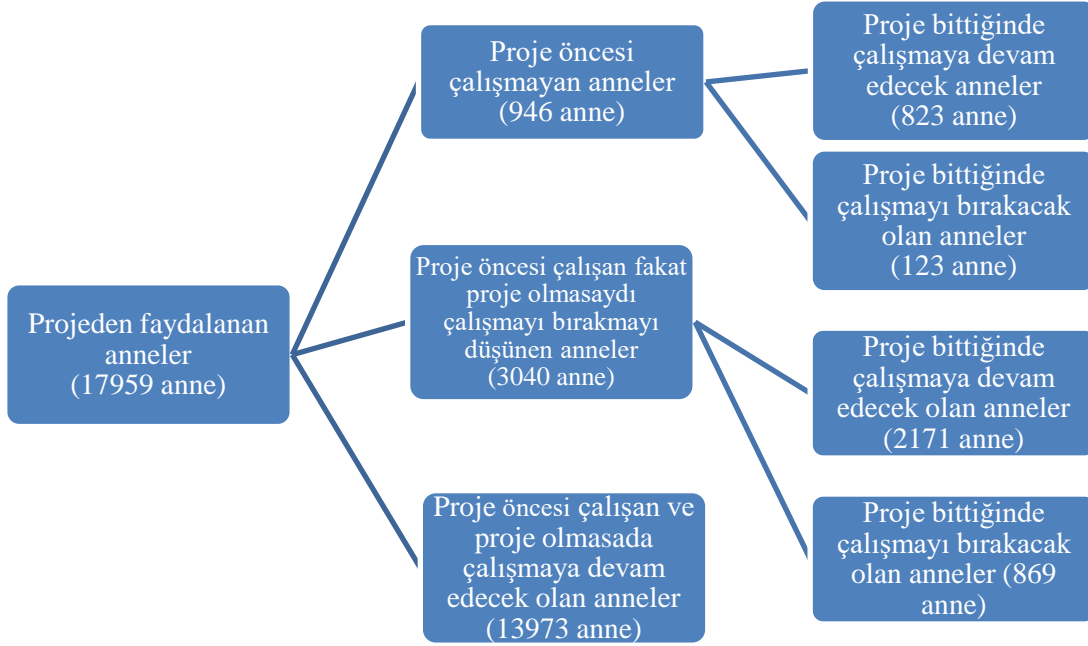
Üçüncü grup, kurumsal çocuk bakım projesine katılmak için başvurduğunda hâlihazırda fiilen bir işte çalışan ve proje olmasa da çalışmaya devam edecek olan anneleri içermektedir. Bu grupta 13973 anne yer almaktadır.

Şekil 1. Projeden Faydalanan Annelerin Tipolojisi

⁷ 15 Haziran 2022 tarihinde TCMB satış kuru 1 Avro = 18,1144 TL. Bütün hesaplamalar 2022 Haziran ayına göre yapılmıştır.

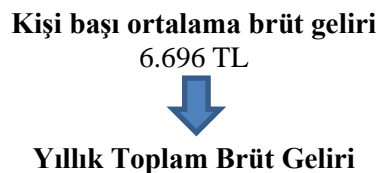
Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Proje sadece birinci ve ikinci grupta yer alan annelere doğrudan bir ekonomik etki sağlayacaktır. Projenin amacı kadınları iş gücü piyasasına teşvik etmek olduğundan söz konusu iki grupta yer alan anneler bu amaca uygunluk göstermektedir. Diğer taraftan, üçüncü grupta yer alan anneler hem proje öncesinde iş gücü piyasasında yer aldıklarından hem de proje olmasa da iş gücü piyasasında kalmaya devam etmeyi düşündüklerinden bu annelere projenin ekonomik bir etki yapması söz konusu değildir. Bu nedenle, bundan sonraki kısımda sadece birinci ve ikinci gruba giren anneler üzerindeki ekonomik etkiler tahmin edilmiştir.

Şekil 2’de proje öncesi çalışmayan fakat mali destek bittiğinde çalışmaya devam edecek annelerin doğrudan ekonomik etkilerini gösteren hesaplamalar yer almaktadır. Anket sonuçlarına göre proje öncesi çalışmayan 46 annenin (bkz Tablo 16) SGK’dan elde edilen bilgiye göre 2022 Haziran ayı kişi başına ortalama brüt geliri 6.696 TL’dir. Aynı zamanda proje öncesi çalışmayan annelerin anketten elde edilen sonuca göre ortalama 7 yıl (bkz Tablo 19) sigortalı olarak çalıştıkları bulunmuştur. Böylece projeden faydalanan annelerin 13 yıl daha çalışarak emeklilik için gerekli olan prim ödeme gün sayısını tamamlayacakları varsayılmıştır. Bu bilgiler kullanılarak projeden faydalanan 823 annenin yıllık toplam brüt gelirleri 66.129.696 TL olarak hesaplanabilir. Bu annelerin 13 yıl daha çalışacakları varsayımı altında 13 yıllık toplam brüt geliri 859.686.048 TL olarak elde edilir.

Şekil 2. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin 13 Yıllık Toplam Brüt Geliri

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

$$6.696 \text{ TL} \times 12 \text{ ay} \times 823 \text{ anne} = 66.129.696 \text{ TL}$$

13 Yıllık Toplam Brüt Geliri

$$66.129.696 \text{ TL} \times 13 \text{ yıl} = 859.686.048 \text{ TL}$$

Şekil 3’de proje öncesi çalışmayan 946 annenin ortalama olarak 14 ay süresince mali destek aldıkları göz önüne alındığında bu annelerin 14 aylık toplam brüt gelirleri 88.681.824 TL olarak hesaplanabilir.

Şekil 3. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin 14 Aylık Brüt Geliri

Kişi başı ortalama brüt gelir

$$6.696 \text{ TL}$$

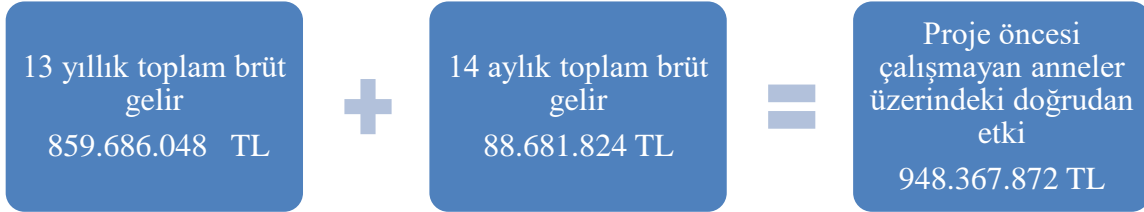

14 Aylık Toplam Brüt Gelir

$$6.696 \text{ TL} \times 14 \text{ ay} \times 946 \text{ anne} = 88.681.824 \text{ TL}$$

Böylece, proje ile birlikte sigortalı olarak çalışmaya başlayacak proje öncesi çalışmayan annelerin toplam brüt geliri 948.367.872 TL olarak hesaplanabilir. Bu hesaplamalar Şekil 4’de verilmiştir.

Şekil 4. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerin Doğrudan Ekonomik Etkisi

Şekil 5’de proje öncesi çalışmayan ve projeye birlikte çalışma hayatına giren ve proje bittikten sonrada çalışmaya devam eden annelerden alınan vergi ve prim gelirlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Projeden faydalanan anneler 5510 sayılı Kanun kapsamında 4/a sigortalısı olarak çalışmaktadır. Projeden faydalanan annelerin prime esas kazançları üzerinden uzun vadeli sigorta kolları, kısa vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası işveren ve işçi payı toplamı olarak %34,5 oranında prim ödemesi yapılmaktadır⁸. Yapılan hesaplamalar sonucunda; proje öncesinde çalışmayan annelerin iş gücü piyasasına girmeleri sonucu SGK’nın tahsil ettiği ve gelecekte tahsil edeceği prim gelirlerinde 279.768.552 TL artış olacağı görülmektedir. Ayrıca, mali destek alan annelerin prime esas kazançları üzerinden SGK tarafından %2’si işveren ve %1’i işçi payı olmak üzere toplamda %3 oranında işsizlik sigortası primi tahsil edilmekte ve

⁸ 5510 sayılı Kanununun 81 inci Maddesini (1) bendine göre işveren payı üzerinden %5 prim teşviki uygulanarak hesaplama yapılmıştır.

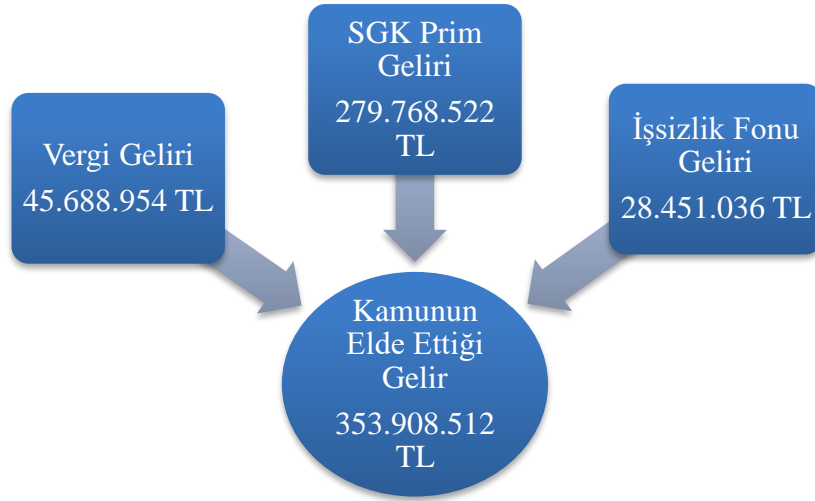

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

İşsizlik Sigortası Fonuna aktarılmaktadır. Bu durumda fona aktarılan işsizlik sigortası prim gelirlerinin ise 28.451.036 TL⁹ artacağı görülmektedir.

Proje öncesi çalışmayan ve projeye birlikte iş gücü piyasasına dâhil olan annelerin vergi geliri, prime esas kazançları üzerinden uzun vadeli, kısa vadeli ve genel sağlık sigortası için %14 oranında ve işsizlik sigortası için %1 oranında işçi payı kesildikten sonra hesaplanabilir. Hesaplanan toplam gelir vergisi matrahı üzerinden ortalama olarak %20'lik bir gelir vergisi kesintisi yapıldığı varsayılırsa¹⁰, proje öncesinde çalışmayan annelerin iş gücü piyasasına girmeleri sağlanarak devletin 45.688.954 TL vergi geliri elde edeceği hesaplanabilir¹¹. Böylece kamunun elde edeceği toplam gelir 353.908.512 TL'dir.

Şekil 5. Proje Öncesi Çalışmayan Annelerden Alınan Vergi ve Prim Geliri

Şekil 6'da proje öncesi çalışan fakat proje olmasaydı çalışmayı bırakacak annelerin doğrudan ekonomik etkilerini gösteren hesaplamalar yer almaktadır. Anket sonuçlarına göre, proje öncesi çalışan fakat proje olmasaydı çalışmayı bırakacak 140 annenin (bkz Tablo 15) SGK'dan elde edilen bilgiye göre 2022 Haziran ayında kişi başına ortalama brüt geliri 6.981 TL'dir. Aynı zamanda 140 annenin ortalama olarak 11 yıl sigortalı olarak çalıştıkları (bkz Tablo 19) anket sonuçlarına göre bulunmuştur. Bu bilgiler kullanılarak, projeden faydalanan 2171 annenin 9 yıl daha çalışacakları varsayımıyla 1.636.821.108 TL toplam brüt gelir elde edeceklerdir.

Şekil 6. Proje Öncesi Çalışan Fakat Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Annelerin 9 Yıllık Brüt Geliri

⁹ İşsizlik sigortası primine %1 devlet katkısı dâhil edilmemiştir.

¹⁰ 2022 ve sonrası için matrahtan net asgari ücret de düşülerek hesap yapılmıştır. Öncesi dönem içinde 375 TL AGİ gelir vergisinden düşülmüştür.

¹¹ Hesaplamalarda 2020, 2021 yılı için eski gelir vergisi hesaplama yöntemi 2022 yılı için ise yeni hesaplama yöntemi kullanılmıştır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Kişi başi ortalama brüt gelir

6.981 TL

Yıllık Toplam Brüt Gelir

6.981 TL x 12 ay x 2171 anne = 181.869.012 TL

9 Yıllık Toplam Brüt Gelir

181.869.012 TL x 9 yıl = 1.636.821.108 TL

Proje öncesinde fiilen bir işte çalışan fakat proje olmasaydı bırakmayı düşünen 3040 annenin ortalama olarak 14 ay projeden faydalandıkları ve bu süre içerisinde sigortalı olarak çalışma yaşamı içinde kaldıkları bilinmektedir. Bu bilgi göz önüne alındığında, 3040 annenin 14 aylık toplam brüt gelir 297.111.360 TL olarak hesaplanabilir.

Şekil 7. Proje Öncesi Çalışan Fakat Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerin 14 Aylık Brüt Geliri

Kişi başi ortalama brüt gelir

6.981 TL

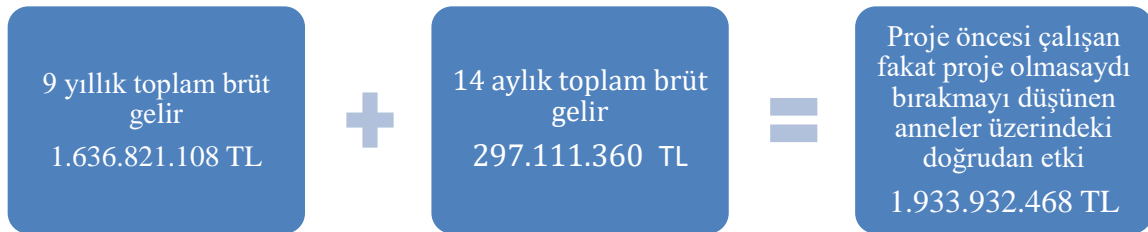

14 Aylık Toplam Brüt Gelir

6.981 TL x 14 ay x 3040 anne = 297.111.360 TL

Böylece, proje öncesi çalışan fakat proje olmasaydı çalışmayı bırakacak annelerin proje ile birlikte sigortalı olarak çalışmaya devam etmeleriyle birlikte toplam 1.933.932.468 TL brüt gelir elde edeceklerdir. Bu hesaplamalar Şekil 8’de verilmiştir.

Şekil 8. Proje Öncesi Çalışan Fakat Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etki

Şekil 9’da proje öncesi çalışan fakat proje olmasaydı çalışmayı bırakacak annelerden alınan vergi ve prim gelirlerine ilişkin hesaplamalar yer almaktadır. Projeden faydalanan anneler 5510 sayılı Kanun kapsamında 4/a sigortalısı olarak çalışmaktadır. 4/a sigortalısı olarak çalışan annelerin prime esas kazançları üzerinden uzun vadeli sigorta kolları, kısa vadeli sigorta kolları ve genel sağlık sigortası kapsamında işveren ve işçi paylarının toplamı olarak %34,5 oranında

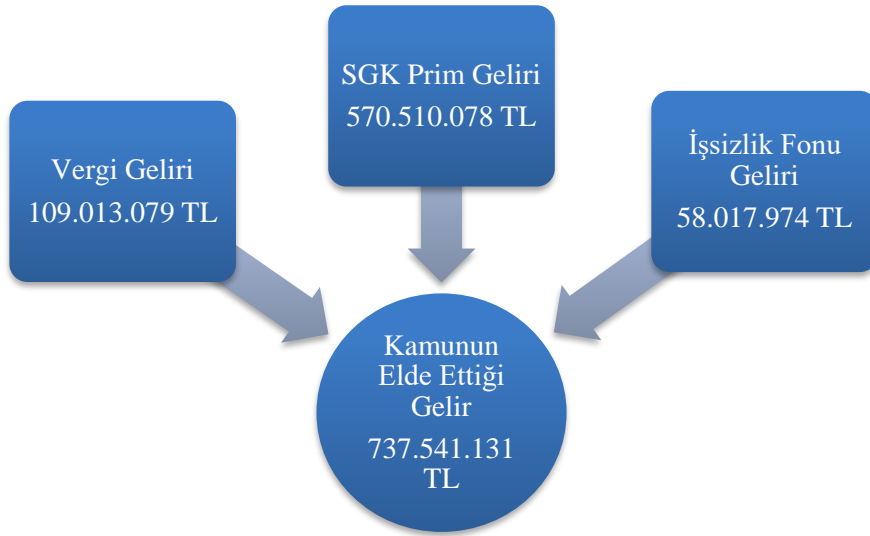

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

prim ödemesi yapılmaktadır. Bu durumda; proje öncesinde çalışan ancak proje olmasaydı çalışmayı bırakacak annelerin iş gücü piyasasına girmeleri sonucu SGK'nın tahsil ettiği ve gelecekte tahsil edeceği prim gelirlerinde 570.510.078 TL artış olacağı görülebilir. Ayrıca, mali destek alan annelerin prime esas kazançları üzerinden %2'si işveren %1'i işçi payı olmak üzere toplamda %3 oranında işsizlik sigortası primi SGK tarafından tahsil edilerek İşsizlik Sigortası Fonuna aktarılmaktadır. Bu durumda fona aktarılan işsizlik sigortası prim gelirlerinin ise 58.017.974 TL artacağı görülmektedir.

Proje öncesi çalışan fakat proje olmasaydı çalışmayı bırakacak annelerin vergi geliri, prime esas kazançları üzerinden uzun vadeli, kısa vadeli ve genel sağlık sigortası için %14 oranında ve işsizlik sigortası için %1 oranında işçi payı kesildikten sonra hesaplanabilir. Hesaplanan toplam gelir vergisi matrahı üzerinden ortalama olarak %20'lik bir gelir vergisi kesintisi yapıldığı varsayılırsa¹², proje öncesinde çalışan ancak proje olmasaydı çalışmayı bırakacak annelerin iş gücü piyasasına girmeleri sağlanarak devletin 109.013.079 TL vergi geliri elde edeceği hesaplanabilir¹³. Böylece kamunun elde edeceği gelir 737.541.131 TL'dir.

Şekil 9. Proje Öncesi Çalışan Fakat Proje Olmasaydı Çalışmayı Bırakacak Olan Annelerden Alınan Vergi ve Prim

Kurumsal Çocuk Bakımı Projesi'nin doğrudan ekonomik etkilerinin hesaplanması sonucunda; proje birinci ve ikinci grupta yer alan anneleri iş gücü piyasası içinde tutmayı amaçlayarak, bu

¹² 2022 ve sonrası için matrahtan net asgari ücret de düşülerek hesap yapılmıştır. Öncesi dönem içinde 375 TL AGİ gelir vergisinden düşülmüştür.

¹³ Hesaplamalarda 2020, 2021 yılı için eski gelir vergisi hesaplama yöntemi 2022 yılı için ise yeni hesaplama yöntemi kullanılmıştır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

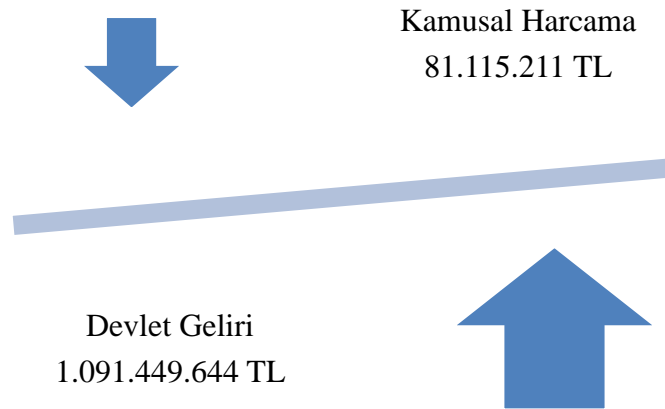
iki grupta yer alan 3986 annenin toplamda yaklaşık 1.091.449.644 TL gelir elde etmelerini sağladığı görülmektedir.

Tablo 40. Projenin Anneler Üzerindeki Doğrudan Ekonomik Etkisi

	Proje öncesi çalışmayanlar	Proje öncesi çalışan fakat proje olmasaydı çalışmayı bırakacaklar	Toplam
İstihdam	946	3.040	3.986
Toplam Devlet Geliri	948.360.872 TL	1.933.932.468 TL	1.091.449.644 TL
Gelir Vergisi	45.688.954 TL	109.013.079 TL	154.702.034 TL
SGK Prim Geliri	279.768.522 TL	570.510.078 TL	850.278.600 TL
İşsizlik Fonu Geliri	28.451.036 TL	58.017.974 TL	86.469.010 TL

Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen Kurumsal Çocuk Bakım Projesinin yürütülmesinde idari harcamalar ve diğer kalemler hariç olmak üzere SGK tarafından 81 milyon TL ulusal katkı payı¹⁴ ile birlikte yaklaşık 462 milyon TL proje harcaması gerçekleştirilmiştir. Tablo 40'a göre SGK'nın projenin doğrudan etkileri sonucu yaklaşık 1.091.449.644 TL gelir elde edeceği görülmüştür. Kamusal harcama – Devlet geliri kaldıracı 13,45 (Şekil 10) oranındadır. Böylece yapılan proje harcamasının yaklaşık 13 katı SGK'ya prim olarak geri dönmektedir.

Şekil 10. Kamusal Harcama – Devlet Geliri Kaldıracı

¹⁴ Ulusal katkı payı oranı 4.480.149 Avro olmak üzere 15 Haziran 2022 TCMB Avro kuru 18,1144 TL ile çarpılarak 81.115.211 TL olarak bulunmuştur.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

SONUÇ

Bu proje kayıtlı kadın istihdamını artırmayı hedefleyen bir projedir. Bu kapsamda çocuklu çalışan annelerin istihdamını artırmak amacıyla çocuklarını kreşe gönderen annelere destek verilerek onların istihdamlarının sürdürülebilirliği desteklenmek istenmiştir. Bu çerçevede, hem annelerin kayıtlı istihdamının sürdürülebilirliğinin teşvik edilmesi hem de çocuklarına nitelikli eğitim alma imkânı sağlanarak beşeri sermayeye yatırım yapılması hedeflenmiştir.

Projeden mali destek alan annelerle mali destek alamayan annelerin çeşitli değişkenlere bakışı mukayese edilmiş ve ayrıca çocukların gittiği okul öncesi eğitim kurumlarının yöneticilerinin projeye yönelik değerlendirmeleri ortaya konulmak istenmiştir.

Proje öncelikle konuyla ilgili bir literatür taraması üzerine oturmakta ve daha sonra da seçilen örneklem grubu üzerinden hem nicel hem de nitel veri toplama teknikleriyle veri toplamayı ve bu veriler üzerinden bir değerlendirme yapmayı hedeflemektedir.

Türkiye’de kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranları erkeklerle mukayese edildiğinde oldukça düşüktür. Türkiye’de kadınların iş gücü piyasasında düşük temsiliyet düzeyleri OECD ülkeleri ile karşılaştırılabilir olarak değerlendirildiğinde daha net görülmektedir. OECD ülkeleri arasında kadın iş gücüne katılma ve istihdam oranları bakımından Türkiye son sıralarda yer almakta, OECD ortalamasının ise yaklaşık yarısı düzeyinde kalmaktadır. Her ne kadar kadın iş gücüne katılma ve istihdam oranları birçok ülkede erkeklerin gerisinde seyretse de Türkiye istihdamdaki cinsiyet açığı en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum kadınların ekonomik, toplumsal ve siyasi alanlarda yeterince temsil edilmemesini de beraberinde getirmektedir. Nitekim Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2021 yılında yayımlanan Küresel Cinsiyet Açığı Endeksi’nde Türkiye 156 ülke sıralamasında 133. sırada yer almaktadır. Endeks alt bileşenleri itibariyle değerlendirildiğinde ise özellikle Ekonomik Katılım ve Fırsatlar kategorisinde Türkiye’nin sıralamadaki yerinin 140’a gerilediği görülmektedir. Ekonomik Katılım ve Fırsatlar alt bileşeninde esas alınan kriterlerden biri ise kadınların ve erkeklerin iş gücüne katılma oranlarıdır.

Türkiye’de kadınların iş gücüne katılma ve istihdam oranlarının düşük olmasında etkili olan sosyal, ekonomik, kültürel birçok faktörden söz etmek mümkündür. Her şeyden önce gelişmekte olan bir ülkenin ekonomik yapısından ve gelişmişlik düzeyinden kaynaklanan talep yönlü sorunlar sadece kadınları değil, tüm bireyleri etkilemektedir. Zira genel nüfusa ait iş gücüne katılma oranları da birçok OECD ülkesine göre Türkiye’de daha düşüktür. Bununla birlikte, kadınların Türkiye iş gücü piyasasındaki dezavantajlı konumlarının ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de kadınların iş gücü piyasasının dışında kalmasında etkili çeşitli nedenlerden söz edilebilir. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- Kırdan kente göçle birlikte, kadınların daha önce tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi şeklinde istihdamda yer alırken, kente geldiklerinde iş gücü piyasasının dışında

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

kalmaları ya da vasıfsız veya düşük vasıflı olmalarından dolayı ağırlıklı olarak enformel sektöre yönelmek zorunda olmaları.

- Diğer yandan, ilgili ampirik araştırmaların da ortaya koyduğu gibi, eğitim düzeyinin düşük olması, kadınların bakım sorumlulukları başta olmak üzere ev içi sorumlulukları, erkeklerin ise eve gelir getirme görevini üstlendiği cinsiyete dayalı işbölümünün aile modelinde ve buna bağlı olarak ekonomik ve toplumsal yaşamda belirgin biçimde öne çıkması,
- İşverenler tarafından gerçekleştirilen ayrımcı uygulamalar vb. birçok sosyo-ekonomik ve kültürel faktörden söz edilebilir.

TÜİK verilerine göre, Türkiye’de iş gücüne dâhil olmayan 21,5 milyon kadının yaklaşık yarısı “ev işleriyle meşgul” oldukları için iş gücü piyasasının dışındadır.

Türkiye refah sisteminde ailenin refah sağlayıcı aktör olarak merkezi konumda olması, bir diğer ifadeyle, karşı karşıya kalınması muhtemel riskler karşısında dayanışmacı karakteri ile önemli rol üstlenmesi, kadınların aile içerisinde daha çok bakım ve ev içerisindeki sorumluluklarla ilişkilendirilmesi ve bu durumun da etkisiyle kadınların sosyal güvenlik hakkına erişimlerinin genellikle eşleri ya da babaları üzerinden sağlanması gibi birçok dinamik kadınların iş gücü piyasasındaki konumları üzerinde belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, özellikle 2000’li yılların başından itibaren kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduklarını güvence altına alarak kadınların ekonomik ve toplumsal yaşamdaki rollerinin güçlendirilmesini amaçlayan Anayasal ve yasal düzeyde önemli düzenlemelere gidilmiştir. Söz konusu gelişmelerle birlikte, kadınların istihdam oranlarının artırılması amaçıyla başta istihdam teşvikleri olmak üzere kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve mesleki eğitim alanlarında önemli aktif istihdam politikaları uygulanagelmiştir. İstihdam teşviklerinin kayıtlı kadın istihdam oranlarının artırılmasında önemli bir role sahip olduğu son yıllarda kadın istihdam oranlarındaki artış eğiliminde de gözlenmektedir.

Türkiye’de özellikle küçük çocuğa sahip olan kadınların iş gücü piyasasına dâhil olma kararlarını etkileyen önemli unsurlardan biri hiç şüphesiz ocuk bakım ihtiyaçlarının karşılanması konusunda duydukları kaygılardır. Özellikle söz konusu ihtiyacın büyükanneler ya da diğer aile fertleri tarafından karşılanamadığı veya kreş masraflarının aile tarafından üstlenilemediği durumlarda kadınlar iş gücü piyasasına girememektedirler. Modernleşme süreciyle birlikte geniş aile yapısının yerini çekirdek ailelerin alması ocuk bakımı ve eğitimi konusunu modern çekirdek aileler için önemli bir sorun alanı haline getirmiştir. Bu noktada, kurumsal ocuk bakım hizmetlerinin geliştirilmesi yoluyla iş-yaşam dengesinin sağlanmasına yönelik tedbirler başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkenin gündeminde. Kuzey Avrupa ülkeleri gibi eşitlik temeline dayalı evrensel nitelikteki ilkelerin refah sisteminin bütünüleyici bir parçası olduğu ülkelerde, özellikle üç yaş altı çocuklar için kurumsallaşmış ocuk bakım hizmetlerinin yaygınlığından söz edilebilir. Belirtilen ülkeler aynı zamanda yüksek refah standartlarının maliyetinin karşılanmasında tam istihdam hedefinin refah sistemlerinin ayrılmaz bir parçası olarak öne çıktığı ülkelerdir. Bu durum, Kuzey Avrupa

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

ülkelerinde istihdamdaki cinsiyet açığının diğer ülkelerle mukayese edildiğinde sınırlı düzeyde kalmasının nedenini de açıklamaktadır.

Türkiye’de de iş-yaşam dengesinin sağlanmasına ve kayıtlı kadın istihdamının artırılmasına yönelik politika ve uygulamaların önemi giderek artmaktadır. Nitekim son yıllarda bu konuda önemli adımlar atılmış ve çeşitli projeler hayata geçirilmiştir. Söz konusu projelerden biri de “Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi” Projesi’dir.

Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi, bir yandan kayıtlı bir işte çalışan kadın istihdamını desteklerken diğer yandan, bu kadınların çocuklarını formel-kurumsal bakım hizmetleri içine dahil ederek hem onların eğitimine katkı sağlamış olacak hem de annelerin çalışma hayatlarını devam ettirmelerini mümkün hale getirecektir.

Proje, sigortalı bir işte çalışan 0-60 ay yaş aralığında çocuğu olan kadınlara (10250 kadına) çocuklarını okul öncesi eğitim ve bakım kurumuna göndermeleri şartıyla 29 ay boyunca ayda 100 Avro mali destek sağlamayı hedeflemiştir.

Araştırma nicel ve nitel araştırmanın birlikte uygulandığı karma yöntem olarak tasarlanmıştır. Bu çerçevede, proje kapsamında mali destek alan deney grubuna 1000 ve mali destek almayan kontrol grubuna 1000 olmak üzere toplam 2000 örneklem grubuna anket formunun uygulanması hedeflenmiş ancak, çeşitli gerekçelerle belirtilen örneklem sayısına ulaşılamamıştır.

Araştırma 7 il ve 8 bölge (İstanbul nüfus büyüklüğünden dolayı 2 bölge olarak ele alınmıştır) üzerinden kümelere ayrılarak her bir küme üzerindeki katılımcılara tesadüfi yollarla ulaşılmıştır. Araştırmanın tesadüfi bir örneklem üzerine oturması elde edilecek verilerin evreni temsil kapasitesinin daha yüksek olmasını mümkün hale getirmiştir. Araştırmanın örnekleme projeden faydalanan 873 anne ve projeden faydalanmayan 352 anneden oluşmaktadır.

Projenin elde edilen saha bilgilerini aşağıdaki şekilde belirtmek mümkündür:

- Projenin faydalanan annelerin sosyo-demografik özelliklerine bakıldığında, anket sonuçlarına göre, projenin faydalanan annelerin yaş ortalaması 35,3; faydalanmayan annelerin ise ortalama yaşı 33,5’dir. Proje başvurusu öncesi projenin faydalanan annelerin ortalama hane halkı geliri 6.021 TL, projenin faydalanmayan annelerin ortalama hane halkı geliri 6.305 TL’dir. Hanenin şu anki ortalama geliri faydalanan anneler için 10.651 TL iken faydalanmayan anneler için 10.808 TL dir.
- Annelerin yaşı, proje öncesi ve sonrası ortalama hane geliri ile projenin faydalanan faydalanamama gibi üç farklı değişken üzerinden yapılacak bir değerlendirmede, projenin faydalanan ve faydalanmayan annelerin yaş, proje öncesi ve sonrası ortalama hane geliri arasında büyük bir fark olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, araştırma boyunca mukayeseleri yapılacak olan annelerin demografik özellikler bakımından

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

birbirine benzer oldukları görülmektedir. Böylece, farklı ama çeşitli demografik özellikler bakımında homojen iki grup üzerinde çalışıldığı belirtilebilir.

- Projeden faydalanan ve faydalanmayan annelerin eğitim düzeyi açısından da %38 ile çoğunlukla lisans mezunu olarak görünmektedir.
- Projeden faydalanan annelerin ortalama çalışma süresi 13,1 yıl; sigortalı olarak ortalama çalışma süresi 11,7 yıldır. Projeden faydalanmayan anneler için ise ortalama çalışma süresi 9,7 yıl; sigortalı olarak çalışma süresi ise ortalama 8,7 yıldır.
- Projeden faydalanan annelerin toplam çalışma süresi ortalaması ve sigortalı çalışma süresi ortalamasının projeden faydalanmayan annelerin toplam çalışma süresi ve sigortalı çalışma süresi ortalamasından yaklaşık 3 yıl daha fazla olduğu görülmektedir. Bu süre özel bir değerlendirme yapmak için tek başına yeterli değildir.
- Proje başvurusu öncesi bir işte sigortalı olarak çalışan annelerin oranı projeden faydalanan anneler için %94,73, projeden faydalanmayan anneler için %88,07'dir. Projeden faydalanan annelerin %94,73'ü hâlihazırda bir işte sigortalı olarak çalışırken, bu oran projeden faydalanmayan annelerde %82,95'dir.
- Projeden faydalanan annelerin faydalanmayan annelere göre hem proje öncesi sigortalı bir işte çalışma oranı hem de hâlihazırda sigortalı bir işte çalışma oranı 6 ila 12 puan daha yüksektir.
- Proje öncesi bir işte çalışan projeden faydalanan annelerin %94,92'si şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaya devam etmektedir. Projenin amaçlarından biri, projenin ortaya koymak istediği hedefin sürdürülebilirliğidir. Bu kapsamda OECD'nin Kalkınma Değerlendirme Ağı (EvalNet)'in¹⁵ altı değerlendirme kriterinden biri olan "sürdürülebilirliğin" (sustainability) sağlandığı söylenebilir. Proje öncesi bir işte sigortalı olarak çalışmayanların ise %91,30'u şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaktadır. Bu oldukça yüksek oran OECD'nin değerlendirme kriterlerinden bir olan "etkililik" (impact) unsurunu da yerine getirmiş görünmektedir.
- Proje öncesi bir işte çalışan projeden faydalanmayan annelerin %85,16'sı şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaya devam etmektedir. Proje öncesi bir işte sigortalı olarak çalışmayanların ise %66,67'si şu anda bir işte sigortalı olarak çalışmaktadır. Çalışan annelerin, projeden faydalanamaları bile sigortalı olarak oldukça yüksek bir oranla (%85) çalışmaya devam ettikleri görülmektedir. Bu durumda, çalışma hayatında sigortalı olarak çalışmanın genel bir kabul gördüğü sonucuna varılabilir.
- Projeden faydalanan annelerin çalışmasını teşvik eden nedenler arasında sigortalı kalmak (%79,32), aile bütçesine katkıda bulunmak (%79,08) ve ekonomik bağımsızlık (%65,66) en önemli nedenlerdir. Projeden faydalanmayan anneler ise %81,85 oranında aile bütçesine katkıda bulunmak, %73,63 oranında sigortalı kalmak ve %61,30 oranında ekonomik bağımsızlık amacıyla çalışmak istemektedir. Projeden faydalanan annelerin projeden faydalanmayanlara göre çalışmasının teşvik nedenleri arasında sigortalı kalma

¹⁵ <https://www.oecd.org/dac/evaluation/dacriteriaforevaluatingdevelopmentassistance.htm>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

nedeninin daha yüksek olması, sigortalı kalma bilinci yüksek bir grubun proje kapsamında yer aldığını göstermektedir.

- Proje başvurusu öncesi bir işte sigortalı olarak çalışan ve projeden faydalanan annelerden %92,62'si mali destek bittiğinde de sigortalı olarak çalışacağını belirtmiştir. Projenin hedeflerinden biri, kadın istihdamının kalıcı olmasını, sürekliliğini sağlamaktır. Bu çerçevede projenin, faydalanıcı annelerin sigortalı çalışmaları yönünde onları motive edici bir etkiye sahip olduğu belirtilebilir. Bu kapsamda, proje OECD'nin Kalkınma Değerlendirme Ağı (EvalNet) kriterlerinden biri olan "ilgililik" (relevance) kriteriyle ilişkilidir. Söz konusu kriter gerçekleştirilen işin/müdahalenin konuyla sorunla ilgili olup olmadığını, işe yarar olup olmadığını ortaya koyarak bu bağlamda bir değerlendirme yapmaktadır. Belirtilen sonuç aynı zamanda, OECD değerlendirme kriterlerinden biri olan "sürdürülebilirlik" (sustainability) bakımından da önem taşımaktadır. Proje bittikten sonra da sigortalı çalışmaya devam edeceğini belirtilenlerin oranı %92,62 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Bu durum projenin kayıtlı istihdamı destekleme konusundaki etkisinin proje sonrasında da devam edeceğini göstermektedir. Ayrıca, proje hedeflerine ulaşılması bakımından ilgili veriler OECD Değerlendirme kriterlerinden "etkinlik" (effectiveness) kriterinin de sağlandığına işaret etmektedir.
- Mali destek bittikten sonra sigortalı olarak çalışacağını söyleyen projeden faydalanan annelerin çalışmasını teşvik eden nedenler; %92,56 ile aile bütçesine katkıda bulunmak, %89,70 ile sigortalı kalmak, %83 ile ekonomik bağımsızlık şeklindedir.
- Proje öncesi projeden faydalanan annelerden çocuğunu kreş ya da anaokuluna gönderenlerin oranı %26,92 iken bu oran projeden faydalanmayan annelerde %13,92 ile oldukça düşük bir orana sahiptir. Projeden faydalanmayan annelerde oranın neredeyse yarı yarıya düşmesi (%26'dan %13'e düşmesi), proje desteğinin anneleri kreşe ciddi biçimde yönlendirmektedir denilebilir.
- Deney grubundaki annelerin (yani proje desteğinden faydalananların) %52'si proje desteği bittiğinde çocuklarını kreş/anaokuluna göndermeye devam etmeyeceklerini, %48'i ise göndermeye devam edeceklerini belirtmişlerdir. Annelerin proje desteği kesildiğinde çocuklarını okul öncesi eğitim ve bakım kurumlarına (OÖEBK) göndermeyeceklerini söylemeleri proje desteğinin bazı aileler için ne kadar hayati olduğunu göstermektedir. Nitekim bu sonuç, daha önce belirtilen bulguyla da (mali destek almasaydı eğer annelerin %40'ının çocuklarını OÖEBK'lara gönderemeyeceklerini beyan etmeleri ile de) uyumlu görünmektedir.
- Projeden mali destek almayan annelerde ise şayet mali destek almış olsaydı mali destek bittiğinde çocuklarını kreşe göndermeyeceklerini beyan edenlerin oranı ise %85,78 gibi oldukça yüksek bir düzeye ulaşmaktadır. Böyle bir durumda mali desteğin annelerin çocuklarını OÖEBK'lara göndermeleri için maddi açıdan motive edici bir öneme sahip olduğu görülmektedir.
- Proje desteği alan annelere, proje desteği bittiğinde çocuklarını eğer kreşe gönderemezlerse bunun nedeninin ne olduğu sorulduğunda; proje kapsamında çocuğu kreşe gidecek olanlar için en anlamlı cevap %32,38 ile ekonomik yetersizlikler cevabı

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- olmuştur. Proje desteği verilen annelerin ekonomik düzeyleri (orta alt tabaka ve alt tabaka) düşünüldüğünde bu oranın oldukça anlamlı olduğu görülecektir.
- Proje desteği alamayan annelere şu anda çocuklarını OÖEBK'lara gönderememe nedenleri sorulduğunda, çok yüksek bir oranla (%70.07) ekonomik yetersizlik cevabının verildiği görülmektedir.
  - Hem deney hem de kontrol gruplarında OÖEBK'lara çocukların gönderilememe nedeni yüksek bir oranla ekonomik neden olarak gösterilmiştir. Görüşme ve anket formu uygulama sürecinde annelerin ve OÖEBK yöneticilerinin projenin devamı yönündeki yüksek beklentilerinin gerisinde, kendi imkânlarıyla çocuklarını söz konusu kurumlara göndermekte zorlanan annelere ekonomik destek vermenin ne kadar önemli olduğuna ilişkin farkındalığın yer aldığı belirtilebilir.
  - Annelere şimdiye kadar alınan okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesi hakkındaki görüşleri sorulduğunda, şimdiye kadar alınan okul öncesi eğitim ve bakım hizmetinin kalitesini projeden faydalanan annelerin %71,59'u çok iyi, %22,22'si iyi ve %5,96'sı orta olarak değerlendirmişken, projeden faydalanmayan annelerin ise %41,15'i çok iyi, %39,23'ü iyi ve %17,22'si orta olarak değerlendirmiştir.
  - Projeden faydalanan annelerin faydalanmayan annelere göre okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinin kalitesini yüksek oranda (yaklaşık %94) beğendikleri görülmektedir. Projeden faydalanmayan annelerde bu oran yaklaşık %80'dir. Burada dikkati çeken husus esas olarak, hizmet kalitesini çok iyi şekilde değerlendiren annelerin oranının maddi destekten faydalanan annelerde %71,59 iken diğerlerinde söz konusu oranın neredeyse yarı yarıya (%41,15) azalmasıdır.

Projenin amaçlarından bir diğeri de proje kapsamında verilen mali destek bittiğinde annelerin iş gücü piyasasında kalma eğilimlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla projede verilen mali desteğin annelerin iş gücüne katılımına etkisi "farkların farkı yöntemi" ile ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Farkların farkı yönteminde Lojistik Regresyon modelinin tahmin sonuçlarına göre; projeden faydalanan annelerin projeden faydalanmayan annelere göre mali destek bittiğinde sigortalı olarak çalışmaya devam etme eğilimlerinin %11 olasılıkla azalacağı ve bu oranın istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durum, verilen mali destek sonucunda annelerin sigortalı olarak çalışmaya devam etmeleri üzerinde projenin olumlu bir etkisi olarak görülmelidir.

Araştırma süresince anketlerden elde edilen verileri kontrol etmek ve projenin etkisi ve sürdürülebilirliği konusunda farklı aktörlerin görüşlerini almak amacıyla OÖEBK'ların yöneticileri ile de görüşmeler yapılmıştır.

Projenin yarattığı etkinin ölçülmesi için sunulan kriterlerden biri de projenin projeden faydalanan annelerin okul öncesi eğitim ve bakım (OÖEB) hizmetlerinden beklenti ve kalite standartları konusundaki farkındalık düzeyine ne yönde etki ettiğinin ortaya konulmasıdır.

Kreş/anaokulu yöneticilerine, proje kapsamında kreşlerine/anaokullarına devam eden çocukların ebeveynlerinin okul öncesi eğitimden (kreş/okuldan) beklenti ve kalite standartları

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

konusundaki farkındalık düzeyleri sorulduğunda; cevapların kurumlarda verilen eğitimin türü, içeriği ve kalite algısıyla ilgili olduğu görölmektedir.

Kurum yöneticileri, kurumlarda farklı branşlarda (İngilizce dâhil) ve uzman eğitmenler tarafından eğitimlerin verildiğini, bu eğitimlerin çocukların kişisel gelişimlerine katkı sağladığını, bu sebeple de ailelerin kurumlardan memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmektedirler. Bu bağlamda, maddi desteğin sürdürülerek annelerin çocuklarının kurumda eğitim almaya devam etmesini bekledikleri ifade edilmektedir.

Velilerin önemli bir beklentisinin de kreş ya da anaokullarının çocukların ilkokula hazırlıklı olmaları, sosyalleşmeleri, konuşma eksikliği/zorluğu yaşayan çocukların konuşmalarını artırmaları yönünde katkı sağlaması olduğu görölmektedir.

Projeye katılan annelerin mali destek sona erdiğinde yüksek oranda sigortalı bir işte çalışmaya devam etmeyi düşündükleri görölmektedir. Annelerin %48'inin mali destek sona erdikten sonra çocuklarını kreş/anaokuluna göndermeyi düşündükleri saptanmıştır. Projeye katılan annelerin maddi destek sona erdiğinde çocuklarını kreş/anaokuluna gönderememe nedenleri arasında ekonomik nedenler önem taşımaktadır. Benzer şekilde, projeye katılmayan annelerin de çocuklarını okul öncesi eğitime gönderememe nedenleri incelendiğinde yine ekonomik yetersizliklerin en yüksek nedenler arasında yer aldığı görölmektedir. Bu durum, proje kapsamında sağlanan maddi desteğin kurumsal okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerinden faydalanılması açısından çok önemli olduğunu göstermektedir. Araştırma sonucunda annelerin çocuklarını kreş/anaokuluna göndermek istedikleri ancak ekonomik yetersizliklerden dolayı gönderemedikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca projeden faydalanan annelerin projeden faydalanmayan annelere göre okul öncesi eğitim ve bakım hizmetlerini çok daha iyi değerlendirdikleri görölmektedir. Annelerin çocuklarını kreş/anaokuluna gönderememe nedenleri arasında ekonomik yetersizliklerin öne çıktığı düşünöldüğünde, maddi destek alan annelerin çocuklarını daha iyi eğitim ve bakım veren kurumlara gönderebilmeleri nedeni ile aldıkları bakım ve eğitim hizmetlerinin daha nitelikli olduğunu değerlendirdikleri düşünölebilir. Anneler, sigortalı bir işte çalışmaya devam edebilmek için onlara destek olacak en önemli uygulama olarak devletin kreş/anaokuluna maddi destek sağlamasını istediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, maddi destek alan anneler projenin en önemli katkısının çocuklarının daha güvenli ve niteliği yüksek eğitim ve bakım hizmeti alması olduğu görüşündedirler. Bu anlamda "Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi" projesinin çok olumlu etkileri olduğu görölmektedir.

Proje sonucunda elde edilen bulgular ışığında;

- Kurumsal okul öncesi eğitimi ve bakım hizmetlerinin artırılması
- Kurumsal okul öncesi eğitim ve bakımın ücretleri ile ilgili düzenlemelerin yapılması
- Kurumsal eğitim ve bakım hizmetleri ile ilgili devlet desteğinin artırılması
- Ekonomik açıdan yetersiz ailelerin çocuklarına kurumsal bakım ve eğitim hizmetleri ile ilgili desteğin sağlanması

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Çocuk bakımı ve eğitimini destekleyen projelerin teŖvik edilmesi ve devamlılığının sağlanması önerilebilir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

KAYNAKÇA

Acar-Savran, G. (2010). Feminist Sosyal Hak Taleplerinin Mantığı Üzerine. Feminist Politika, 2010/6.

AÇEV (1999). 7 Çok Geç, Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi Üzerine Düşünceler ve Öneriler, İstanbul. www.acev.org/arastirmalarimiz.php.

Akgeyik, T. (2016). Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler: TÜİK Verileri Üzerine Bir Analiz. Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 70, 31-53.

Aksoy, N., Felek, Ş., Yayla, N. ve İ. Çeviş (2019). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Etkileyen Faktörler. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi. 17 (3): 146-163.

Aktan, O. ve Akkutay, Ü. (2014). OECD Ülkelerinde ve Türkiye’de Okulöncesi Eğitim. Asya Öğretim Dergisi. 2(1): 64-79.

Arkan, A. ve Öztürk, N. (2018). 2023 Eğitim Vizyonunda Erken Çocukluk Eğitimi. Seta Perspektif. Sayı: 218, Kasım 2018.

Aydın, S. (2016) Türkiye’de Kadının İstihdamı ve Kadına Dair Sosyal Güvenlik Uygulamaları. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1): 243-258.

Balleer, A., Gomez-Salvador, R., Turunen, J. (2009). Labour Force Participation in the Euro Area: A Cohort Based Analysis. European Central Bank: Working Paper Series No: 1049.

Berber, M. ve Yılmaz Eser, B. (2008). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 10 (2):1-16.

Büyükcoşkun, S. (2014). Kadın İstihdamının Doğurduğu Sosyal Politika Sorunları: Anne-Dışı Bakım Sorunu ve Türkiye’nin Kadın İstihdam Politikası, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Büyükcoşkun, S. (2017). Kadın İstihdamının Ortaya Çıkardığı Anne-dışı Bakım Sorunu ve Türkiye’nin Kadın İstihdam Politikasının Muhtemel Sonuçları. Sosyal Siyaset Konferansları, 73 (2): 85-105.

Chevalier, A., Viitanen, T.K. (2002). The Causality between Female Labour Force Participation and the Availability of Childcare. Applied Economics Letters, 9, 915-918.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ulusal İstihdam Stratejisi 2014-2023, (Erişim): https://www.csgeb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal_istihdam_stratejisi/.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Ulusal İstihdam Stratejisi Eylem Planları 2017-2019, (Erişim): https://www.csgeb.gov.tr/cgm/dokumanlar/ulusal_istihdam_stratejisi/.

Dayıoğlu, M. ve Kırdar, M.G. (2010). Determinants of and Trends in Labor Force Participation of Women in Turkey. State Planning Organization and World Bank, Working Paper No:5.

Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı. Çalışma ve Toplum, 2009/2 (21): 41-54.

Dedeoğlu, S. (2012). Türkiye’de Refah Devleti, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İstihdamı. Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın. Der. Dedeoğlu, S. ve Elveren, A.Y. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dedeoğlu, S., Şahankaya Adar, A. ve Sıralı, Y. (2021). Kurumlar Arası İş Birlikleri İle Kadın İstihdamını Desteklemek: Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi Uygulamaları. ILO Türkiye.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Del Boca, D., Pasqua, S., Pronzato, C., (2009). “Motherhood and Market Work Decisions in Institutional Context: A European Perspective”, *Oxford Economic Papers*, Apr, Vol:61, 147-171.

Ecevit, Y. (2010). İş ve Aile Yaşamının Uzlaştırılması Bağlamında Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi. İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları içinde, Der. İpek İlkkaracan. İstanbul: Metis Yay. s.88-114.

Ecevit, Y. (2012). Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar. Kadın Araştırmaları Dergisi, 0(1), <https://dergipark.org.tr/en/pub/iukad/issue/729/7871>

Erdem, Tefvik (2020). Sosyoloji Notları. 5. Baskı, İstanbul: Lotus Yayınları.

Esping-Andersen, G. (1990). The Three Worlds of Welfare Capitalism. Polity Press, UK.

Ferrera, M. (2006). Sosyal Avrupa’da Güney Avrupa Refah Modeli. Sosyal Politika Yazıları. Der: Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, Çev. Burcu Yakut Çağlar, Utku Barış Balaban, İstanbul: İletişim Yayınları.

Genre, V., Salvador, R. G., Lamo, A. (2010). European Women: Why do(n’t) They Work?. *Applied Economics*, 42, 1499-1514.

Giovanis, E., Giovanis, Ö.Ö. (2021). Politika Analizinde Mikro Ekonometrik Yöntemler ve STATA Uygulamaları: Farkların Farkı Yöntemi, Regresyon Süreksizliği Eğilim Skoru Eşleştirme Yöntemi. Uygulamalarla Mikro Ekonometri, Editörler: Şenay Üçdoğruk Birecikli ve Seda Şengül. Nobel Akademik Yayıncılık

Güvendi, M. A. (2018). Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Türkiye’de Aile Politikaları. İlim Kültür Eğitim Derneği.

Günsoy, G. (2009). Beşeri Sermaye ve İnsani Gelişme İçin Erken Çocukluk Eğitiminin Önemi. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi. IV (II). 23-43.

Güneş, C., Üçdoğruk Birecikli, Ş. ve Z. Yıldırım (2017). Çalışan Kadının Çocuk Bakım Tercihi: Havuzlanmış Verilerle Kesikli Tercih Modellerinin Karşılaştırılması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7 (1):123-144.

Gürkan, T. (2009). Erken Çocukluk Dönemi ve Okul Öncesi Eğitim, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Hüseyinli, N. ve Hüseyinli, T. (2016). Çocuk Bakımının Kadın İşgücü Üzerinde Etkileri ve Hukuki Düzenlemeler. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (34):108-137.

İlkkaracan, İ. (2012). “Why So Few Women in the Labor Market in Turkey?”, *Feminist Economics*, 18(1), 1-37.

İlkkaracan, İ. ve Memiş, E. (2021). “Transformations in the Gender Gaps in Paid and Unpaid Work During The Covid-19 Pandemic: Findings From Turkey”, *Feminist Economics*, Vol: 27, No: 1-2, 288-309.

İlter, M. S. (2019). Türkiye’de Refah Devleti Modelinin Yeniden Yapılandırılması ve Kadın İstihdamı Üzerine Etkileri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, 3(2):185-205.

Jaumotte, F. (2004). Labour Market Participation of Women: Empirical Evidence on the Role of Policy and Other Determinants in OECD Countries. *OECD Economic Studies*, No:37, Volume: 2003, Issue: 2, OECD.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

- Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar D. & Bekman S. (2001). Long-Term Effects of Early Intervention: Turkish Low-Income Mothers and Children. *Journal of Applied Developmental Psychology* 22(4): 333-361.
- Kağnıcıoğlu, D. (2017). “The Role of Women in Working Life in Turkey”, *WIT Transactions on Ecology and The Environment*, Vol. 226, 349-358.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXXII (I): 231-260.
- Karagöz, B. (2020). Maliye Teorisi Perspektifinden Türkiye’de Erken Çocukluk Dönemi Eğitime İlişkin Kamu Politikası Metinlerinin İncelenmesi. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Dergisi*, 2(4):731-753.
- Karakaş, D.G. ve Baran, P. Ö. (2021). Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitim: Ulusal, Bölgesel ve Uluslararası Düzeylerde Bir Değerlendirme. *Kesit Akademik Dergisi*, 7 (29), 405-436.
- Kasapoğlu, M. M., Murat, S. (2018). Aktif İstihdam Politikaları ve Türkiye’de İŞKUR Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (259): 485-502.
- Kaymaz, M. (2005). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitiminin Fayda-Maliyet Analizi. İstanbul: AÇEV.
- Kılıç, D., Öztürk, S. (2014). “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt.47, Sayı. 1, 107-130.
- Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (21):1-21.
- Koray, M. (2018). Sosyal Politika. Ankara: İmge Yayınevi.
- Parlak, N. K. (2016). İş-Yaşam Dengesi Açısından Çocuk Bakım Hizmetleri. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 159-184.
- Madra, A. (2017). Türkiye’de Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitime Katılım Bilgi Notu. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı.
- MEB (2020). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2019-2020. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_09/04144812_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2019_2020.pdf
- Metin, B. (2016). Dünyada ve Türkiye’de Yaşlanma Sorunu: Yaşlanan Toplum ve Aktif Yaşlanma. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Metin, B. (2017). İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılmasına Yönelik Politikalar ve Kadın İstihdamı: İsveç, Almanya ve Birleşik Krallık Örnekleri. *TİSK Akademik*, 2017/1, 18-48.
- Oral, I. (2015). Türkiye’de Erken Çocukluk Eğitiminin Durumu. *KEİG Erken Çocukluk Bakım ve Eğitim Hizmetleri Paneli Tam Metin Kitabı*, s.15-19. <http://www.keig.org/wpcontent/uploads/2016/03/ErkenCocuklukBakimveEgitimHizmetleriPaneliWeb.pdf>
- OECD (2004). *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life*, Vol. 3, Paris: OECD.
- OECD (2006). *Starting Strong II Early Childhood Education and Care*, Paris: OECD.
- OECD (2007). *Babies and Bosses: Reconciling Work and Family Life A Synthesis of Findings for OECD Countries*. OECD Publishing.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

OECD (2019). Better Criteria for Better Evaluation Revised Evaluation Criteria Definitions and Principles for Use. OECD/DAC Network on Development Evaluation. (Erişim): <https://www.oecd.org/dac/evaluation/revised-evaluation-criteria-dec-2019.pdf>.

OECD, Typology of Childcare and Early Education Services. (Erişim): OECD Family Database <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>. 13.06.2022

OECD, Public Spending on Childcare and Early Education. (Erişim): OECD Family Database <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>. 13.06.2022

OECD, Maternal Employment Rates, Erişim: <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>; 13.06.2022

OECD, Time Allocated in Main Activities by Gender, Erişim: <http://www.oecd.org/social/family/database.htm>; 12.06.2022

Önder, N. (2013). Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü. ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 1 (1): 35-61.

Özer, M., Biçerli, K. (2003-2004). Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1): 55-86.

Öztürk, S., Başar, D. (2018). “Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasına Yönelik Tercihleri: Kayıt Dışı Sektör Özelinde Bir Analiz”. Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt.8, Sayı.2, 41-58.

Pınarcıoğlu, N. Ş. ve Elçik, G. (2015). Kadınların Kamusal Hayata Katılımı Açısından Erken Çocukluk Bakım ve Eğitim Hizmetlerinin Önemi. Erken Çocukluk Bakım ve Eğitim Hizmetleri Paneli. 20 Nisan 2015, İstanbul.

Rauhala, P.L. (2009). “Child Care as an Issue of Equality and Equity: The Example of the Nordic Countries. In: Scheiwe, K., Willekens, H. (eds) Childcare and Preschool Development in Europe Palgrave Macmillan, London. (Erişim): https://doi.org/10.1057/9780230232778_9. 10.06.2022.

Serel, H. ve Özdemir, B. S. (2017). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 15 (3): 132-148.

Süral, N. (2013). Türkiye’de Kadın İstihdamı: Fırsatlar, Engeller ve Hukuki Çerçeve. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Özel Sayı, 279-309.

Taşseven, Ö., Altaş, D., Ün, T. (2016). The Determinants of Female Labor Force Participation for OECD Countries. Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2 (2): 27-38.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). (Erişim): https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf.

Toksöz, G. (2012). Kalkınmada Kadın Emeği. İstanbul: Varlık Yayınları.

Turhan, B. ve Özbay, Y. (2016). Erken Çocukluk Eğitimi ve Nöroplastisite. Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Araştırmaları Dergisi,1 (2): 46-56.

TÜİK (2017a). İstatistiklerle Kadın.

TÜİK (2017b), İşgücü İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr>.

TÜİK (2018), İş ve Aile Yaşamının Uyumunu Anketi, II. Çeyrek: Nisan- Haziran, 2018: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27859>.

Uysal, G. (2013). Kadın İstihdamına Verilen Teşvikler İşe Yarıyor, Betam Araştırma Notu 13/151.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Üstün, K. T. (2020). Kadının Ücretsiz Bakım Emeğinin Azaltılması Kapsamında Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetlerine Erişim (Kreş) Hakkı. *Çalışma ve Toplum*, 3 (66): 1559-1592.

Türkkahraman, M. ve K. şahin (2010). Kadın ve Kariyer. *Alanya İşletme Fakóltesi Dergisi*, 2 (1):75-88.

Ulusal İstihdam Stratejisi (2013-2023) ve Eylem Planları (2017-2019), http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/MzrVo+Ulusal_Istihdam_Stratejisi_ve_Eylem_Planı.pdf

Uşen, ř. (2007). Aktif Emek Piyasası Politikaları. *Çalışma ve Toplum*, 2, 65-94.

World Bank (2015). Supply and demand for child care services in Turkey: A mixed methods study. Rapor No. 98884-TR.

World Economic Forum (2021). Global Gender Gap Report 2021. Geneva.

Yaman, D. (2020). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye’de Kamusal Çocuk Bakım Hizmetleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara.

Yolcu, H. (2019). Erken Çocukluk Döneminde Ailelerin Evde Ücretli Bakım Hizmetlerine Yönelik Talepleri. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 3 (2): 228-257.

Young, M. E (1995). Investing In Young Children, World Bank Discussion Paper, WDP 275, World Bank <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer>.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi

T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
Ziyabey Caddesi No: 6
06520 Balgat/ANKARA

Bu yayın Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla "T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu" sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.